

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**LİSELİ GENÇLERİN İZLEDİĞİ POPÜLER DİZİLERDE AİLE
İMAJİ: SAKARYA ÖRNEĞİ**

Muhammed Furkan KOÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Abdullah İNCE

EYLÜL - 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**LİSELİ GENÇLERİN İZLEDİĞİ POPÜLER
DİZİLERDE AİLE İMAJİ: SAKARYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Furkan KOÇAK

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

**“Bu tez 29/09/2022 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ	Başarılı
Doç. Dr. Abdullah İNCE	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Muhammed Furkan KOÇAK

29/09/2022

ÖNSÖZ

Aile kurumu toplumsal hayatın en önemli yapı taşlarından birisidir. Aile kurumunun sosyolojik açıdan sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi hem gelecek nesiller için hem de ülkenin müreffeh ve yaşanabilir olması için önemlidir. Bu bağlamda aile üzerine yapılan araştırmalar önem kazanmaktadır. Aile kurumunu etkileyen ve dönüştüren olguların tespiti, dönüşümün “nasıl” ve “hangi yönde” olduğunun araştırılması, konuya daha bütünlüklü ve bilimsel açıdan bakabilmek için önem taşımaktadır.

Medya, kitle iletişim, sosyal medya vb. olgular toplumların en fazla tükettiği ve vakit geçirdiği olgulardır. Bu sebeple medya ve türevlerinin toplum üzerindeki etkisi ve bu etkilenmenin nasıl gerçekleştiği konuları güncelliğini korumaktadır.

Bu çalışmada aile kurumu için risk oluşturabilecek olgular ve kitle iletişimin toplumları etkileme potansiyelleri sosyolojik açıdan tespit edilmiştir. Ardından kitle iletişim araçlarının en fazla tüketilen içerikleri olan dizilerde sunulan aile imajı, aile için risk oluşturabilecek olgular üzerinden ekme ve gündem belirleme teorilerine göre tahlil edilmiştir. İnceleme yapılırken liseli gençlerin izlediği popüler dizilerin ilk iki sezonları tematik içerik analizine tabi tutulmuştur.

Çalışma sürecinde yapıcı eleştiri ve tashihleri ile beni yönlendiren ve tezin tüm aşamalarında desteğini gösteren danışman hocam Doç. Dr. Abdullah İNCE'ye teşekkürlerimi sunarım. Tezin olgunlaşmasında katkılarını sunan Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK'e, Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip BAYCAR'a, tez izleme komitesinde yer alan Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ'e teşekkür ederim. Akademisyen olma sürecimde beni destekleyen ve bana yol gösteren kıymetli hocam Doç. Dr. Nurullah ALTINTAŞ'a şükranlarımı sunarım. Beni yetiştiren ve bu günlere gelmemi sağlayan aileme teşekkürü borç bilirim.

Son olarak beni sürekli olarak destekleyen ve sıkıntılarımı paylaştan kıymetli eşim Sümeyye Hanım'a ve kızım Amine'ye teşekkür ederim.

Muhammed Furkan KOÇAK

29/09/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: SOSYAL BİR KURUM OLARAK AİLE.....	10
1.1. Evlilik Türleri	10
1.2. Aile Tipleri	11
1.2.1. Geleneksel Geniş Aile	11
1.2.2. Modern Çekirdek Aile.....	12
1.3. Aile Kurumun İşlevleri.....	14
1.3.1. Bireyin Sosyalleşmesi ve Yetiştirilmesi.....	15
1.3.2. Aile Fertlerinin Birbirleriyle İlişkisi.....	16
1.4. Ailenin Dönüşümü.....	16
1.4.1. Sanayi Toplumunda Aile	17
1.4.2. Göç, Kentleşme ve Aile.....	18
1.4.3. Rasyonalleşme, Farklılaşma ve Aile	19
1.5. Modern Türkiye’de Aile.....	20
1.5.1. Modern Türkiye’nin Kurulma Aşamasındaki Aile Tartışmaları	21
1.5.2. Modern Türk Ailesinde Yapısal Değişimler	22
1.6. Ailedeki Çözülme ve Yansımaları.....	23
1.6.1. Boşanma	25
1.6.2. Birlikte Yaşama (Cohabitation).....	28
1.6.3. Mahremiyetin Parçalanması	31
1.6.4. Takılma (Hook-up) Kültürü	32
2. BÖLÜM: İLETİŞİM VE SOSYAL BAĞLAM	36
2.1. İletişim Araçları.....	39
2.1.1. İletişim Araçlarının Ortaya Çıkma Sebepleri	39

2.1.2. İletişim Araçlarının Özellikleri.....	40
2.1.3. Poe'nin "İtme" Kuramı Bağlamında İletişim Araçları	40
2.2. Kitle İletişim	43
2.2.1. Kitle İletişim ve Sosyolojik Alan	45
2.3. Kitle İletişim Etki Teorileri	46
2.3.1. Uyarıcı Tepki Modeli	46
2.3.2. Araçsallaştırılmış İletişim Yaklaşımı	46
2.3.3. Kültür Emperyalizmi	47
2.3.4. Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı	48
2.3.5. Gündem Belirleme.....	49
2.3.6. Eşik Bekçiliği Teorisi	50
2.3.7. Suskunluk Sarmalı Teorisi	51
2.3.8. Kullanımlar-Doyumlar Teorisi	52
2.3.9. Simülasyon Kuramı	53
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	55
3.1. Kitle İletişim Araçları İçerisinde Dizilerin Konumu	55
3.1.1. Diziler ve Kitle Olma Özellikleri.....	55
3.1.2. Dizilerin Kitle İletişim Teorileri Bağlamında Toplumu Etkileme Potansiyelleri	58
3.2. Liseli Gençlerin Dizi İzleme Alışkanlıkları.....	60
3.2.1. Yöntem	60
3.2.2. Cinsiyet Dağılımı.....	63
3.2.3. Yaş Dağılımı.....	63
3.2.4. Kişisel Gelir Durumu Algısı.....	64
3.2.5. Okul Türü Dağılımı	65
3.2.6. Sınıf Düzeyleri.....	65
3.2.7. Hafta İçi Dizi İzleme Saatleri	66
3.2.8. Hafta Sonu Dizi İzleme Saatleri	67
3.2.9. En Sevilen Diziler.....	68
3.2.10. En Son İzlenen Diziler.....	70
3.2.11. Arkadaş Ortamında En Çok Konuşulan Diziler	71
3.2.12. En Fazla İzlenen Diziler	74

3.2.13. İzlenen Diziler	75
3.3. Liseli Gençler Arasındaki Popüler Diziler Hakkında Genel Bilgiler	78
3.3.1. Kurtlar Vadisi	78
3.3.2. Yasak Elma.....	79
3.3.3. Sadakatsiz	80
3.3.4. Aşk 101.....	81
3.4. Liseli Gençlerin İzlediği Dizilerin Aile Kurumu İçin Potansiyel Risk Faktörleri Üzerinden Değerlendirilmesi.....	82
3.4.1. Dizilerdeki Nikâhsız (Evlilik Öncesi) Birliktelikler ve Aldatma Temaları	83
3.4.2. Birlikte Yaşama.....	92
3.4.3. Boşanma ve Evliliği Değersizleştirme	93
3.4.4. Mahremiyetin Parçalanması.....	95
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	105
EK	112
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ARPANET	: Gelişmiş Araştırma Projeleri Dairesi Ağı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
İTERNET	: İnterconnected Networks
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİÖ	: Televizyon İzleme Ölçümü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
USA	: United States of America

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: 1968-2016 Geniş, Çekirdek ve Dağılmış Aile	23
Tablo 2	: Thompson'un Güç Biçimleri.....	38
Tablo 3	: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları.....	63
Tablo 4	: Katılımcıların Yaş Dağılımı	64
Tablo 5	: Katılımcıların Kişisel Gelir Algısı	64
Tablo 6	: Katılımcıların Okul Türü.....	65
Tablo 7	: Katılımcıların Sınıfı.....	66
Tablo 8	: Katılımcıların Hafta İçinde Dizi İzleme Saatleri.....	67
Tablo 9	: Katılımcıların Hafta Sonunda Dizi İzleme Saatleri.....	68
Tablo 10	: Katılımcıların En Sevdiği Diziler.....	69
Tablo 11	: Katılımcıların En Son İzlediği Diziler	70
Tablo 12	: Katılımcıların Arkadaş Ortamında En Çok Konuşulan Diziler	73
Tablo 13	: Katılımcıların En Fazla İzlediği Dizi	74
Tablo 14	: Katılımcıların Yüzden Fazla İşaretledikleri Diziler	75
Tablo 15	: Yüzden Fazla İşaretlenen Dizilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	76
Tablo 16	: Katılımcıların Tercihlerinin Özet Tablosu	78

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Araştırma Modelinin Aşamaları	4
Şekil 2 : Poe'nin İtme Kuramı'nın Özeti	42

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 : TÜİK Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı Rakamları.....	27
Grafik 2 : TÜİK Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı Rakamları	28

ÖZET	
Başlık: Liseli Gençlerin İzlediği Popüler Dizilerde Aile İmajı: Sakarya Örneği	
Yazar: Muhammed Furkan KOÇAK	
Danışman: Doç. Dr. Abdullah İNCE	
Kabul Tarihi: 29/09/2022	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) +110 (ana kısım) + 5 (ek)
Araştırma liseli gençler arasında popüler olan dizilerde sunulan aile imajını, aile kurumu için risk faktörü olabilecek olgular üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Birinci bölümde yapılmış ampirik araştırmalardan yararlanarak aile kurumu için risk oluşturabilecek faktörler belirlenmiştir. İkinci bölümde kitle iletişim araçlarının en fazla tüketilen içerikleri olan dizilerden, liseli gençler arasında popüler olan dört dizi belirlenmiş ve bu dört dizi aile imajı ve aile kurumu için riskli olarak belirlenen olgular boşanma, nikâhsız (evlilik öncesi) birliktelikler, mahremiyetin parçalanması, evliliğin değersizleştirilmesi ve takılma kültürü üzerinden değerlendirilmiştir. Analizler yapılırken Gerbner'in ekme kuramı ve McCombs ve Shaw'ın gündem belirleme kuramı kullanılmıştır. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılan araştırmada, kitle iletişim araçları ve dizilerin toplumu etkileme potansiyelleri kitle iletişim etki teorileri bağlamında ortaya koyulmuştur. Liseli gençler arasında popüler dizileri belirlemek için anket formu hazırlanmış ve liseli gençlere uygulanmıştır. Anket formu 390 kişiye uygulanmış ve liseli gençler arasında popüler dört dizi tespit edilmiştir. Dört diziyeye aile kurumu için risk oluşturabilecek olgular üzerinden tematik içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizinden sonucunda elde edilen bulgular analitik genellemelerle Gerbner'in ekme ve McCombs ve Shaw'ın gündem belirleme kuramına göre yorumlanmıştır. Liseli gençler arasında popüler olan diziler, ekme ve gündem belirleme kuramlarına göre liseli gençlerin zihnine aile kurumu için riskli olgular ekmekte ve gündemlerini sosyolojik açıdan riskli içerikler üzerinden kurgulamaktadır. Dizilerin sunduğu aile imajı, nikâhsız birlikteliklerin fazlaca yaşandığı, karakterlerin evlenmeden önce birlikte yaşadığı ve kolayca boşanabildiği, mahremiyetin önemsenmediği ve evliliğin değersizleştirildiği bir görüntü vermektedir. Sonuç olarak liseli gençler arasında popüler diziler, liseli gençlerin aile algısını ve zihinlerindeki aile imajını olumsuz etkilemektedir.	
Anahtar Kelimeler: Aile, Diziler, Liseli Gençler, Kitle İletişim, Medya	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Family Image in Popular TV Series Watched by High School Teens: The Example of Sakarya	
Author of Thesis: Muhammed Furkan KOÇAK	
Supervisor: Assoc. Prof. Abdullah İNCE	
Accepted Date: 29/09/2022	Number of Pages: ix (pre text) + 110 (main body) + 5 (add)
The research aims to evaluate the family image presented in the popular TV series among high school students through the facts that may be risk factors for the family institution. In the first part, the factors that may pose a risk for the family institution were determined by making use of the empirical researches. In the second part, four serials that are popular among high school youth, among the most consumed contents of mass media, were determined and these four serials were investigated as risky phenomena that affect family image and family institution, based on divorce, common-law (pre-marital) partnerships, fragmentation of privacy, devaluation of marriage and hooking up culture. Gerbner's cultivation theory and McCombs and Shaw's agenda setting theory were used in the analysis. In the study, which used quantitative and qualitative research methods, the potential of mass media and TV series to affect society has been revealed in the context of mass media impact theories. In order to determine popular TV series among high school students, a questionnaire was prepared and applied to high school students. The questionnaire form was applied to 390 people and four popular series were determined among high school students. Thematic content analysis was applied to four serials over the cases that could pose a risk for the family institution. The findings obtained as a result of the content analysis were interpreted with analytical generalizations according to Gerbner's cultivation theory and McCombs and Shaw's agenda setting theory. TV series, which are popular among high school students, cultivate to the minds of high school students the facts that harm the family institution according to the cultivation and agenda setting theories, and construct their agendas based on their sociologically objectionable content. The family image presented by the TV series gives an image where common-law unions are experienced a lot, the characters live together before getting married and divorce easily, privacy is ignored and marriage is devalued. As a result, popular TV series among high school students negatively affect the family perception of high school students and the family image in their minds.	
Keywords: Family, Series, High School Youth, Mass Media, Media	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Modern dünyada toplumsal kurumların tümünde dönüşümler meydana gelmektedir. Bu dönüşümler bazen sosyal kurumların yapısını, bazen de sosyal kurumun işlevlerini dönüştürmektedir. Toplumsal yaşamın en küçük ve temel birimi olan aile, modern faktörler sonucunda dönüşen kurumların başında gelmektedir.

Sanayi devriminin etkisi ile aile bir üretim biriminden tüketim birimine dönüşmüştür. Ailenin, doğal yaşamla bağının kopması sonucunda, bireyler (özellikle küçük yaştaki aile fertleri) tarımsal faaliyetlerde çalışmayı bırakmıştır. Bu durum geniş aile ve doğurganlığın bağlamını değiştirmiş ve çekirdek aileler artmıştır. Kırdan kente göç, uzmanlaşma ve farklılaşma gibi faktörlerin de etkisiyle, modern toplumlarda çekirdek aile ideal aile tipi haline gelmiştir.

20.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle (post modern paradigmanın da etkisiyle) aile kurumu, değerini kaybetmekte ve bireyler için diğer sosyal kurumlardan herhangi birisi muamelesi görmektedir. Postmoderniteyi (Giddens'a göre geç modernlik) "juggernaut" (denetimden çıkan bir dünya) olarak tanımlayan Giddens, kontrol mekanizmasının olmadığı "hangi yönde ve hangi tempoda gidildiğinin bilinmediği" bir toplum anlayışına atıfta bulunur. Bu durum, belirsizlik ve riskleri barındırmaktadır.¹ Ulrich Beck de aynı şekilde risk faktörünün modern toplumunun temeli olduğuna atıfta bulunur. Ona göre modern toplum bir risk toplumu haline gelmiştir.² Modern dünyanın belirsizliği ve riskleri aile kurumun sabit zeminini akışkan hale getirmiştir. Post modern dönemde toplumun bireyselleşmiş, hedonist, özgürlükçü ve eşitlikçi olması bu akışkanlığın bir sonucudur.

Son 40 yılda ailenin dönüşümündeki en önemli faktörlerden birisi medya ve kitle iletişim teknolojisi. Kitle iletişim araçları ve içerikleri, toplumların gündemlerini belirlemekte,³ zihinlerine fikirler ekmekte⁴ ve bunu bir kültür emperyalizmi⁵ olarak kullanmaktadır.

¹ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (Stanford: Stanford University Press, 1990), 139.

² Ulrich Beck, *World at Risk*, çev. Ciaran Cronin (Cambridge: Polity Press, 2011), 48-51.

³ Bernard C. Cohen, *Press and Foreign Policy* (New Jersey: Princeton University Press, 1963), 38.

⁴ George Gerbner, "Toward 'Cultural Indicators': The Analysis of Mass Mediated Public Message Systems", *AV Communication Review* 17/2 (1969), 145-156.

⁵ İrfan Erdoğan - Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi* (Ankara: Erk, 2002), 235-245.

Kitle iletişim araçlarında en fazla tüketilen içerik dizilerdir. Televizyon ve dijital platform dizilerini izleyen, bu içeriklerle vakit geçiren grupların başında ise liseli gençler bulunmaktadır. Araştırma, gençlerin hafta içi ortalama 2 saat 38 dakika, hafta sonu ortalama 3 saat 12 dakika dizi izlediğini bulmuştur.

Bu araştırmada, post modern dünyada aile kurumunun çözülmesine sebep olabilecek potansiyel riskleri ve kitle iletişim araçlarının toplumsal etkileri teorik ve kavramsal olarak tartışılmıştır. Liseli gençler arasında popüler olan diziler anket araştırmaları ile tespit edilmiş, veriler sonucunda liseli gençler arasında popüler olduğu bulunan diziler tematik içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Dizilerde sunulan içerikler, karakter tipler ve dizinin konusu, aile kurumu için potansiyel risk faktörü barındıran olgularla karşılaştırarak analitik genellemeler yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın ilk bölümünde sosyal bir kurum olarak ailenin işlevleri, modern dönemde ailenin dönüşümü ve aile kurumundaki çözümler ortaya konmaktadır. Birinci bölümün hedefi, aile kurumu için risk oluşturabilecek faktörleri tespit etmektir. Risk faktörleri tespit edilirken aile kurumu üzerinde ölçülmüş olumsuz etkileri üzerinden bir çözümleme yapmak hedeflenmektedir. Anayasanın 41. maddesi,⁶ Türkiye Cumhuriyeti'nin aile konusundaki fikrini, misyonunu ve amacını açıkça belirtmiştir. Aile kurumunu sosyolojik olarak olumsuz etkileyen ve çözülmesine sebep olan faktörlerin bilinmesi, bu konuda atılacak adımlar için önem arz etmektedir.

İkinci bölüm, kitle iletişimin sosyal bağlamı ve kitle iletişim araçlarının toplumu etkileme potansiyellerini teorik olarak ortaya koymayı hedeflemektedir. Kitle iletişim etki teorilerinin analiz edildiği bölüm, kitle iletişim araçlarının toplumu nasıl etkilediği, önceden yapılmış ampirik ve teorik araştırmalardan yararlanarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kitle iletişimin toplumu etkilediği varsayıldığında, “bunun nasıl gerçekleştiği” sorusu önem kazanmaktadır. Bölümün amacı, kitle iletişim araçlarının ve içeriklerinin toplumu etkileme potansiyellerinin niceliğini ve niteliğini ortaya koymaktır.

⁶ Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasındaki eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunmasını ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

Toplulun kitle iletişim araçlarıyla vakit geçirme sresinin yüksek olduğu modern dönemde, etki araştırmaları büyük önem taşımaktadır.

nc ve son bölümde televizyon ve diğital platform dizilerinin kitle iletişim teknoloğisi içerisindeki konumu saptanmış ve önemi üzerinde durulmuştur. Kitle iletişimin en fazla tüketilen içerikleri olan diziler toplumun neredeyse tüm kesimleri tarafından boş zaman uğraşı olarak tüketilmektedir. Özellikle liseli gençlerin dizi izleme süreleri ciddi rakamlara ulaşmıştır. (Hafta içi 2 s. 38 dk., hafta sonu 3 s. 12 dk.) Bu rakamlar liseli gençlerin uyku ve okuldan geriye kalan vaktinin neredeyse yarısına tekabül etmektedir. Kitle iletişimin toplumu etkilediği varsayıldığında, liseli gençlerin izledikleri dizilerden etkilenmemesi beklenemez. Bu bağlamda liseli gençler arasında popüler olan dizilerin, tespit edilerek incelenmesi önemli hale gelmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, liseli gençler arasındaki popüler dizilerin tespit edilerek, aile kurumu için riskli olabilecek temalar üzerinden bir karşılaştırma yapmaktır. Türk devletinin aile kurumu ile ilgili misyonu ve hedefleri düşünüldüğünde, liseli gençlerin izlediği dizilerin incelenmesi önemli hale gelecektir.

Diğer taraftan literatürde diziler, dizilerin etkisi vb. alışmalar az da olsa yapılmıştır. Ancak konuyu liseli gençler örnekleme ve aile kurumunun risk faktörleri üzerinden ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırma literatürdeki bir boşluğu doldurma amacı taşımaktadır.

Araştırma Modelinin Aşamaları

Araştırma Probleminin Belirlenmesi

Liseli öğrenciler ve aile algısı ile ilgili literatürün incelenerek araştırmanın neden yapılması gerektiğinin belirlenmesi.

Teorik/Kavramsal Çerçevenin Oluşturulması

Kuram ve kavramlardan yola çıkarak tümdengelim metodunu kullanarak yeni bir çalışma alanı tanımlanması ve ilgili teorik temelin oluşturulması.

Araştırma Alanının ve Örneklem Belirlenmesi

Araştırmanın amacına uygun olarak çalışmanın uygulanacağı yaş grubu için izinleri alınıp, liseli gençlerin takıldığı kafe, yurt ve sokaklarda bulunmak.

Veri Toplama Araç ve Stratejisinin Belirlenmesi

Amaca uygun olarak, teorik, ön çalışma grubu ve gözleme dayalı araştırma sorularının oluşturulması.

Veri Toplama

Ulaşılan katılımcılar ile anketlerin uygulanması ve gerektiğinde mekânlarda bulunarak gözlemlerin not edilmesi.

Verilerin Analizi ve Betimlenmesi

Anketler sonucunda elde edilen verilerin betimsel olarak analiz edilmesi.

Tematik İçerik Analizinin Kurgulanması ve Uygulanması

Tematik içerik analizi stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması.

Sonuçların Sınırlandırılması ve Analitik Genellemelere Ulaşılması

Tematik içerik analizi yoluyla elde edilen verilerin düzenlenmesi, betimlenmesi ve yorumlanması. Yorumların sonrasında genelleme/tümevarım metoduyla sonuca ulaşılması.

ARAŞTIRMA MODELİNİN AŞAMALARI

Şekil 1: Araştırma Modelinin Aşamaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın Soruları

- 1) Aile kurumu için risk oluşturabilecek faktörler nelerdir?
- 2) Kitle iletişim araçları ve içerikleri toplumu nasıl etkilemektedir?
- 3) Liseli gençler arasında popüler olan diziler hangileridir?
- 4) Liseli gençlerin izlediği diziler aile kurumu için risk oluşturabilecek faktörler açısından nasıl bir imaj sunmaktadır?

Araştırmanın Yöntemi

Karma araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada, nicel (anket formu ve betimsel analiz) ve nitel araştırma (tematik içerik analizi) yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma, 3 bölüm, 6 aşamadan oluşmaktadır. Ancak üçüncü bölümünde “Yöntem” başlığı altında detaylı açıklamalar yapıldığı için bu kısımda detaya girilmeyecektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, dizilerin liseli gençler üzerindeki etkisini doğrudan olarak ölçmemektedir. Konuyu, önceden yapılmış ve bilimsel araştırma literatürü bağlamında öne çıkan araştırmalardan alıntılarla teorik zeminde ele almaktadır. Bahsedilen teoriler bilimsel açıdan ispatlanmış ve geçerliliği koruyan kuramlardır. Bu teorilerin yurt dışında gerçekleştirilmiş olmaları ve kuramların bazılarının zamansal olarak eski tarihli olması⁷ araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Kitle iletişim etki teorilerinin bazıları, kaynağa ulaşım imkânının kısıtlılığı, bazı teoriler üzerine yapılmış araştırmaların İngilizce ve Türkçe dillerinde mevcut olmaması gibi sebeplerle ikincil kaynaklardan alıntılanarak incelenmiştir.

Aile kurumu için riskler barındıran olguların teorik zemini oluşturulurken, bazı olgular Türkiye dışı literatüre dayandırılmaktadır. Çünkü ülkemizde bazı risk faktörleri için sadece teorik ve betimsel araştırmalar yapılmış, bazı risk faktörleri için ise ampirik

⁷ Bu konuda uyarıcı tepki yaklaşımları 20. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Kültür emperyalizmi 20. Yüzyılın ortalarında, ekme kuramı 1960’lı yıllarda yapılmıştır. Gündem belirleme kuramı 1968’de, eşik bekçiliği kuramı 1950’de, suskunluk sarmalı 1950’de, kullanımlar doyumları Yaklaşımı 1970’li yıllarda ortaya atılmıştır. Similasyon (hiper gerçeklik) yaklaşımının tarihi 1990’lara dayanmaktadır. Ancak bu teorilerinin bazıları geçerliliğini korumaktadır. Özellikle araştırmada ekme ve gündem belirleme kuramları üzerinden dizilerin incelendiği düşünüldüğünde bu sınırlılığın sadece bazı kuramlar için ve teorik boyutta olduğu anlaşılacaktır.

alışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda, sebep ve sonuçların incelendiği, karşılaştırılmalı nicel ve nitel araştırmalar, yabancı literatüre dayandırılmak zorunda kalmıştır. Aile kurumunun yabancı kültürlerde bazı yönlerden farklı konumlandırıldığı düşünüldüğünde, aile kurumu için risk faktörleri de farklılaşabilmektedir. Bu sebeple yabancı literatürden alıntılanan konular, araştırmacının öznel gözlem ve tecrübesinden yararlanarak incelenmiştir. Bu da bilimsel bir araştırma için sınırlılık oluşturabilecek bir durumdur.

Araştırmanın sonucunda dizi izleme alışkanlıkları ve popüleritesinin anlamlı olarak farklılaştığı faktör cinsiyettir. Erkekler ve kızlar arasında “en sevilen”, “arkadaş ortamında en fazla konuşulan”, “en son izlenen” ve “en fazla izlenen” diziler farklılık göstermektedir. Erkekler arasında popüler olan dizi kızlar arasında, kızlar arasında popüler olan dizi ise erkekler arasında popüler değildir. Araştırma modeli kızlar ve erkeklerin toplamı üzerinden kurgulandığı için incelenen bazı diziler diğer cinsiyet arasında popüler değildir.⁸

İncelenen dizilerin sadece ilk iki sezonları incelemeye dahil edilmiştir. Bu durum dizinin tümü üzerinde araştırma yapmayı gleştirmektedir. Ancak iletişim bilimsel olarak bir dizinin aslen bir sezon olduğu, diğer sezonların ise dizi tutulduğu taktirde sonradan eklendiği düşünüldüğünde bu konudaki sınırlılığın az olduğu varsayılmaktadır.

Literatür Taraması

Ülkemizde medyanın, televizyonun ve sosyal medyanın etkileri üzerine bazı araştırmalar yapılmıştır. Ancak konumuz gereği bu bölümde sadece televizyon ve dijital platform dizilerinin etkileri, dizilerde sunulan aile imajı vb. konularla ilgili araştırmalar aşağıda sıralanacaktır.

Kırtepe, televizyon dizilerinin topluma etkileri üzerine yaptığı araştırmada televizyon dizilerinin toplumu etkilediğini ileri sürmektedir. Ona göre televizyon dizileri tüketim alışkanlıklarını yönlendirmekte ve teşvik etmekte, bireylerin davranışlarını etkilemekte,

⁸ rneğin Kurtlar Vadisi dizisi kızlar arasında, Yasak Elma dizisi ise erkekler arasında popüler değildir.

toplumsal değerlere bakış açısını değiştirmeye zemin hazırlamaktadır. Bireyler, dizilerdeki karakterleri örnek alarak davranışlarını değiştirmektedir.⁹

Enneli, maneviyat içerikli dizileri inceleyerek din ve dizilerin toplumsal yaşamdaki konumunu belirlemeye çalışmıştır. Ona göre maneviyat içerikli dizilerde kadın ve erkek farklı sosyal alanlarla ilişkilidir. Erkekler kamusal alanın tümünü kontrol etmekte, kadınlar ise evinde yaşamaktadır. Bu dizilerde iyilik-kötülük, zenginlik-fakirlik gibi olgular dini unsurlar üzerinden kurgulanmıştır.¹⁰

Yenen, araştırmasında Türk sinemasında dindarlık ve din adamına bakış açısını incelemiştir. Ona göre Türk sinemasında din imajı üç aşamadan (“İlk Dönem Türk Sineması”, “Geleneksel Türk Sineması” ve “Yeni Türk Sineması”) geçmiştir. Birinci dönemde din, dindarlık ve din adamı sinemadan dışlanmıştır. İkinci dönemde ise “daraltılmış”, 1996 yılı ile başlayan üçüncü dönemde ise “kabullenilmiş” bir görüntü vermektedir. İlk dönemde din ile vatana ihanet ilişkilendirilmiş, ikinci dönemde köy, gecekondu ve varoşluk üzerinden gecekondu dindarlığı ön plana çıkartılmış, yeni dönemde ise sosyal bir gerçeklik olarak algılanmıştır.¹¹

Karslı, reality show ve kadın programları üzerinden kurgulanan araştırmaya göre; bu programlarda izlenen içerikler, kişiler arasında gerçekleşen sohbetlerde yer aldığı ve böylelikle toplumun “gündemini belirlemede” ve “sosyalleşmesinde” önemli bir misyona sahiptir. Karslı’ya göre televizyon programlarında gösterilen içeriklerin toplumun gelenek ve değerlerini yansıtmamaktadır ve mahremiyetin aşınmasında büyük rol oynamaktadır.¹²

Oktay, popüler bir televizyon dizisi Aşk-ı Memnu’yu toplumun milli ve manevi değerleri üzerinden değerlendirmektedir. Televizyonun bir popüler kültür oluşturduğu temelinde kurgulanan çalışma “Lajos Eğrisi” yöntemi ile analiz edilmiştir. Oktay’a göre Aşk-ı Memnu dizisi evlilik sözleşmesi, aşkın cinselliğe indirgenmesi, müstehcen sahneler,

⁹ Selçuk Kırtepe, *Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkileri Sosyo-Kültürel Bir Çözümleme (Erzurum Örneği)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014), 181-192.

¹⁰ Çağlar Enneli, *Televizyonun Toplumsal Tüketimi ve Toplumsalın Yeniden Üretimi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007).

¹¹ İbrahim Yenen, *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Türk Sinemasında Din Dindarlık ve Din Adamı Olgusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011).

¹² Bahset Karslı, *Medyadaki Reality Show ve Kadın Programlarının Türk Aile Yapısına Etkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006).

Bihter'in kurtajları, kadın imajı ve intihar konularıyla toplum üzerinde “değer erezyonu” oluşturabilecek mahiyettedir.¹³

Çankaya, Türk dizilerden tüketim ideoloji üzerine yaptığı çalışmada yerli yapım dizilerdeki karakterlerin samimi “simgesel ilişkiler” yerine, maddi çıkarları önemseyen bireyci/çıkarıcı ilişkiler sergilediğini ileri sürer. Postmodern dönemin tüketim ideolojisi egoizm, bireycilik, imaj tabancı sentetik ilişkiler ve rakabet gibi olgular yerli diziler vasıtasıyla dolaşıma sokulmaktadır. Diziler, cemiyet, aile gibi kolektif dayanışmalardan uzak bir görüntü vermektedir. Bu durum Türk yerli dizi sektörünün “Batı’lı dizi film yapma” pratiklerinden kaynaklanmaktadır.¹⁴

Büyükyonca, araştırmasında geleneksel aile yapısının diziler üzerinden değişmesini bir aile dizisi üzerinden ele alarak incelemiştir. Büyükyoncaya göre, televizyon yeni değerler üreterek kültürel değişimlerin gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Reyting oranları ve maddi kaygılar tek başarı ölçütü olarak düşünüldüğü için “değerlerin ticarileşmesi” olağan hale gelmektedir. Araştırmada, sorunlu aile hikayelerine çokça yet verildiği ve bu dizilerin Türk kültürüne ve toplumsal ahlaka zarar verdiği düşünülmektedir. Diziler toplumsal çatışmaya neden olmakta ve aile kurumu üzerinde gözlü görülür etkilere sebep olmaktadır.¹⁵

Karadeniz, Türk dizilerinin tüketim pratikleri üzerinden liseli gençlere yansımaları incelediği araştırmasında ailesine bağımlı lise gençliğinin diziler tarafından üretilen tüketim kültüründen etkilendiğini, öğrencilerin gördükleri statü, moda ve yaşam tarzından (pahalı kıyafetler, lüks arabalar, şaşalı mekanlar) etkilendiklerini ileri sürmektedir. Diğer yandan liseli gençler dizilerdeki karakterler ile özdeşim kurmakta ve kendilerini onların yerine koyup duygusal bir bağ kurmaktadır.¹⁶

¹³ Hüseyin Tuğrul Oktay, *Televizyon Dizilerinin Toplumun Milli ve Manevi Değerleri Açısından Değerlendirilmesi; Aşk-ı Memnu Dizisi Örneği* (Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Uzmanlık Tezi, 2011).

¹⁴ Koray Çankaya, *2000 Sonrası Dönemde Türk Televizyon Dizilerinde Tüketim İdeolojilerinin Temsili* (İzmir: Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

¹⁵ Gizem Büyükyonca, *Türk Televizyon Dizilerinin Geleneksel Türk Aile Yapısına Olan Etkisinin Popüler Kültür Bağlamında İncelenmesi: Bir Aile Dizisi Üzerine Analiz* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁶ Elifcan Karadeniz, *Türk Televizyon Dizilerinde Tüketim Kültürü Pratiklerinin Liseli Gençlere Yansıması* (İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Bu çalışmalara ek olarak Cemre Demirel'in "Türkiye'de Boşanma Olgusunun Toplumsal Gerçekliği ve Kitle İletişim Araçlarında Temsili", Murat Birol'un "Yerli Televizyon Dizilerinde Toplumsal Kimliklerin Temsilleri: "Yalan Dünya" Dizisi rneği", M. Tahir Karaboğa'nın "Medya Sosyolojisi Bağlamında Televizyon Dizilerinde Tüketim Olgusu ve Dizilerin Bireylerin Tüketim Eğilimleri zerinde Etkisi" sayılabilir.

Dizilerde "kadın" ve "toplumsal cinsiyet rolleri" zerine yapılan çalışmalarda Asuman Kutlu'nun "Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Sunumu: Kanal D'de Yayınlanan Yaprak Dökümü Dizisinde Kadın Karakterler", Hacer Turan'ın "Televizyon Dizilerinde Kadın Temsili", Dilek Uğur'un "Türk Dizilerinde Toplumsal Değişim ve Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Sunumu: 1975 ve 2008 Yıllarında Yayınlanan Aşk-ı Memnu Dizisi rneği", Nazlı şentürk'n "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Medyada Temsili: 'Kadın' ve 'Ufak Tefek Cinayetler' Dizilerindeki Kadın Karakterleri" başlıklı çalışmaları göze çarpmaktadır.

1. BÖLÜM: SOSYAL BİR KURUM OLARAK AİLE

Sosyolojik açıdan ailenin birçok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımların bazıları aileyi ve ailenin işleyişini kapitalizm, endüstriyel toplum gibi olgular üzerinden makro düzeyde ele alırken, bazıları ataerkil işleyiş, günlük hayat etkileşimi gibi etnografik çalışmalar üzerinden mikro ölçekte ele alır. Tanımlamadaki bu farklılık dönemsel sosyolojik yaklaşımlarla ilgilidir. Bir dönemde aile kavramı, aile reisinin olduğu, her ferdin belirli görevinin ve iş bölümünün bulunduğu homojen bir grup olarak tanımlanırken, bir başka dönemde aile, bireyler arasındaki nitelikli yükümlülüklerle ve duygusal ilişkilere dayandırılmaktadır.¹⁷

Tanımlamaların çoğunu kapsayacak şekilde aile, kan, evlilik ya da yasal bağlarla birbirine bağlanan; mahrem ilişkilerle örülü toplumsal bir grup olarak tanımlanabilir.¹⁸ İşlevleri açısından, yetişkin fertlerin çocuk yetiştirmeden sorumlu olduğu; evlenme, kan bağı ya da evlat edinme yoluyla bir araya gelen ekonomik ilişkilerin yaşandığı gruptur.¹⁹

1.1. Evlilik Türleri

Evlilik, iki yetişkin birey arasında toplumsal olarak kabul edilmiş ve onaylanmış cinsel,²⁰ toplumsal, dini ve hukuki birliktir. Bireyler evlendiği zaman hem birbirleriyle hem de evlendiği kişinin yakınlarıyla akraba olurlar. Toplum, toplumsal bir icazetle çocuk yapma yetkisini aileye vermiştir. Bu sebeple evlenen bireylerden nesillerini devam ettirmeleri beklenir.

Evlilik kurumu ile ilgili “oturulan yer”, “eş sayısı”, “eş seçimi”, “otorite ilişkileri” ve “soy” gibi olgular üzerinden belirli sınıflandırmalar yapılmıştır.

Evlenen çiftin oturduğu konuma göre; neolokal, erkek ve kadının ailelerin yanından ayrılmasını; patrilokal, kadının erkeğin ailesinin evinde oturmasını; matrilokal ise, erkeğin kadının ailesinin yanında oturmasını tanımlar.

¹⁷ Bryan S. Turner, *The Cambridge Dictionary of Sociology* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 189.

¹⁸ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay - Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 7.

¹⁹ Anthony Giddens, *Sociology* (Cambridge: Polity Press, 2001), 689.

²⁰ Giddens, *Sociology*, 173.

Eş sayısına göre evlilikte monogami tek eşliliği; poligami çok eşliliği; Poliandri kadının aynı anda birden çok erkekle evli olmasını, polijini erkeğin birden fazla kadınla evli olmasını ifade eder.

Evlilikte eş seçimi, hem geleneksel hem de modern toplumlarda önemli bir unsurdur. Bu bağlamda çeşitli sebeplerle erkeğin ya da kadının mensup olduğu sosyal gruptan birisiyle evlenmesi endogomi (içevlilik/ akraba evliliği), sosyal grup dışındaki biri ile evlenmesi exogamy (dışevlilik) olarak tanımlanır.

Otorite tipleri üzerinden yapılan tasnifler iki şekildedir. Patriyarki (ataerkil) kocanın otorite sahibi olması, matriyarki kadının üstünlüğü ve otoritesi anlamına gelmektedir.²¹

1.2. Aile Tipleri

Sosyolojide aileyi tanımlama ve konumlandırma çalışmaları, uzun süre feminist perspektif üzerinden kurgulanmıştır. Ancak son 10 yılda bu paradigmada bazı değişimler meydana gelmiştir. Çoğu sosyolog artık aile kurumundaki değişimin evrimsel bir çizgide gerçekleşmediğini, feminal yaklaşımın evrensel olmadığını; bu sebeple aile tiplerinin tarih içerisinde, farklı toplumlarda farklı biçimlerde görülebildiğini ileri sürmektedir.²²

Tüm sosyolojik kurumlarda olduğu gibi aile kurumunda da, sanayileşme, kentleşme, dijitalleşme vb. modern olguların etkisiyle değişim ve dönüşümler meydana gelmektedir. Bu dönüşüm, geleneksel aile yapısının tamamen ortadan kaybolduğu ve bütünüyle modern aile tipine geçildiği anlamı taşımamaktadır. Dünya üzerinde farklı yerlerde geleneksel ve modern aile tipleri bir arada bulunabilmektedir.

1.2.1. Geleneksel Geniş Aile

Geniş aile sadece anne, baba ve çocukların değil, dede, nine, amca, hala, yeğenler, dayı ve teyzelerin de dâhil olduğu geniş boyutlu, yakın ve samimi ilişkilerin ön plana çıktığı aile tipidir.²³ Geniş aile en fazla geleneksel toplumlarda görülür. Bu bağlamda geniş ailenin “geleneksel” kodlara sahip olduğu düşünülebilir. Ancak, geniş aileye günümüzün modern kentlerinde de rastlamak mümkündür. Kent ortamı, dönemin üretim şekli, inancı

²¹ George A. Lundberg vd., *Sosyoloji*, çev. Ozankaya Özer - Güran Ülker (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, 1970). Akt. Fatime Güneş, “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”, *Aile Sosyolojisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015), 30-31.

²² Giddens, *Sociology*, 178.

²³ *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, "Extended Family" (Erişim 18 Ekim 2021).

ve kendine has tarihi koşulları ile geniş aile üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla, kentlerde yaşayan geniş aileler için “değişmiş geniş aile” kavramı kullanılmaktadır. Bunun en büyük sebebi değişmiş geniş ailede modern kalıpların daha baskın olmasıdır.²⁴

İbn-i Sina, *Aile Siyasetine Dair* isimli risalesinde geleneksel aileyi betimler. Ona göre, ailenin temelini azık, çocuk, ev, korunma, çoğalma ve neslin bekası oluşturmaktadır. Geleneksel ailede kadın, erkeğin malının ortağı, yükünün taşıyıcısı, çocukların eğitilmesinde güvendiği kişidir. Ebeveynler çocuğa dili ve kavrayışı uygun olduğunda, Kuran-ı Kerim, bilginin kıymeti, ahlakın ulviliği, ana babaya itaat, misafirperverlik gibi hususları öğretmelidir.²⁵

Geleneksel ailede erkek kadının korunmasını, iâşesinin teminini üstlenir ve evin yöneticisidir. Bireyler arasında dayanışma ve yardımlaşma ön plandadır. Aile fertleri, günlük işleri ve ekonomik kaynakları paylaşırlar. Kınalızade Ali Efendi Ahlak-ı Alai isimli eserinde devlet ve aile ahlakı üzerine tespitlerde bulunmuştur. İkinci bölümü aile ahlakına ayıran Kınalızade, Türk ailesinin kuruluşunu, ailede reisin sorumluluklarını, fertlerin hak ve vazifelerini, çocuk terbiye etmenin yöntemlerini örneklerle anlatmıştır. Kınalızade’ye göre birden fazla evlenen kişilerin evinde “mücadele, kötü yaşam ve husumet” bulunur. Ona göre birden fazla evlilik cihan hükümdarı haricindeki kişilere caiz değildir. Çocukların hangi alana ilgileri varsa o yönde yetiştirilmesi gerektiğini savunan Kınalızade, çocuk terbiyesi başlığı altında bugünkü görgü kurallarına benzer hususlara değinmiştir.²⁶

1.2.2. Modern Çekirdek Aile

Çekirdek aile anne, baba ve çocuklardan oluşan, diğer akrabaların aileye dâhil olmadığı,²⁷ modern sonrası dönemde yaygınlaşan aile tipidir. Sanayileşme, kentleşme ve göç gibi faktörler, çekirdek ailenin tipinin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.

Parsons’a göre “izolasyon”, çekirdek ailenin en temel ve ayırt edici özelliğidir. İzolasyon, Amerikan toplumunda ortaya çıkan farklılaşmanın bir yansıması olarak görülür. Konut

²⁴ Ergün Yıldırım, “Aile ve Evlilik Türleri”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılımkitap, 2013), 71-73.

²⁵ İbn Sina, “Aile Siyasetine Dair Risale”, çev. Vecdi Akyüz, *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992), 3/907-717.

²⁶ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, çev. Murat Demirkol (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 295-352.

²⁷ *Cambridge Dictionary*, "Nuclear Family" (Erişim: 18 Ekim 2021).

ve ekonomik etkenler, izolasyonun iki boyutunu oluşturur. Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile, diğer akrabalarından bağımsız, ayrı bir evde yaşamaktadır. Konut izolasyonu, bazen aynı şehirde farklı evlerde gerçekleşirken, bazen araya kilometrelerce mesafe girebilmektedir.²⁸

Sanayi devrimi ile birlikte aile üretim birimi olmaktan çıkmıştır. Aile, tarımsal ekonominin tersine, sanayileşmiş ekonomide birincil emek kaynağı olamaz. Endüstriyel tesislerin ihtiyacına uygun olan kişiler, ailesi ile tarımsal üretim yapmayı bırakmış işçilerdir. Akrabalık bağları, endüstriyel bir toplumun verimli örgütlenmesine daha az müdahale eder.²⁹ Kısaca, sanayileşmeyle paralel olarak modern toplumda geleneksel geniş aileler etkinliğini kaybetmiş, modern çekirdek aileler yaygınlaşmıştır.

Modern çekirdek ailede, aile fertlerinin rollerinde değişimler meydana gelmiştir. Kadının ev dışında çalışmaya başlamasıyla birlikte kadının evdeki rolü eşi ile paylaşılmıştır. Ancak ev işlerinin çoğu, ev dışında çalışsalar dahi, kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu bilincin bir yansıması olarak ev içinde, erkek ve kız çocuklarına verilen görevler birbirinden farklıdır.³⁰ Kızlara daha çok ev merkezli görevler verilmektedir. Bu karmaşa modern toplumlarda ciddi problemlere yol açmaktadır. Kadın ev dışında çalışmakta, erkeklerin yaptığı işlere benzer işler yapmakta ve eve para getirmektedir. Diğer taraftan çocuğun yetiştirilmesi, ev işlerinin büyük kısmı ve evin düzeni yine kadın tarafından sağlanmaktadır. Kadın modernleşmeyle erkeğine benzer bir rol almamış, hem geleneksel kadınlık rollerini devam ettirmiş hem de erkeğin yaptığı işleri yapmaya başlamıştır. Bu durumun bir kısmı zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Zira çocuk bakımında, annenin hem fizyolojik hem de duygusal olarak çocukla ilişkisini baba sürdürememektedir.

Türkiye'nin modernleşme sürecindeki kutuplar arasındaki gerilim sebebiyle makul zeminde tartışılmayan ve gerçekliğinden koparılan konulardan birisi kadınların çalışması konusudur. Bir takım dini çevreler kadınların tamamen evde kalıp sadece ev işleri ve çocuk bakımını yapması gerektiğini savunmakta, diğer kutupta olanlar ise Türk devletinin geri kalmışlığını kadınların konumu üzerinden tartışmaktadır. Ancak kadının

²⁸ Hyman Rodman, *Wayne State University Press*, "Talcott Parsons's' View of the Changing American Family", *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development* 11/3 (1965), 211-212.

²⁹ Rodman, *Wayne State University Press*, 211-212.

³⁰ Yıldırım, "Aile ve Evlilik Türleri", 75.

çalışmasıyla ilgili yasaklayıcı anlayışın modern bir olgu olduğu yadsınmamalıdır. Çünkü geleneksel dönemde kadının evde kalıp sadece ev işleri ve çocuklarla ilgilendiği algısı gerçeklikten uzaktır. Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice'nin tüccar olduğu, diğer sahabe hanımların farklı mesleklerle uğraştığı düşünüldüğünde, islamın konu ile ilgili anlayışının ilkeler ve bu ilkelere uygun olmayan mesleklerle ilgili olduğu anlaşılabacaktır. Diğer taraftan geleneksel tarım toplumundaki müslüman aileler tarımsal faaliyetleri hep birlikte gerçekleştiriyorlardı. Erkek kadın fark etmeksizin ailenin tüm fertleri tarım işçisi ve çoban olarak çalışmaktaydı.

Modern çekirdek ailenin başka bir özelliği şehirli olmasıdır. Modern kent yaşamının yerleşme düzeni, çalışma pratikleri ve toplumsal ilişkileri aile ve birey üzerinde etkilidir. Geniş aile örüntüsünden kopan birey, akrabalarından uzakta yalnızlaşmış ve bireyselleşmiştir. Bu durum Durkheim'in mekanik toplum-organik toplum tezi ile uyumlu görünmektedir. Çünkü organik modern toplumlarda, toplumun temelini oluşturan kavram "farklılaşma"dır. Toplum, birbirinden farklı inanan, farklı düşünen ve farklı alanlarda uzmanlaşmış bireylerden oluşur.³¹

1.3. Aile Kurumun İşlevleri

Aile toplumun en küçük birimidir. Toplumsal hayatta meydana gelen olaylar daha küçük boyutta aile kurumunda gerçekleşmektedir. Birey ilk eğitimini, dini öğretilerini, siyasi görüşünü, hayata bakışını ailesinden alır. Aile bireyin sosyalleşerek topluma katılmasını sağlar. Dolayısıyla, aile toplumların istikrarı ve geleceği için çok önemli bir konumdadır.

George Murdock çeşitli toplumları, çekirdek aile yapıları üzerinden incelerken ailenin 4 temel işlevi olduğunu belirtir. Bunlar eğitim, ekonomi, üreme ve cinsel işlevlerdir. Aile bireylerin sosyalleşerek topluma hazırlandığı yerdir. Çocuklar, toplumun norm ve değerleri öğretilerek aile tarafından eğitilir. Ekonomik açıdan aile, fertlerine iye temini ve barınma sağlayarak hayatlarını devam ettirmelerini sağlar. Bireyler, belirli bir döneme kadar ihtiyaç duydukları şeylerin ekonomik boyutunu ailelerinden temin ederler. Aile bunun yanı sıra hem neslin devamını sağlamakta hem de eşlerin cinsel ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktadır.³²

³¹ Emile Durkheim, *The Division of Labour in Society*, çev. W. D. Halls (London: Macmillan, 1984), 149-160.

³² George Peter Murdock, *Social Structure* (New York: Macmillan, 1965), 1-3.

Benokraitis'e göre ailenin 8 temel işlevi bulunmaktadır. Bunlar çocukların sosyalleşmesi ve korunması, cinsel ilişkilerin düzenlenmesi, toplumsal rollerin belirlenmesi, duygusal destek, koruma ve korunma, eğitim, dini eğitim ve ekonomik işlevlerdir. Ona göre bu işlevler her aile ve toplum için geçerli değildir. Toplumsal ve geleneksel yapı, bu konuda belirleyici roldedir.³³

Çağan ailenin biyolojik (üreme), psikolojik doyum, eğitim, din öğretimi, boş zamanı değerlendirme işlevlerinin olduğunu ifade eder.³⁴ Yıldırım ise ailenin 12 özelliğini saymaktadır. Bunlar nesli sürdürme, sosyalleşme, milli kültürü aktarım, yalnızlık ve gerginlikten koruma, biyolojik tatmin sağlama, ekonomik tatmin, psikolojik tatmin, sosyal statüyü belirleme, koruma, yardımlaşma ve dayanışmadır.³⁵ Bu bağlamda ailenin temel işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir.

1.3.1. Bireyin Sosyalleşmesi ve Yetiştirilmesi

Aile “küçük toplum” olma özelliğiyle kişinin diğer insanlarla ilk kez ilişki kurduğu yerdir. Kişi, ailesiyle ve akrabalarıyla sosyalleşerek, toplum içerisinde konum elde eder. Sosyalleşme kişinin yetiştirilmesi ve topluma katılması anlamını taşımaktadır. Kişiye ilk eğitimi ailesi tarafından verilir. Kimliğin oluşumunda (özellikle yetişkinlik çağına kadar) en önemli kurum ailedir. Kişinin değerleri, davranışları ve hayatı anlamlandırması, yetiştirilme şeklinin tezahürüdür. Kişi ailenin verdiği eğitimle birlikte, toplumun değer ve normlarını kazanmakta; görgü, beceri ve bilgi birikimi ile toplum içerisinde statü elde etmektedir. Toplumsal statüler bireyin toplum içerisindeki konumudur.

Geleneksel dönemde aile, kişinin sosyalleşmesi ve yetiştirilmesinde tek belirleyiciydi. Ancak modernleşmeyle birlikte durum değişmiş ve aile dışında farklı kurumlar da birey üzerinde etli olmaya başlamıştır. Bireyin gelecekteki mesleğini ve becerilerini öğrenmesi okula, din öğretimi dini kurumlara, diğer sosyal ve kültürel faaliyetler alanındaki özerk kurumlara devredilmiştir. Dijital çağda toplumun internet, sosyal medya gibi mecralarda çok fazla vakit geçirmesi, bu platformların kişinin sosyalleşmesi ve yetiştirilmesinde

³³ Nijole V. Benokraitis, *Marriages & Families Changes, Choices and Constraints* (USA: Pearson, 2015), 2-10.

³⁴ Kenan Çağan, “Ailenin İşlevleri”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılımkitap, 2013), 85-88.

³⁵ Neşide Yıldırım, *Ailenin Yapısı ve Problemleri* (İstanbul: Yeşerim Bilim-Araştırma Yayınları Dizisi, 2006), 14-16.

önemli bir konum elde etmesine sebep olmuştur. Ancak bu paylaşım, ailenin “bireyin sosyalleşmesi ve yetiştirilmesi” üzerindeki rolünü azaltmış olsa da, bahsedilen kurumlar içerisinde en önemli konuma sahip olan hâlâ ailedir. Ailenin bir diğer faktörü kültürün nesilden nesile aktarılmasıdır. Aile gelenekleri, inançları, milli ve manevi değerleri çocuklarına öğretmek kültürün aktarılmasını sağlar.

1.3.2. Aile Fertlerinin Birbirleriyle İlişkisi

Aile fertleri, birbirleri arasında çeşitli ilişkiler kurmaktadır. Günümüze gelinceye kadar (son 20 yılda Avrupa ve Amerika kıtası hariç) tüm toplumlarda neslin devamı ve üreme, toplumsal bir icazetle aile kurumuna verilmiştir. Bu bağlamda aile hem kişilerin fiziksel ilişkiler kurmasını hem de (toplum için) neslin devamını sağlamaktadır.

Bireylerin birbiriyle ilişkisinin başka bir boyutu psikolojik ve duygusal boyuttur. Aile üyelerinin yeterli psikolojik tatmine ulaşmaları, fertler arasındaki duygusal ilişkinin yoğunluğuna ve sağlıklı işlemesine bağlıdır. Bireyler böylelikle yalnızlık hissinden kurtulur ve kendilerini iyi hisseder. Bu etkileşimin sağlıklı ilerlemediği durumlarda, fertler mutlu olamaz ve psikolojik sorunlar yaşayabilir.

Fiziksel, psikolojik ve duygusal bağların yanında aile, ekonomik ilişkilerin döndüğü bir kurumdur. Geleneksel aile daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için, üretim birimi olma hüviyetine sahipti. Hane halkı (kadın ve çocuklarda dâhil) kendi işiyle uğraşırdı. Modernleşmeyle birlikte aile, üretim birimi olma özelliğini kaybetmiş, daha çok büyük sanayilere iş gücü sağlamaya başlamıştır. Kadınların da evin dışında iş hayatına daha aktif katılımı ile birlikte aile farklı düzey ve özelliklerde ekonomik ilişkilerin döndüğü bir kurum haline gelmiştir. Bu değişimle birlikte, aile kendi üretimini yapan ve aynı ortamda çalışan kişilerden değil, farklı meslekleri farklı mekânlarda gerçekleştiren fertlerden oluşmaktadır. Sonuç olarak fertler arasındaki ilişki ve statüler de değişmiştir.

1.4. Ailenin Dönüşümü

Aile kurumundaki değişimin temelini Ogburn teknolojik gelişmeye, Parsons ve Metron kültürel yapıya ve değerler sistemine, Marksist ekol üretim biçimi, ekonomi ve sınıf yapısına bağlar.³⁶ Modernleşme toplumsal hayatın tüm yönlerine makro ölçekte etki

³⁶ Yıldırım, *Ailenin Yapısı ve Problemleri*, 49.

etmiştir. Aile kurumu da hızla değişen dünyadan etkilenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Ancak aile yapısındaki değişim sadece modern dönemin nosyonu değil, ilk toplumlardan bugüne kadar var olan bir gerçekliktir. Terminolojik açıdan klan ailesi, zadruga, pederşahi, çekirdek aile, pederi, anaerki gibi aile tipleri ailenin yapısındaki değişime işaret etmektedir. Modern dönemdeki değişimi diğer dönemlerden ayıran en bariz özellik değişimin hızı ve dönüşümün mahiyetidir.

Modern dönüşüm, aile kurumunun çözülmesi, itibarsızlaşması, parçalanmasına sebep olan etkenleri barındırmaktadır. Çünkü modern faktörler hem ailenin yapısını değiştirmekte, hem de toplum nezdinde ailenin önemini azaltmaktadır. Modern öncesi dönemde yaşayan insan için aile sosyal hayatın temeli, üretimin merkezi, gücün sembolü ve itibarın göstergesi iken, modern insan için aile, önemli ancak diğer sosyal kurumlardan herhangi biri muamelesi görmektedir.

Modern dönemde insanlar, sıkı bağları ve uzun süreli birliktelikleri yeni ihtimalleri engelleyen ve özgürlüğü kısıtlayan durumlar olarak görmektedir. Bauman'ın "akışkan aşk"³⁷ olarak kavramsallaştırdığı terim de geçici birlikteliklere atıfta bulunur.

1.4.1. Sanayi Toplumunda Aile

Endüstri Devrimi, Avrupa'da 18. yüzyılda yeni buluşların üretime etkisini, buhar makinesinin makineleşmiş üretimi ortaya çıkarmasını ifade etmektedir. Sanayileşmenin sosyal, politik, ekonomik birçok etkisi bulunmaktadır. Ancak aileye doğrudan etkisi üretimin ev dışına çıkıp fabrikalara kaymasıyla olmuştur. Sanayi devrimi öncesinde toplumun büyük bir kısmı çiftçilik ve hayvancılık yaparak hayatlarını sürdürürdü. Dolayısıyla toplumsal yaşamın merkezindeki en önemli unsurlardan birisi tarımsal üretimdi. Aile de bunun etrafında örgütlenmişti. Çiftçilikle uğraşan kişi için, her aile ferdi çalışacak yeni bir eleman anlamına geliyordu. Cinsiyet fark etmeksizin tüm aile, gündüzleri tarla işleri veya hayvan otlatmakla meşgul olurdu. İnsanlar iş, ev, istirahat vb. hayatın tüm aşamalarında aileleriyle beraberdi. Büyük şehirlerde fabrikaların kurulması ve üretimin fabrikalara kayması, çiftçilikle uğraşan köylülerin fabrikalarda çalışmasına neden oldu. Aile fertleri sabah fabrikadaki işlerine dağılıyor, ağır şartlarda çalışıyor,

³⁷ Zygmunt Bauman, *Akışkan Aşk İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Versus, 2012), 8-9.

akşam eve sadece istirahat etmek için geliyorlardı. Bu değişim bireylerin zihninde ev, aile ve dayanışma kavramlarında değişime sebep oldu.

18. yüzyılda, üretim geleneksel bir üretim biçiminden makinelerle aktarılmıştır. Sanayi devrimini takip eden 260 yıllık zamanda, üretimin nosyonunda ve işleyişinde birçok değişiklik olmuştur. Bu çerçevede buhar gücünün kullanılması ve sanayi devrimi olarak bilinen değişim 1. endüstri devrimini, elektriğin üretimde önemli bir yer tutması 2. endüstri devrimini, otomatikleşmiş bilgi teknolojisi kullanımı 3. endüstri devrimini tanımlar. 21. yüzyıla gelindiğinde insan temasını minimuma indirerek; üretimi kendi kendine yapabilen akıllı sistemler ve yapay zekâ devreye girmiştir.³⁸ Endüstri 4.0 olarak isimlendirilen bu yeni dönemde, makine, insanın kullandığı bir obje değil, bizzat insan gücüne ve zekasına ihtiyaç duymadan kendi kendine üreten bir aygıttır. 21. Yüzyılda artık makineler insandan bağımsız olarak çalışabildiği için insanların büyük kısmı ağır işlerde çalışmak yerine hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Üretimin küresel ölçekte yayılması daha fazla üretim merkezinin oluşmasına ve üretimin daha yaygın yapılmasına sebep olmaktadır. 21. yüzyılda çoğu insan, günün belirli saatleri çalışmakta ve 18. yüzyıla göre daha hafif işleri yapmaktadır. Ancak kalan vakti ailesiyle geçirmek yerine modern dünyanın diğer aygıtlarına ayırmaktadır. Sosyal ortamlar, dijital platformlar ve sosyal medya, çeşitli örgütler buna örnek olarak gösterilebilir.

1.4.2. Göç, Kentleşme ve Aile

Göç, çeşitli sebeplerden dolayı kişilerin ikamet ettikleri yerden başka bir yere taşınmasıdır. Modern dünyada göç, tüm toplumların ortak özelliği haline gelmiştir, çünkü artık köylü ailelerin iş yerleri şehirdeki fabrikalardır. 18. ve 19. yüzyılda başlayan göç dalgasının da asıl sebebi endüstrileşme olsada, kişiler baskılardan kurtulmak, hayalini kurduğu dünyada yaşamak vb. sebeplerle de şehirlere göç etmişlerdir. Bugün aynı şekilde modern kentin insana vadettiği eşitlikçi, bireysel, modern, eğitilmiş birey algısı, köylerdeki insanların şehirlere göç etmesine sebep olmaktadır.³⁹ Ancak asıl sebep köylerdeki gittikçe artan işsizlik ve istihdam gücünün azalmasıdır. Türkiye’de 1927’de

³⁸ Saurabh Vaidya vd., “Industry 4.0 – A Glimpse”, *Procedia Manufacturing* 20 (2018), 234.

³⁹ Ergün Yıldırım, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılımkitap, 2013), 128-129.

köy ve beldelerde yaşayan nüfus %75,8'dir, bu rakam 1997'de %35, 2021 yılında ise %6,8'dir.⁴⁰

Aile kurumu modern kentte yeni bir mahiyet kazanır. Sosyoloji kuramlarına göre şehirli olmak sadece modern şehirde yaşama anlamı taşımamakta, kendine has özellikler barındıran kent yaşamına uyum sağlamayı ifade etmektedir.⁴¹ Kentlerde geleneksel geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Fabrikaların ihtiyacı olan işgücü ailelerin daralmasına sebebiyet vermektedir.⁴² Yalıtılmış çekirdek aile üzerinde, akrabaların değer ve ahlak denetimleri son derece sınırlıdır.⁴³

Modern kent aileyi birçok yönden etkilemektedir. (1) Modern kentlerde cinsel faaliyetler ve çocuk yapma olgusu birbirinden ayrılmış, doğum kontrolünün artmasıyla birlikte nüfus artış hızında gerilemeler görülmüştür. (2) Modern kent üretim ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmiş ve eşlerin her ikisi de dışarıda çalışmaya başlamıştır.⁴⁴ (3) Modern kent toplumsal işleyişi bireyi merkeze olarak gerçekleştirir. Mutluluk kişinin bireysel olarak tecrübe ettiği bir olgu olarak nitelendirilmektedir. Bu değişim toplum içerisinde ailenin yerinin tekrar konumlandırılmasına sebep olmaktadır. Aile toplumsal bir kurum olmaktan ziyade şahsi arzuların tatmin olduğu bir yapı olarak algılanmaktadır. Kentleşmenin etkisiyle ortaya çıkan demografik ve sosyal değişiklikler, aile içerisinde istikrarsızlıkların (boşanma, çözülme) meydana gelmesine neden olmuştur.⁴⁵

1.4.3. Rasyonalleşme, Farklılaşma ve Aile

Rasyonalleşme sosyal teoride ahlaki, kişisel ve insani bir yönü olmayan kurallarla örgütlenmiş, hukuk, piyasa, kapitalist girişimler ve bürokratik devlet gibi kurumların gelişim ve oluşum süreci anlamında kullanılmıştır.⁴⁶ Rasyonalleşme dünyanın artık daha akılcı, hesaplanabilir, öngörülebilir ve denetlenebilir hale gelmesidir. Weber'in demir

⁴⁰ "TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021" (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021). Erişim Tarihi: 10 Mart 2022

⁴¹ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, çev. Nilgün Çelebi (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1990), 56.

⁴² Deniz Kandiyoti, "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, ed. Türköz Erder (Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984), 17.

⁴³ Emre Kongar, *Türkiye Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), 27-28.

⁴⁴ Enes Battal Keskin, *Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa'da Bir Alan Araştırması* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014), 85-89.

⁴⁵ David C. Thorns, *Kentlerin Dönüşümü*, çev. Esra Nal - Hasan Nal (İstanbul: Soyak Yayınları, 2004), 46-47.

⁴⁶ Turner, *The Cambridge Dictionary of Sociology*, 499.

kafes (iron cage) metaforu insani ilişkilere izin vermeyen varoluş deneyimine gönderme yapar.

Rasyonel modern toplumda aile, eşlerin çalışıp eve kaynak sağladığı, çocukların daha fazla para kazanması için yetiştirildiği, rasyonel bir kurumdur. Aile duygu ve sevginin yanında “daha rahat yaşama” maksadı taşıyan eşlerin, “mantık evliliği” neticesinde oluşturduğu rasyonel bir kuruma dönüşmüştür.

Durkheim toplumun farklılaştıkça modernleştiğini düşünür. Geleneksel toplumun zıddına modern insanlar, birbirlerinden farklı inanır, farklı işlerde uzmanlaşır, farklı şekilde düşünür.⁴⁷ İnsanları birlikte tutan şey, iş bölümü ve birbirlerine muhtaç olmalarıdır. Çünkü modern insan sadece uzmanlaştığı mesleği yapabilir.

Modern öncesi dönemde insanların üretim, eğitim ve eğlence anlayışı aile çevresinde gerçekleşirdi. Medreseler, dini yapılar, farklı eğlence araçları modern öncesi dönemde de mevcuttu ancak bu olguların hepsinde aile başat unsur konumundaydı. Modernleşmeyle birlikte üretim evden fabrikaya, eğitim okula, din eğitimi dini kuruluşlara, eğlence tiyatroya, sinema, stadyum vb. kurumlara devredilmiştir. Modern ailenin görevi, bahsedilenlerden kalan vakti sevgi ve saygı içerisinde geçirmektir. Bu durumun en büyük sebebi Durkheim’in iş bölümü olarak nitelendirdiği şeydir.⁴⁸ Modern toplumlarda insanlar farklılaştığı için her konuda uzmanlaşmış kişiler ortaya çıkmıştır. İş sadece din öğretmek, insanları eğlendirmek, futbol oynamak, eğitmek, oyunculuk ya da şoförlük olan kişilerin oluşumu yapılacak eylemin uzmanlar önderliğinde yapılmasına sebebiyet vermiştir. Aile tek başına eğlenememekte, eğlence sektörünün uzmanları tarafından eğlendirilmektedir; çocuğuna bir konuyu öğretememekte, o konudaki uzmanlara müracaat etmektedir.

1.5. Modern Türkiye’de Aile

Literatürde Türk ailesi İslam öncesi eski Türklerde aile, İslam sonrası dönemdeki aile ve modern Türkiye’deki aile olarak 3 dönem halinde incelenmektedir. Üç dönem üzerine aile sosyolojisi literatürü oldukça geniştir. Ancak bu bölümde sadece modern dönemde, Türk ailesinin geçirdiği dönüşüm; bunun sonucunda toplum yaşamındaki değişim ve barındırdığı riskler ele alınacaktır.

⁴⁷ Durkheim, *The Division of Labour in Society*, 329.

⁴⁸ Durkheim, *The Division of Labour in Society*.

1.5.1. Modern Türkiye'nin Kurulma Aşamasındaki Aile Tartışmaları

1908 Jön Türk Devrimi'nin ortaya çıkardığı tartışmalardan biri, aile müessesesinin durumudur. Batıcılar ilk olarak kadınların taktığı peçe, çarşaf ve toplumsal hayattaki rollerini eleştirdiler. Bu konu üzerine birçok yazı yayımlanmıştır. Bu yazıların temel önermeleri şu şekildedir: (1) Türk toplumunun geri kalmasının asıl sebebi kadınların konumudur, (2) kadınların durumunun sorumlusu ise dindir, (3) bu durumun devam etmesinin nedeni din adamlarıdır.

Abdullah Cevdet devrimden önce Fransa'da İçtihat Dergisi'nde, Müslüman halkın kalkınmasının çaresinin ne olacağına dair tanınmış kişiler arasında anket açmıştı. Bir Fransız edebiyatçı, buna esprili bir şekilde “Kuran’ı kapat, kadınları aç” şeklinde cevap verdi. Abdullah Cevdet bu cevabı değiştirerek “hem Kuran’ı hem kadınları aç” biçimine soktu ve bu yaklaşım aile sorununun sloganı haline dönüştürdü. Jön Türk Devrimi'den sonra peçe ve çarşafa ilk savaş açan Abdullah Cevdet olmuştur. Sonrasında şeriatın çok eşli evlenmeye müsaade etmesini eleştirmiştir. Abdullah Cevdet'in ardından birçok yazar ve düşünür konuyu tartışmıştır. Diğer yandan “İslamcılar” kadın ve aile hayatının bu ölçüde ele alınmasını şeriata bir saldırı olarak saymışlar ve Müslüman aile yaşamının ve ahlâkının yıkılmak üzere olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazıları konuyu daha ileri boyuta taşıyarak, kadınların en basit günlük aktivitelere dahi katılmasına cevaz vermemiştir. 19. yüzyılın başlarında aile müessesesine Batıcı ve İslamcı bakış açılarını toplumun yaşam biçimini değiştirmemiştir. Halkın genel görüntüsü tartışmalardan etkilenmemektedir. Türk toplumu İstanbul, Selanik, İzmir gibi şehirlerin haricinde büyük ölçüde dindardır. Şehirli kadınlar büyük ölçüde çarşaf ve peçe takmaktaydı. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü kadınlar ise, zaten hiçbir zaman çarşaf ve peçe takmamıştı.⁴⁹

Ancak ilerleyen yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu iradesi Batılı anlamda modernleşmeyi rol model aldığı için, halk üzerindeki değişimi hukuksal yollarla gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye'ye aktarılması bu bağlamda atılmış en önemli adımdır.⁵⁰

⁴⁹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 445-449.

⁵⁰ Yıldırım, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, 114.

1.5.2. Modern Türk Ailesinde Yapısal Değişimler

Modern Türk ailesinin yapısal özelliklerinde, hem “sabitelerden” hem de “değişkenlerden” bahsedilebilir. Türk toplumunun evlilik ve aile konusunda değişmeyen temel fikri, toplumun bu kurumlara atfettiği önem ve olumlu tutumdur. Yapılan araştırmalar toplumun büyük kısmının “din”, “aile”, “evlilik”, “devlet” gibi kurumlara büyük önem verdiğini göstermektedir. Türk toplumunun %97’si aileyi “çok önemli” bir kurum olarak görmektedir. Bu oran Avrupa’da %80’ler civarındadır. “Muhafaza edilmesi gereken en önemli toplumsal kuruma” toplumun %45,6’sı aile, %22,2’si din, %18,8’i devlet, %10,5’i millet cevabını vermiştir.⁵¹ Ancak ailenin toplum için büyük öneme sahip olması, aile yapısının aynı kaldığı ve değişmediği anlamı taşımamaktadır.

Türkiye’de 19.yüzyılın sonunda başlayan ekonomik, siyasi ve sosyo-demografik değişimler, aile yapısında dönüşümlere ve farklı aile biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapısal değişimlerin kapsamına evlilik yaşı, sağlık koşulları, sosyal güvenlik kapsamı, sosyo-ekonomik statü gibi birçok değişken girmektedir ancak burada sadece aile tipindeki değişimler ve buna bağlı olarak nüfusun yaşlanmasından bahsedilecektir.

Modern dünyada ailenin kurulmasında eğitim seviyesi ve sahip olunan mülkiyet önem kazanmış, bunun sonucunda eş seçimi için geçen süre artmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle sağlık sektörü hızla gelişmiş, kariyer planları evlenmenin önüne geçmiş ve az çocuk sahibi olma çeşitli sebeplerle trend haline gelmiştir.

Bu vb. olgular, Türkiye’nin ortalama nüfusunu yaşlandırmıştır. 1950’lerde nüfusun %40’ı 15 yaş altındayken, 2011’de rakam %25 olarak saptanmıştır.⁵² Türkiye’de ortalanca yaş 2007 yılında erkeklerde 27,7, kadınlarda 28,8 iken; 2020 yılında erkeklerde 32,1, kadınlarda 33,4 olmuştur. 2021 yılında ortalanca yaş erkeklerde 32,4’e, kadınlarda 33,4’e yükselmiştir.⁵³

Demografik araştırmalara bir bütün olarak bakıldığında, modernleşme ile birlikte Türkiye’de çekirdek ve dağılmış ailelerin arttığı; geniş aile tipinin ise azaldığı görülecektir. 1968 yılında %59,6 olan çekirdek aile oranı, günümüzde %70’ler civarına

⁵¹ Kadir Canatan, “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılımkitap, 2013), 117-119.

⁵² İsmet Koç, “Türkiye’de Aile yapısının Değişimi 1968-2011”, *Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları Tespitler, Öneriler*, ed. Mustafa Turğut - Semiha Feyzioğlu (İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014), 25.

⁵³ “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021”.

gelmiş ve bu seviyelerde durağanlaşmıştır. 1968’de geniş ailenin toplam aileler içerisindeki oranı %32,1, dağılmış ailelerin oranı %8,3’tür. 2016 yılında yapılan araştırmada geniş aile oranı %10,8; dağılmış ailelerin oranı ise %19,9’dur.⁵⁴

Son 50 yılda Türkiye’de geniş aileler 2/3 oranında azalmış, dağılmış aileler ise hemen hemen 2,5 katına çıkmıştır. Dağılmış ailelerin artışında, en önemli unsur boşanma oranların artması gibi gözükmemektedir.

Tablo 1: 1968-2016 Geniş, Çekirdek ve Dağılmış Aile

Yıllar	Çekirdek	Geniş	Dağılmış	Toplam
1968	59,6	32,1	8,3	100,0
1973	59,0	32,4	8,6	100,0
1978	58,0	33,9	8,1	100,0
1983	61,6	27,9	10,5	100,0
1988	63,4	25,5	11,1	100,0
1993	67,6	23,5	8,9	100,0
1998	68,2	19,5	12,3	100,0
2003	69,3	16,0	14,7	100,0
TAYA-2006	72,5	14,5	13,0	100,0
2008	69,8	15,9	14,3	100,0
TAYA-2011	67,0	13,5	19,5	100,0
2013	70,2	12,4	17,4	100,0
TAYA-2016	69,3	10,8	19,9	100,0
1968-2016 değişim yüzdesi	+11,1	-137,8	+57,4	-

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal hizmetler Bakanlığı: Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018, ss 49.

1.6. Ailedeki Çözülme ve Yansımaları

Anayasanın 41. Maddesinde “Ailenin Korunması” başlığı altında “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasındaki eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunmasını ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” ibaresi yer almaktadır. Anayasa toplumun temelini aile olarak tanımlanmakta ve ailenin korunması görevini devlete vermektedir. Kalkınma Bakanlığı’nın hazırladığı 10. Kalkınma Planı’nda “toplumun çekirdeğini oluşturan, bireyleri ve toplumu bir arada tutan aile

⁵⁴ İsmet Koç, “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu”, *Aile, Çalışma ve Sosyal hizmetler Bakanlığı: Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018* (Ankara: TDV, 2019), 49.

kurumu, hoşgörü, sevgi ve karşılıklı anlayış çerçevesinde yetişen bireyler, güçlü toplum olmanın temel esasıdır” ilkesi gereği ailenin kritik önemi vurgulanmaktadır.

Anayasa ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın 2019 yılında ortaya koyduğu On Birinci Kalkınma Planında 592. madde, (Toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi temel amaçtır.) 593.2. madde, (Aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların etkilerinin azaltılması amacıyla farkındalık eğitimleri, araştırmalar ve projeler yapılacaktır.) 595. madde, (Milli ve manevi değerlerimiz ile sağlıklı nesillerin devamını ve aile kurumunu tehdit eden yönelimleri özendirecek tüm faaliyetlere karşı mücadele edilecek ve bu alanda toplumsal bilinç güçlendirilecektir.) 596. madde (Medyanın aile üzerindeki olumsuz etkileri azaltılacak, medya araçları aile içi bağları güçlendirecek şekilde kullanılacaktır.) ve 596.2. madde (Görsel, işitsel ve sosyal medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için farkındalık eğitimleri verilecektir.) Türkiye Cumhuriyeti’nin konuya bakış açısını göstermektedir.

Anayasanın aileyi Türk toplumunun temeli olarak tanımlamasının nedeni, toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun birer ailede yetişmiş olmasıdır. Tüm bireyler bir ailede yetişir. Kişinin hayata bakışını, yaşamında alacağı kararları ve topluma vereceği katma değerin kalitesini; yetiştirilme tarzı ve hayata bakışı belirler. Aile “bireylerin sosyalleşmesi ve yetiştirilmesi” işlevi gereği, toplum için en önemli kurumdur. Ailenin yapısal ve işlevsel yönden sağlıklı işlemesi, toplum açısından bireylerin verimli olmasına, ailede oluşturulan sevgi ve saygı kavramlarıyla kişilerin mutlu olmasına bağlıdır. Kısacası toplumsal hayatın temelinde bulunan aile toplumun temeli, dün, bugün ve geleceğidir.

Tüm toplumsal kurumlar gibi aile de zamanla değişmektedir. Sosyolojik açıdan bu durum, gayet normal ve tarihsel süreç içerisinde zorunludur. Ancak modernleşmeyle ortaya çıkan dönüşüm, ailenin sadece değişmesini değil; ailenin önemini zayıflatacak ve çözülmesine yol açacak yeni durumları barındırmaktadır. Bu yeni olgular, tarihi sürecin ve değişimin etkisine bağlı olarak ailenin dönüşmesinin ötesinde aile kurumunun önemsizleşmesine, itibarının kaybolmasına ve çözülmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, ailedeki çözülmeyi, aile kurumunun değişmesi sürecinden ayırt etme mecburiyeti ortaya

çıkılmaktadır. Çünkü çözülme, aileyi aile yapan unsurların aşınmasına, aile kurumunun, bugün Türkiye’de yaygın olmasa bile, parçalanmasına yol açmaktadır.

1.6.1. Boşanma

Boşanma, evliliğin farklı sebeplerle sona erdirilmesidir. Birbirinden farklı iki ayrı insan tarafından kurulan aile; her zaman uyumsuzluk ve çatışma potansiyeli taşımaktadır. Boşanmanın sebepleri üzerine literatürde çokça kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar, boşanmanın temel sebeplerini (geçimsizlik, zina, şiddet, akıl hastalığı vb.)⁵⁵ ya da bu sebeplere yol açan sosyolojik indirekt nedenleri (eşlerin beklentilerinin artması, toplumsal açıdan boşanmanın daha kabul edilebilir olması, kadınların maddi açıdan bağımsız hale gelmesi, bireyselci ideolojinin yaygınlaşması) detaylıca ele almıştır. Ancak konu gereği burada sadece sonuçları ele alınacaktır.

İki insanın hayatlarını ortak yaşamaya ve evlenmeye karar vermesi ya da bu birlikteliği sona erdirmek istemeleri olağan bir durumdur. Ancak bu durumun ebeveynler, çocuklar ve toplum açısından ciddi olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Boşanma olgusunun “ailedeki çözülme” başlığı altında incelenmesinin nedeni, sonuçları bakımından ebeveynler, çocuklar ve toplum açısından ciddi problemlere yol açabilme potansiyelidir.

Boşanma bireylerin rollerinde ciddi değişikliklere yol açmaktadır. Kişinin hayatta en önem verdiği şey olan ailesi dağılmış ve ciddi değişimler meydana gelmiştir. Özellikle toplumsal baskı ve değişim, kişinin dengesini bozabilecek olan bazı psikolojik kriz durumlarına yol açabilmektedir. Boşanmayla insanların hayatları, maddi durumları, iş düzenleri ve alışkanlıkları dramatik şekilde değişmektedir.⁵⁶ Ancak burada en büyük travmayı çocuklar yaşamaktadır. Çünkü çocuğun hayatında ciddi değişiklikler olmuş, anne ve babası birbirinden ayrılmıştır.

Dağılmış ailelerin büyük çoğunluğunu, annenin tek ebeveyn olduğu aile tipi oluşturur. Çünkü boşanmış ailelerin büyük bölümünde, çocuk artık annesiyle yaşamaya başlar ve babasından ayrılır.⁵⁷ Çocuk en fazla bağlı olduğu kişilere artık eşit miktarda

⁵⁵ Nadide Karkıner, “Türkiye’de Aile Kurumu ve Nüfusla İlgili Sorunlar”, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, ed. Zerrin Sungur (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ts.), 75.

⁵⁶ Leyla Erdim - Ayşe Ergün, “Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *HSP* 3/1 (2016), 79.

⁵⁷ Koç, “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu”, 60-69.

erişemeyecektir.⁵⁸ Boşanma sonrasında babası ile aynı evde yaşayamamanın, çocuğu (kız veya erkek farketmeksizin) olumsuz etkilediği görülmüştür.⁵⁹ Araştırmalarda boşanmayı takip eden süreçte, çocuk ile baba arasındaki ilişkinin çocuğun düşmanlık duygusunu etkilediği, çocuklar için babanın kaybının güvenli aile ortamının kaybına eşit olduğu ve annenin maddi olarak yükü arttığı için hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıprandığı saptanmıştır.⁶⁰

Bunun yanı sıra boşanmanın çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadeli sonuçları bulunmaktadır. Kısa dönemde çocukların hayatlarını dengede tutamadığı ve uyum problemi yaşadığı,⁶¹ depresif duyguları ortaya çıktığı ve içine kapanma döneminin görüldüğü⁶² saptanmıştır. Uzun vadeli sonuçları inceleyen araştırmalarda, çocukluk döneminde ebeveynleri boşanmış kadınların yetişkinlik döneminde ebeveynleri boşanmamışlara göre daha fazla psikolojik problem yaşadığı Beck Depresyon Envanteri, Genel Sağlık Ölçeği, Psikomatik Semptom Testleri'nin hepsine göre kanıtlanmıştır. Erkeklerde belirgin olarak görülme de, ebeveynleri ayrılmış kadınların, kişilerarası ilişkilerde problem yaşadığı bulunmuştur. Ayrıca ebeveynleri boşanmış hem erkek hem de kadınların yetişkinlik döneminde eğitim düzeylerinin daha düşük olduğu, işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu, fiziksel olarak daha fazla problem yaşadıkları belirlenmiştir.⁶³

Boşanmış aile çocuklarının akademik başarıları, sosyal bağlantıları ve psikolojik uyumları diğer bireylere göre daha olumsuz seyretmektedir ve yetişkin hayatına girdiklerinde kendi evliliklerini de devam ettirme oranları düşüktür.⁶⁴ Ancak şiddetli geçimsizlik ve çatışma yaşayan aileler ile ilgili, çatışmanın şiddeti ve boşanma

⁵⁸ Frank F. Furtstnberg - Hathleen E. Kiernan, "Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit?", *Journal of Marriage and Family* 63 (2001), 447-448.

⁵⁹ Kelly Shiflett - E. Mark Cummings, "A Program for Educating Parents about the Effects of Divorce an Conflict on Children: An Intial Avaluation", *Family Relations* 48/1 (1999), 84-86.

⁶⁰ Nilgün Öngider, "Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (2013), 155.

⁶¹ Joan B. Kelly, "Risk and Prospective Factors Associated with Child Adolescent Adjustment Fallowing Separation and Divorce", *Parenting Plan Evaluations: Applied Research fot the Family Court*, ed. Kathryn Kuehnle - Leslie Drozd (New York: Oxford University Press, 2012), 77-83.

⁶² Öngider, "Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri", 147.

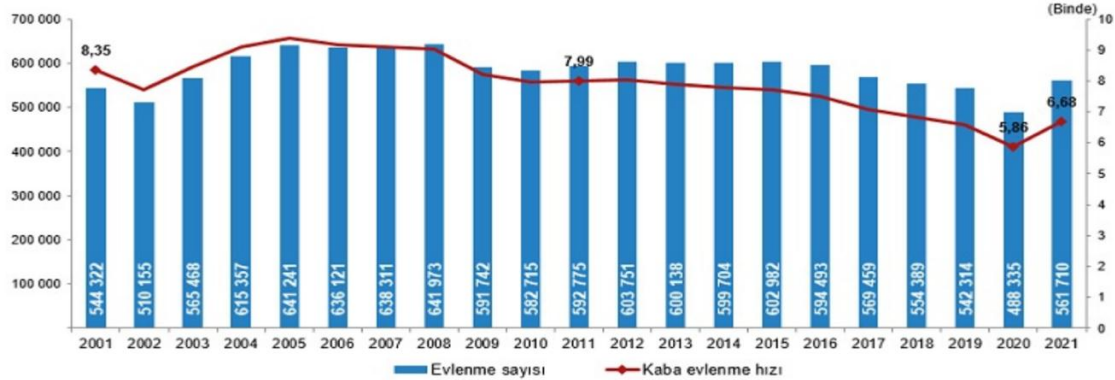
⁶³ Taina Huuree vd., "Long-term Psychosocial Effects of Parental Divorce: A Follow- up Study from Adolescence to Adulthood", *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 256/4 (2006), 259-262.

⁶⁴ Joan B. Kelly, "Children's Living Arrangements Following Separation and Divorce: Insights From Empirical and Clinical Research", *Family Process* 46/1 (ts.), 45-47.

gerçekleşmezse yaşanacak yeni problemler hesaba katılarak bir sonuca varmak makul olacaktır. Çünkü boşanmanın hemen öncesinde ciddi bir çatışma ortamı yaşanmaktadır. Bu çatışma ortamının sürekliliği çocuk üzerinde olumsuz etkiler gösterebilmektedir. Öngider 2011'deki araştırmasında, boşanmış tek ebeveyniyle yaşayan çocukların, aralarında çok fazla çatışma yaşanan boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına göre daha uyumlu ve psikolojik açıdan daha iyi olduğunu bulmuştur.⁶⁵

Modernleşmeyle birlikte tüm toplumlarda boşanma oranları geleneksel döneme göre belirgin şekilde artmıştır. Türkiye'nin nüfusu 1939'dan 1989'a kadar 3,79 kat artmış, aynı yıl aralığında boşanmalar ise 11,93 kat artmıştır. Nüfus 4 katına çıkarken, boşanmalar 12 kat artmıştır.⁶⁶ Aynı şekilde son yıllardaki araştırmalar, Türkiye'nin nüfusunun arttığını ancak evlenme sayılarının bu sayı ile orantılı olarak artmadığını, boşanma sayılarının ise neredeyse son yirmi yılda iki katına çıktığını göstermektedir. 2000 yılından 2020 yılına kadar Türkiye'nin nüfusu 20 milyondan fazla artarak 83,5 milyon kişiyi geçmiştir. Evlenme sayısı ise 2005 yılına kadar artarken, sonrasında sabit rakamlarla devam etmiştir. Boşanma rakamları ise son yirmi yılda 91 binden 174 bin rakamına ulaşmıştır.⁶⁷ Türkiye'de nüfus artmasına rağmen evlilik sayılarının sabit kalması evlilik oranını azaltmakta, diğer yanda boşanma ve dağılmış aile sayıları artmaktadır.

Evlenme sayısı ve kaba evlenme hızı, 2001-2021

Grafik 1: TÜİK Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı Rakamları

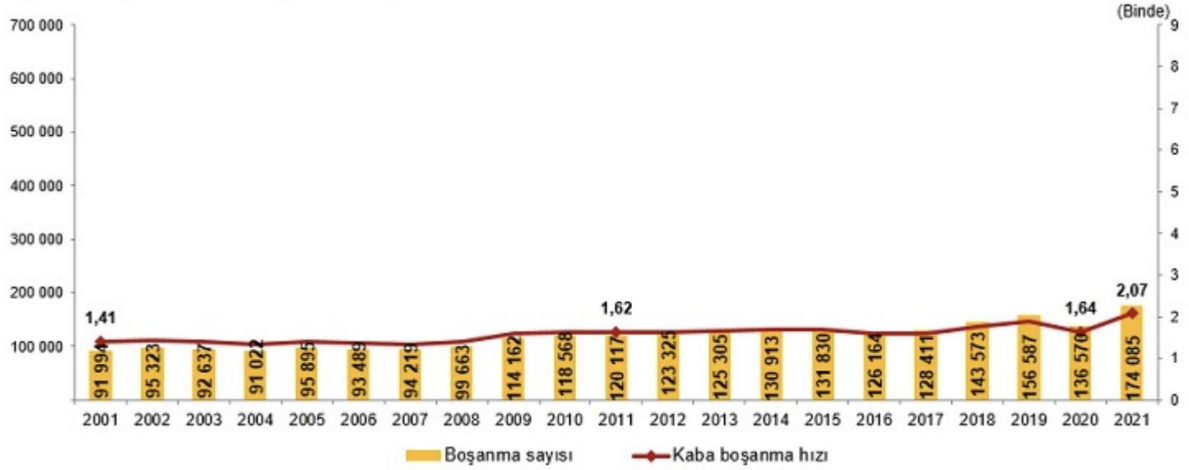
Kaynak: "TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021" (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021). Erişim Tarihi: 10 Mart 2022

⁶⁵ Öngider, "Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri", 68-69.

⁶⁶ Cihangir Doğan, "Türkiye'de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistikî Açısından Değerlendirilmesi", *İstanbul Journal of Sociological Studies* 25 (1998), 61.

⁶⁷ "TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021" (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021). Erişim Tarihi: 10 Mart 2022

Boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2001-2021

Grafik 2: TÜİK Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı Rakamları

Kaynak: “TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021” (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021). Erişim

Tarihi: 10 Mart 2022

1.6.2. Birlikte Yaşama (Cohabitation)

Birlikte yaşama bir çiftin evlilik bağı olmadan birlikte yaşaması⁶⁸ bir başka ifadeyle nikâhsız evli gibi yaşamalarıdır.⁶⁹ Ancak burada paylaşılan şey cinsi ihtiyaçlarından ve kısa süreli duygu durumlarından ileri gitmemektedir. Bu sebeple birlikte yaşayan çiftlerin çok azı kazanç ve harcamada beraberliği benimsemektedir. Birlikte yaşama olgusu Avrupa ve ABD’de özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde yaygınlık kazanarak günümüze kadar artarak gelmiştir. İngiltere’de 1960-2000 yılları arasında birlikte yaşama oranı %400 artmıştır. Giddens 1920’lerde doğanların %4’ünün, 1940’larda doğanların %19’unun, 1960’larda doğanların ise yaklaşık yarısının birlikte yaşadığını belirtmektedir.⁷⁰

NSFG’ye (National Survey of Family Growth) göre, Amerika’da ilk kez evlenen kadınların 1970’de %11’i evlenmeden önce birlikte yaşamıştır. Rakamlar 1980’de 3 katına çıkarak %34, 1990’da %46, 2000’de %60, 2011’de %70’e ulaşmıştır. Yani 21.yüzyılda her 10 kişiden 7’si evlenmeden önce birlikte yaşamaktadır.⁷¹

⁶⁸ Giddens, *Sociology*, 685.

⁶⁹ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 223.

⁷⁰ Giddens, *Sociology*, 178.

⁷¹ Michael J. Rosenfeld - Katharina Roesler, “Cohabitation Experience and Cohabitation’s Association With Marital Dissolution”, *Journal of Marriage and Family* 81/1 (2018), 48.

Birlikte yaşama şeklinde gerçekleşen ilişkilerin devamlılığı ciddi tartışma konusudur. Cinsel birliktelik kurmuş çiftlerden sadece ¼'ü 6 ay sonunda birlikte yaşamaya başlamış, sadece %3,4'ü evlenmiştir. 12 aya gelindiğinde birlikte yaşama oranı %33, evlilik oranı %6'dır. 24. ayda ilişki hala devam ediyorsa, birlikte yaşama oranı %47,3; evlilik oranı %10,8'dir.⁷² Kişilerin birlikte yaşamaya başlamasının dördüncü yılında, ilişkisi devam edenlerin sadece %52'si, beşinci yılda %59'u, altıncı yılda %64'ü, yedinci yılda %68'i, sekizinci yılda %72'si evlidir.⁷³ Birlikte yaşama Avrupa ve Amerika'da çoktan evliliğin yerini almış, evlilik kurumu ciddi zarar görmüştür. İnsanlar, cinsel ihtiyaçlarının ve kısa süreli duygu durumlarının tatmini için, dini ve ahlaki kuralların aşınması, medya, sosyal medya, sınırsız özgürlükler ve hazcı yaklaşımların da etkisiyle evlilik yerine birlikte yaşamayı tercih etmektedir.

Avrupa ve Amerika'da birlikte yaşamanın bu denli artışı evlilik öncesi doğumları artırmıştır. OECD verilerine göre 2014'de nikahsız doğumların, toplam doğumlar içinde oranı İzlanda'da %67, Slovenya'da %58, Fransa'da %57, İngiltere'de %48, Amerika'da %40, Almanya'da %35'dir.⁷⁴ Avrupa Birliği ülkelerinin ortalaması, 2018'de %42'dir.⁷⁵ Evlilik dışında doğan çocuklara belirli ülkelerde hukuki haklar verilsede, bu çocuklar psikolojik, sosyolojik ve varoluşsal açıdan ciddi sıkıntılar çekmektedir.

Evlilik öncesi birlikte yaşama evlilik yaşamına da ciddi zararlar vermektedir. Rosenfield araştırmasında evlilik öncesinde birlikte yaşayan çiftlerin evliliğin ilk yıllarında daha az boşanma oranına sahip olduğunu, böyle bir birliktelik yaşamamış kişilerin ortak pratiklerinin az olmasından kaynaklı ortaya çıkan uyum problemlerinden dolayı daha fazla boşandığını saptamıştır.⁷⁶ Ancak ilk beş yılın sonunda birlikte yaşamış çiftler belirgin şekilde daha fazla boşanmakta ve evlilik içinde daha fazla problem

⁷² Sharon Sassler vd., "Transitions From Sexual Relationships Into Cohabitation and Beyond", *Demography* 55/2 (Nisan 2018), 521.

⁷³ Sassler vd., "Transitions From Sexual Relationships Into Cohabitation and Beyond", 522.

⁷⁴ Abdullah İnce - Muhammed Furkan Koçak, "Türk Dijital Platform Dizilerin Aile Kurumuna Etkisi", 8. *Dini Yayınlar Kongresi* (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 628.

⁷⁵ "Eurostat - %42 of Births in the EU are Outside Marriage" (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200717-1#:~:text=The%20proportion%20of%20live%20births,were%20born%20within%20a%20marriage.,2020>).

Erişim Tarihi: 8 Mart 2022

⁷⁶ Rosenfeld - Roesler, "Cohabitation Experience and Cohabitation's Association With Marital Dissolution", 42.

yaşamaktadır.⁷⁷ Yani evlilik öncesi birliktelikler kısa vadede evlilik içi çatışmayı engellese de uzun vadede kalıcı hasarlar ve ciddi sıkıntılara yol açmaktadır.

Dünyada ise Avrupa, Amerika ve kendini Avrupa medeniyetine mensup gören birkaç ülke haricinde, birlikte yaşama olgusu yaygınlaşmış ve kabul görmüş bir olgu değildir. Kırgızistan'da yapılan araştırmada çiftlerin % 15,6'sı sadece resmi nikâhlı, %8,2'si sadece dini nikâhlı, %74'ü hem resmi hem de dini nikâhlı olduğunu belirtmiş; katılımcıların sadece %1,4'ü soruya cevap vermek istememiş ve %0,8'i nikâhsız birlikte yaşadığını ileri sürmüştür.⁷⁸ Azerbaycan'da üniversite öğrencilerinin konu hakkındaki düşüncelerini tespit eden araştırmada, gençlerin çoğunluğunun (%71,9) evlenmeden birlikte yaşamayı onaylamadığı, %12,5 onayladığı, %14,7'nin konu hakkında fikri olmadığı bulunmuştur.⁷⁹

Türkiye'de yapılan çalışmalarda; Pınar, toplam 180 öğrenciden 70'inin partneri olduğunu, partneri olanların %7,1'inin yani beş tanesinin birlikte yaşadığını ileri sürmektedir.⁸⁰ Bu çalışma haricinde birlikte yaşama oranının ölçüldüğü bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmalar genelde öğrencilerin birlikte yaşamaya yönelik algılarını ölçmektedir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2010 yılında yaptığı çalışmada insanların %79,7'sinin evlilik olmadan birlikte yaşamaya karşı olduğu, yine %82'4'lük bir kesimin evlilik dışı ilişkiyi onaylamadıkları saptanmıştır.⁸¹ 2007 yılında üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada “evlenmeden birlikte yaşamayı onaylıyor musun? “sorusuna %27,8'i onaylıyorum, %57,4'ü hayır onaylamıyorum, %14,8'i fikrim yok” cevabını vermiştir.⁸²

⁷⁷ Rosenfeld - Roesler, “Cohabitation Experience and Cohabitation's Association With Marital Dissolution”, 58.

⁷⁸ Ali Ünal, “Kırgız Toplumunda Evlilik Türleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)* Güz/25 (2016), 255.

⁷⁹ Abulfez Süleymanov, “Üniversite Gençliği ve Aile (Sosyoloji Araştırmanın Sonuçları)”, *Felsefe ve SosyalSiyasi İlimler Dergisi* No: 1/25 (2009), 99.

⁸⁰ Gül Pınar, “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğe Bakış Açısı”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 14/14 (01 Eylül 2008), 49.

⁸¹ Merve Topal, “Modernleşme Bağlamında Türkiye'de Ailenin Dönüşümü”, *Tehditler Bildiriler Kitabı* (Uluslararası Aile Sempozyumu, Samsun: Sinop Üniversitesi Basın yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü, 2020), 389.

⁸² Nesrin Türkarslan - Semra Yurtkuran, *Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007), 269.

Türkiye’de birlikte yaşama olgusuna dair kapsamlı bir çalışmanın olmaması konu üzerine yorum yapmayı güçleştirmektedir. Ancak insanların birlikte yaşama olgusuna bakış açıları Türk toplumunun hâlâ aile kurumuna büyük önem verdiğini, zina ve evlilik öncesi ilişkilere büyük ölçüde karşı olduğunu göstermektedir.⁸³ Ancak bahsedilen araştırmalardan anlaşılabileceği üzere, özellikle üniversite öğrencileri arasında birlikte yaşamaya olumlu bakanların oranı azımsanmayacak derecededir. Avrupa ve Amerika’da çok kısa sürede yaygınlaşan birlikte yaşama olgusunun, Türkiye’de orta veya uzun gelecekte yaygın hale gelebilme potansiyeli bulunmaktadır.

Aile, toplumun istikbâli ve müreffeh hale gelmesi için en önemli unsurdur. Sağlıklı aile yapısı, sağlıklı toplumu oluşturacaktır. Birlikte yaşama olgusu ise aile kurumunu yıpratıcı ve çözülmesine sebep olan toplumsal bir olgudur. Bu tip yapılarda yetişen çocukların sıcak aile ortamında büyüüp büyümeyecekleri, ailenin devamlılığı, çiftlerin sadakâti ve birbirlerine güveni gibi konular, toplum açısından ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. “Kimin kiminle ne yaptığı”nın belli olmadığı, kişinin tamamen cinsel ve geçici duygu durumlarını tatmin için yaygın hale gelen bu tamamen muğlak ilişki ağının yaygın hale gelmesi, uzun vadede aile kurumunun çözülüp, ortadan kalkması potansiyelini taşımaktadır.

1.6.3. Mahremiyetin Parçalanması

Mahremiyet gizlilik ve gizli olma durumu; mahrem, birisi ile gizli yakın ilişkide bulunmak olarak tanımlanır. Modernleşme hayatın tüm olgu ve kabullerini değiştirdiği gibi, mahremiyetin sınırlarını da değiştirmiştir. Giddens Lillian Rubin’in 1989’da Amerika’da yaptığı araştırmayı mahremiyetin dönüşümüne örnek olarak aktarmaktadır. Farklı yaş gruplarından insanlarla yaptığı araştırmada, Rubin özellikle son 20-30 yıllık süreçte cinsel deneyimlerin büyük ölçüde değiştiğini ve mahremiyet algısının dönüştüğünü ileri sürer. 50 yaşındaki kişi için “ayıp”, “mahrem” olan şeyler, 20’li yaşlardaki insanlar için gayet normaldir.⁸⁴

Gelenekteki sıkı mahremiyet ilişkileri, modern zamanlarda yerini gevşek ilişkilere ve kuralsızlığa bırakmaktadır. Kuralsızlık alışkanlığı, evlilik gibi mahrem bir müessesenin

⁸³ Nurşen Adak, “Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyoloji Dergisi* Armağan Sayısı (2016), 25.

⁸⁴ Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, çev. İdris Şahin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 17.

özelini kamusal alanda paylaşmayı, toplumun gündemine getirmeyi problem olarak saymamaktadır. Zira Türkiye’de son zamanlardaki “eş bulma programları” ve “suçlu bulma programları” aile içerisindeki gizlilik, aşk ilişkileri vb. mahrem konuları toplumun gündemine getirmekte ve mahremiyeti aşındırmaktadır. Bu bağlamda modern zamanda mahremiyetin dönüşümünden ziyade parçalanmasından bahsetmek daha doğru bir yaklaşım gibi gözükmemektedir.⁸⁵ Çünkü mahrem algısı dönüşmek yerine yok olmakta ve her şey kamusal alanın konusu haline gelmektedir.

Sosyal medya ve teşhirci popüler kültür, mahremiyet olgusunu sarsmakta, kişinin kendine özel olarak tanımladığı alana dair paylaşımlar trendlerin ve fenomen olma hayalinin etkisiyle paylaşılmaktadır. Konu, bireyin sosyal medyada paylaşımlarını eleştirmek veya sınırlandırmak değil; bu kurlsız davranışların toplumsal açıdan benimsenerek teşhir kültürünün yaygınlaşmasına yol açmasıdır. Teşhirci habitusun bir yönü kişinin kendi mahremiyetini korumamasını, diğer yönü ise diğer kişilerin mahremiyet ve özeline saygı duymamasını sağlar. Özellikle twitter ve instagram gibi uygulamalarda ifşalar, belge sızdırma, özel hayata dair ihlallerin bir çok çeşidi gözlenebilmektedir.

1.6.4. Takılma (Hook-up) Kültürü

Batı dünyasında 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan, haz ve istekleri temele alarak normları ve kuralları yıkan ve cinsel arzuyu ön plana çıkaran Reich’in ifadesiyle “cinsel bir devrim” yaşanmaktadır. Kurlsız grupların her yaptığı eylem, “özgürlük” kavramı altında değerlendirilmektedir. Takılma kültürü özellikle Avrupa ve Amerika üniversite öğrencilerinde yaygın olan; dünyanın diğer kısmında çok az rastlanan veya rastlanmayan, öncesinde hiçbir bağlantı ya da yakınlık kurmadan, rastgele gerçekleşen cinsel ilişki ve bunun bir kültür olarak yaygınlaşmasını ifade etmektedir. Amerikada yapılan bir araştırmaya göre üniversite öğrencilerinin ¾’ü rastgele takılma eylemini gerçekleştirir.⁸⁶ Başka bir araştırmada Garcia ve Reiber, öğrencilerin takılma eylemini gerçekleştirme oranının %72 olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Yıldırım, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”.

⁸⁶ Caroline Heldman - Lisa Wade, “Hook-up Culture: Setting a New Research Agenda”, *Sexuality Research and Social Policy* 7/4 (2010), 324.

⁸⁷ Justin R. Garcia - Chris Reiber, “Hook-up Behavior: A Biopsychosocial Perspective”, *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology* 2/4 (2008), 198.

ABD’de konu hakkında erkek ve kız öğrencilerle, Heldman, Dines, Katz, Jensen, Jhally gibi akademisyen ve uzmanlarla röportajlar yapılmıştır. “Liberated: The new Sexual Revolution” ismiyle yayınlanan belgeselde, öğrenci ve uzmanların görüşleri aktarılarak konunun önemi vurgulanmıştır.

Dr. Heldman: “Popüler kültürde gençler kadın ile erkek arasında nasıl ilişki kuracaklarını popüler kültürden; sosyal medyadan, filmlerden ve akranlarından öğreniyor.” Erkek öğrenciler için “takılmak” arkadaş grubu içerisinde kendini güçlü göstermek için yapılan bir eylem gibi gözükmektedir. Erkekler bu eylemlerinde hiçbir bağ kurmadan sadece haz ve erkeksiliklerini kanıtlamak istemektedirler. Eylemi gerçekleştiren erkek öğrencilerin cevabı bunu kanıtlar niteliktedir. (“Harbi bir kızsız birlikte olduktan sonra hemen ikiler, uğraşamam hiç..”, “Tanışmak da ne? Çoğunun ismini hatırlamıyorum.”, “Bir erkekle tanıştıgımda onunla arkadaş olup samimiyet kurabilirim. Bir kızsızla asla..Onlarla sadece cinsel ilişkiye girip, adlarını unuturum...”, “En çok kızsız düşüren tabiki daha havalıdır.”) Röportajda bazı erkekler akran baskısı sebebiyle ilk cinsel deneyimini yaşadıklarını belirtiyorlar. (“Çevrem baskısı sebebiyle ilk kez böyle bir şey yaşadım”, “Diğerlerine yetişememe kaygısı daha çok arayışa itiyor.”) Prof. Sut Jhally: “Bu kültürde erkeksilik erkek gücüyle ilgilidir. Kadınlar da bu gücü ifade edebilmenin yollarından birisidir. Bu kültürde baskın kanaat, güçlü erkeğin daha çok kadınla yattığı fikridir.” Kızlar ise moda, popüler kültür, medya ve akran baskısı sebebiyle bu tip ortamlara girdiklerini ifade etmektedir. (“Hayatımızın özeti, karşılaştırılıp birimizin tercih edilmesi. Buna karşı olduğumuzda akranlar ve medya seni baskılıyor.”, “Kadın olarak değerini ne kadar tercih edildiğinin ve diğer kızlarla rekabetin ve ilgi çekiciliğinin belirliyor.”) Prof. Jhally: “Popüler kültürün her ögesi kadın hakkında aynı hikayeyi anlatıyor. Kadın cinselliğinin kadın olmanın anahtarı olduğu. Tek başına bir resim düşünün, etrafı farklı rollerdeki kadın resimleriyle dolu olsa bir problem teşkil etmez. Ancak bu resimlerin yanında tıpatıp aynı başka bir resim sonra başka bir resim. Bu resimler kadın kimliğini tek bir yönünü içeriyorsa, bu resimler içselleştirilmeye başlıyor. Sıradan bir kızsız olmak böyle davranmak anlamına geliyor.” Biddle: “Bir kadın olarak benliğini seksapelinle eş tutuyorsan erkeklerin dikkatini çekmek için rekabete, aşık atmaya, çılgınca şeyler yapmaya başlıyorsun çünkü değerini ve öz benliğini buna bağlamışsın.” Prof. Dines: “Herkes görülmek ister, herkes değer görmek ister. Bu popüler kültürde kızlara diyoruz ki,

görülmek, fark edilmek ve arzulanmak istiyorsan belli bir görünüşe sahip olmalı ve belirli şekilde davranmalısın.”⁸⁸

Ülkemizde toplumsal tabanı ve gerçekliği bulunmayan bu olgu, Amerikada üniversite ve lise öğrencileri arasında ciddi psikososyal problemlere yol açmaktadır. Böyle bir toplumsal ortamda sıcak aile yuvasından, mahremiyetten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Batı tarzında modernleşmenin bir sonucu olarak, son yüzyılda Avrupa ve Amerika’da yaşanan toplumsal olayların belirli bir zaman sonra Türkiye’de görüldüğü göz önüne alındığında durumun önemi daha fazla anlaşılabacaktır.

Ailenin çözülmesi başlığı altına birçok konu girebilmektedir. Çözülme olgularının bir kısmının “diğer” başlığı altında işlenmesinin sebebi, ülkemizde ve dünyada bu olguların diğerleri kadar yaygın olmamasıdır.

Eşcinsellik aynı cinsten kişilere eğilim duymak ve cinsel birliktelik kurmaktır. Erkek eşcinsellere “gay”, kadın eşcinsellere “lezbiyen” denir. Tarih boyunca belirli toplumlarda eşcinsel vakaların, belgelenmese de mevcut olduğu belirtilmektedir. Ancak bunun bir kimlik olarak tanımlanması ve kabul edilmesi Batı’ya özgüdür.⁸⁹ 21. yüzyılın başlangıcında 26 ülkede 2015 yılında Amerika’da aynı cinsle evlilik hukuki olarak tanınmıştır. Ancak Avrupa ve Amerika dışındaki ülkelerde eşcinsel evlilik hâlâ yasaktır.⁹⁰

Encest ilişkisi evlenmeleri yasaklanmış, yakın kan bağı olan kişilerin cinsel ilişki kurmasıdır.⁹¹ Avrupa, Amerika da dahil tüm kültürlerde toplum tarafından yasaklanan ve ayıplanan encest ilişkisi hakkında Türkiye’de yapılmış amprik çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Batı literatürü riskleri ve zararları üzerinden konuyu ele almaktadır. Encest ilişkisinin yakın gelecekte medya ve popüler kültür tarafından bir risk gibi gösterilmeye devam edeceği öngörülebilir. Ancak Batı’da bazı marjinal grupların gönül rızası olduğunda encest ve küçük yaşta çocuklarla cinsel ilişki kurmakta problem olmadığı yönündeki söylemlere rastlanmaktadır. “Her şeye özgürlük” paradigmasının gelecekte ne gibi durumlara yol

⁸⁸ “Liberated: The New Sexual Revolution”, Belgesel, haz. Benjamin Nolot, USA (2017).

⁸⁹ Fatime Güneş, “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”, *Aile Sosyolojisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015), 253.

⁹⁰ Sharon Sassler - Daniel T. Lichter, “Cohabitation and Marriage: Complexity and Diversity in Union-Formation Patterns”, *Journal of Marriage and Family* 82 (2020), 47.

⁹¹ *Oxford Advanced Learner’s Dictionary*, "Incest".

açacağını kestirmek zordur. Toplum tarafından kabul edilmeyen ve ayıplanan olgular dahi medya araçları zamanla normal olarak karşılanabilmektedir.

Birlikte yaşamanın yaygınlaşması, boşanmaların artması, mahremiyetin parçalanması, Türkiye’de yaygın olmasa bile takılma kültürünün oluşması, ekonomik ve sosyolojik sebeplerle evliliklerin azalması ve bekar kalma halinin yaygınlaşması gibi olguların sonucunda aileyi kurmak ve yürütmek daha zor hale gelmektedir. Modern faktörler aile kurumunu zayıflatmakta, daha az kişinin aile kurmasına sebep olmakta ve kurulmuş ailelerin dağılması için kolaylaştırıcı sebeplerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa ve Amerika’da aile kurumunun ciddi anlamda zarar gördüğü, toplumun genelinin evlenmek yerine birlikte yaşadığı önceki bölümlerde belirtilmiştir. Şu haliyle modernlik-aile ilişkisi; “modern toplumlarda” ailenin çözülmesi ve çökmesi, “daha az modern toplumlarda” ailenin değişimi olarak gözlemlenir. Toplamlar “modernleştikçe” aile kurumu, çözülmekte ve yerini başka oluşumlara bırakmaktadır. Ailesiz bir toplum fikri, ailenin olumlu işlevlerini ortadan kaldırarak kişiler arası ilişkileri saygı ve sevgi temelli olması yerine haz merkezli ve çıkarıcı olmasına yol açacak; toplumun geleceğini inşa edecek nesillerin aile ortamının sıcaklığından, eğitici ve yetiştirici yönünden mahrum olacaklardır.

2. BÖLÜM: İLETİŞİM VE SOSYAL BAĞLAM

İnsanın, temel ihtiyaçlarını karşılama, korunma, aile kurup soyunu devam ettirme gibi gereksinimlerinden dolayı toplumsal bir varlık olduğu varsayılır. İnsanın sosyalleşerek topluma katılabilmesi iletişim kurmakla mümkündür. İletişim olmadan toplumdan ve dolayısıyla toplumu inceleyen sosyoloji biliminden bahsetmek mümkün değildir. 14. yüzyılda Fransızca'ya 15. yüzyılda İngilizce'ye giren iletişim (communication) kelimesi, Latince “communicare” kökünden gelmektedir ve “paylaşım” anlamındadır. Eric Maigret kelimenin önceleri “fiziki değiş-tokuş” anlamında kullanıldığını ancak sonradan içeriğin değişerek bireyler arası iletilerin değiş-tokuş edilmesi anlamına doğru evrildiğini belirtir.⁹² Bu bağlamda iletişim, duygu, düşünce veya her türlü iletinin herhangi bir yolla karşı tarafa aktarılmasıdır. İletişimin başlamasıyla otomatik olarak toplumsallaşma da başlar. İlk jest ve mimiklerden günümüzün gelişmiş iletişim araçlarına kadar enformasyon ve içeriğin üretilip dağıtılması toplumsal hayatın merkezindedir.

Durkheim toplumu bir arada tutan olgunun “dayanışma” olduğunu ileri sürer. Ona göre iki tip dayanışma vardır. Bunlar modern toplumlarda “organik dayanışma”, geleneksel toplumlarda “mekanik dayanışma”dır. Mekanik dayanışma insanların birbirlerine benzemelerinden ve toplumun üyelerinin aynı işi yapmalarından kaynaklanan dayanışma tipiyken, organik dayanışma toplumda “farklılaşma”nın ön plana çıktığı dayanışma tipidir. İnsanlar birbirlerinden farklı düşünür, farklı hareket eder ve farklı işleri yaparlar. İnsanları bir arada tutan şey birbirlerine muhtaç olmalarıdır.⁹³

Sebebi ne olursa olsun insan, sosyal bir varlık olması nedeniyle toplumsal yaşamda, kendi konumunu belirlemeye ihtiyaç duyar. Bu konum belirleme işlemi, sosyal entegrasyon ve statü kazanmayla mümkündür. Bu bağlamda kişinin, mensup olduğu topluma katılma sürecine “sosyalleşme” (socialization) denir. Kelimenin kökeni Latince'deki “socialis” kelimesinden gelir ve “başkaları ile yaşama” anlamında kullanılmıştır. Birey doğmuş olduğu toplumun değerlerini, kültürünü, yaşama biçimini öğrenir ve zamanla topluma adapte olur. Bu bağlamda sosyalleşme, bir öğrenme sürecidir. Giddens sosyalleşmeyi çocukların toplumsal normlar ve değerler hakkında farkında olmaları ve kendi

⁹² Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, çev. Halime Yücel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 40.

⁹³ Durkheim, *The Division of Labour in Society*, 149-160.

benliklerini bunun üzerinde kurgulamaları olarak tanımlamıştır. Çocukluk ve gençlik döneminde sosyalleşme önemli boyutta olsada, insanın doğası gereği yaşam boyu sürer.⁹⁴

Sosyalleşme kişisel boyutta, bireyin toplumsal yaşama adapte olması ve bu süreçte belirli değişimler yaşamasıdır. Ancak konu toplumsal boyutta düşünüldüğünde sosyalleşen kişi artık toplumun bir ögesi olmuş ve toplumsal normlarının gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Yani kültürün “süreklilik”⁹⁵ kazanmasına katkı sağlamıştır.

Marshall’a göre İletişim araştırmalarının temelinde “kim hangi kanalla kiminle ve nasıl bir etki doğurarak”⁹⁶ iletişim kuruyor önermesi vardır. İletişim ve sosyal bağlam araştırmaları bu çerçevede, iletişim biçimleri, iletişim araçları ve içeriğinin toplumu etkileyip etkilemediğine (eğer etkiliyorsa hangi ölçüde ve nasıl etkilediği) odaklanır.

Teknolojik gelişme, modernleşme ve küreselleşme gibi etkenlerle, iletişim kitlesel olma özelliği kazanmıştır. Kitle iletişimin ortaya çıkmasıyla iletişim basit bir veri aktarımı olmaktan çıkıp, kendi anlamı ve bütünlüğü olan olgusal bir gerçekliğe dönüşmüştür. Bu bağlamda “medya” iletişim araçlarının küçük ya da büyük ölçekli olarak insanlara ulaşması ve bunun için kullanılan geniş ölçekli organizasyonların toplamı olarak tanımlanmaktadır.⁹⁷

Thompson iletişimin sosyal bağlamını “sembolik eylem” (symbolic action) ve “güç” (power) kavramları üzerinden açıklamıştır. Ona göre güç (iktidar), kişinin kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda olayların gidişatına müdahale edebilme ve sonuçlarını değiştirebilme yeteneğidir. Micheal Mann ve Giddens’in söylemlerine benzer şekilde gücü dörde ayırır. Bunlar “ekonomik”, “zorlayıcı”, “siyasal”, ve “sembolik” güçtür.⁹⁸

⁹⁴ Giddens, *Sociology*, 699.

⁹⁵ Saniye Vatandaş, “Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal ve İşlevsel Dönüşümü”, *Erciyes İletişim Dergisi* 7/2 (Temmuz 2020), 813-832.

⁹⁶ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*.

⁹⁷ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 484.

⁹⁸ John B. Thompson, *The Media and Modernity A Social Theory of The Media* (Cambridge: Polity Press, 1995), 13-15.

Tablo 2: Thompson'un Güç Biçimleri

Güç Biçimleri	Dayanakları	Paradigmatik Kurumlar
Ekonomik Güç	Materyal ve İktisadi Kaynak	Ekonomik Kurumlar (yani ticari girişimler)
Siyasal Güç	Otorite	Siyasi Kurumlar (yani devletler)
Zorlayıcı Güç (özellikle askeri güç)	Fiziksel ve Askeri Güç	Zorlayıcı Kurumlar (özellikle askeri fakat ayrıca polis gücü ve hapsetme kurumları vb.)
Sembolik Güç	Enformasyon ve İletişim Araçları	Kültürel Kurumlar (Kilise, okullar, üniversiteler, medya endüstrisi vb.)

Kaynak: John B. Thompson, *The Media and Modernity A Social Theory of The Media* (Cambridge: Polity Press, 1995), 36.

Thompson, iletişimin sosyal bağlamını anlamak için önemli olan güç biçimini sembolik güç olarak tanımlar. Sembolik içeriğin oluşturulması ve dağıtımı toplumsal hayatın asli özelliklerindendir. Bireyler sürekli olarak sembolik içeriği “değiş-tokuş” ederler. Semboller insanların yaşama biçimlerini, hayata bakışlarını etkilemektedir. Her sembol benliğinde farklı gerçeklikleri barındırmaktadır. John Austin da benzer şekilde bir söz söylemenin (yani konuşmanın) bir eylem yapmakla eş değer olduğunu ileri sürer.⁹⁹ Ağızdan çıkan cümleler basitçe seslerin ve kelimelerin birleşimi değildir. Kendilerine özgü anlam ve arka planları vardır. Thompson, sembolleri belirleyen ve yönlendiren erki tanımlarken “sembolik güç” kavramını kullanır. Ona göre sembolik gücü büyük ölçüde enformasyon ve iletişim araçlarını yönlendirenler elinde tutar. Diğer bir deyişle, medya patronları ve kitle iletişim araçlarını yönetenler toplumsal iletişimin özü olan sembolik gücü de yönlendirebilir. Sembolik güçler tepkileri kontrol edebilir, kişileri belirli yönde hareket etmeye ve tepki vermeye zorlayabilir; bir olguya inanmayı ya da reddetmeyi sağlayabilir.¹⁰⁰

⁹⁹ John L. Austin, *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 42-43.

¹⁰⁰ Thompson, *The Media and Modernity A Social Theory of The Media*, 16-17.

2.1. İletişim Araçları

Kişiler arasında iletilerin alış-verişine imkân veren teknik araçlar, yayın organları ve medya “iletişim araçları” olarak tanımlanabilir. Tarihsel olarak iletişim araçlarının ilki şüphesiz “konuşma”dır (sözel iletişim). Sonrasında “yazı”, yazıyı farklı bir boyuta taşıyan “matbaa”, teknolojinin gelişmesiyle “görsel-işitsel araçlar” ve artık dijitalleşen dünyada “internet”, iletişime damga vuran dönemleri ifade etmek için kullanılabilir. Ancak konumuz gereği iletişim araçlarının tarihine değil, sosyolojik kapsamını incelemek daha makul görünmektedir.

2.1.1. İletişim Araçlarının Ortaya Çıkma Sebepleri

Harold Innis “The Bias of Communications” isimli eserinde iletişim araçlarının ortaya çıkmasını açıklarken ilk önce iletişim araçlarının icat edildiği, sonrasında onun yaygınlaştığı şeklindeki kanaatin yanlış olduğunu; aksine ilk önce talebin ortaya çıktığını ve bu talebi karşılamak için iletişim aracının sunulduğunu ileri sürer.¹⁰¹ Başka bir deyişle, bir iletişim aracının yaygınlaşması toplum ve şartların o aracı talep etmesiyle ilgilidir. Ancak Innis’in fikri icat edilen aracın yaygınlaşmasıyla ilgili bir teoridir. Tabii ki bir mucidin aracı icat etmesi halkın onu talep etmesine bağlı olamaz. Talep olmadan da pek tabii “arz” olabilir ancak bu karşılık bulmaz. Örneğin Gutenberg matbaayı yaygın hale getirmeden önce Çin’de ve bazı uzak doğu ülkelerinde baskı yapma imkânı vardı. Hatta yıllar önce baskı yapıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Ancak dönemin şartları, yazı yazmayı gerçekleştirecek insan sayısının fazlalığı matbaayı toplumsal bir ihtiyaç haline getirmemişti. Gutenberg yıllar sonra şartlar uygun olduğu zaman kitlesel olarak matbaayı yaygınlaştıran hamleyi yapabildi.

Poe, Innis’in açıklamalarını sistematik hale getirerek 7 maddede iletişim araçlarının ortaya çıkışını açıklamıştır. İlk olarak, “mucit grupları yeni teknolojiler icat ederler”. Mucitler keşfetmenin peşindedirler, bu bazen ihtiyaca binaen olsa bile, çoğu zaman bir ihtiyaca cevap olarak geliştirilme güdüsü taşımamaktadır. İkicisi, “mucitler sadece kendi teknomları imkânınca yeni şeyleri keşfederler”. Yani mucit o devrin imkânlarınca yeni araçları icat edebilir. Edison’dan devrin imkânları düşünüldüğünde, “bilgisayar” bulması beklenilemezdi. Üçüncüsü, “teknolojik arz, talep oluşturmaz”. İcat edilen aygıt ya da

¹⁰¹ Harold A. Innis, *The Bias of Communication* (Canada: University of Toronto Press, 2008).

iletişim modeli kitlesel olarak benimsenmeyebilir. Örneğin Chappe'nin semafor hatları (sinyal cihazlarının olduğu kuleler) toplumun erişim imkânı kısıtlı olduğu için kitlesel hale gelememiştir. Dördüncüsü, "Eğer teknolojik talebin odağı yoksa teknolojik arz oluşmaz". Poe bu maddede iletişim aracının "erken benimseyicileri" olmazsa kitlesel hale gelemeyeceğinden bahsetmektedir. Yani yeni çıkan bir iletişim aracı pahalıdır ve herkes tarafından edinilemez. İlk önce belli sayıda "elit" tarafından benimsenir, ardından kitlesel hale gelir. Beşincisi, Poe'ye göre sadece "teşkilatlı çıkarlar" iletişim aracını kitlesel hale getirebilir. Çünkü ancak onlar "erken benimsenme" engelini aşabilirler. Bu teşkilatlı çıkarlar "ekonomik", "siyasi" ya da "dini" teşkilatlar olabilirler. Altıncısı, "teşkilatlı çıkarlar" sorun oluşmadan önce değil, sorun oluştuktan sonra devreye girebilir. Yedincisi, "teşkilatlı çıkarlar" yeni ekonomik koşullara yanıt olarak icatları benimserler. Karmaşık gibi görünen kuramı somutlaştırırsak yeni ekonomik koşullar teknik yetersizliği, teknik yetersizlik teşkilatlı çıkarların talebini artırır, bu talep artışı da yeni medya teknolojilerini ortaya çıkarır.¹⁰²

2.1.2. İletişim Araçlarının Özellikleri

İnsanlar sembolik içeriği oluşturmak ve dağıtmak için "teknik araçlar" kullanır. Bu araçlar, özellikleri gereği enformasyonu toparlayıp depolayabilir. Bu, bazen taşın üzerine kazımayla mümkünken, bazen kâğıda bazen de akıllı telefonlara kaydederek mümkündür. "Teknik" iletişim araçları mesajları "çoğaltmaya" imkân vermektedir. Orta çağda metinleri çoğaltmak için "yazıcılar" vardı. Matbaa'nın gelişmesi ve günümüzde internetin kullanımıyla içerikler kolaylıkla yüzbinlerce kez çoğaltılabilmektedir. "Teknik" medyanın başka bir özelliği "zaman ve mekân ayrışması"na olanak vermesidir. Uydu iletişiminin gelişmesiyle birlikte artık mekân ve zamanın eski bağlamı kaybolmuştur. Birbirinden binlerce kilometre uzaklıktaki insanlar kolaylıkla iletişim kurabilmekte, anlık olarak iletilerini birbirlerine gönderebilmektedir.¹⁰³

2.1.3. Poe'nin "İtme" Kuramı Bağlamında İletişim Araçları

Poe iletişim araçlarının 8 özelliğine dikkat çekmiş ve kişilerin, bu özelliklere sahip olup olmamaları (ya da hangi derecede sahip oldukları) bakımından toplum üzerinde kültürel

¹⁰² Marshall T. Poe, *A History of Communications : Media and Society From The Evolution of Speech to The Internet* (New York: Cambridge University Press, 2011), 8-10.

¹⁰³ Thompson, *The Media and Modernity A Social Theory of The Media*, 18-23.

değerler oluşturacaklarını düşünmektedir. Tüm iletişim araçları iletişim kurmayı sağlar ve iletişim kurmak bir anlamda ağ (ortam) oluşturmaktır. İnsanlar birbirlerine, kullandıkları iletişim araçları üzerinden bağlanır. Konuşmak konuşma ortamları, internette gezinmek internet ortamları oluşturur. Poe iletişim araçlarının, oluşan iletişim ağlarını etkilediğini, oluşan ağların toplumsal pratik ürettiğini ve toplumsal pratiklerin zamanla kültürel değerlere dönüştüğünü ileri sürer. Karmaşık olan kuramını basite indirgeyerek somutlaştırmak gerekirse;

1. Erişilebilirlik: İletişim aracının ulaşılabilirliği ve onu elde etmenin kolay ya da zorluğu anlamındadır. Eğer iletişim aracına erişilebilirlik yüksekse “eşitlikçi” kültürel değerler oluşturacaktır. Erişilebilirlik düşükse “seçkincilik” anlayışı hakim olacaktır.
2. Gizlilik: Kişiler arasında gönderilen ileti, gizli ve mahremiyete dikkat ederek aktarılmaktadır. Eğer iletişim aracında “gizlilik” yüksek seviyedeysse, “mahremiyetçi” bir anlayış gelişecek, düşük seviyedeysse “kamusalılık” ön plana çıkacaktır.
3. Sadakat: İletilerin aslına uygun şekilde aktarılmasıdır. Eğer iletişim aracında “sadakat” yüksekse “gerçekçilik”, düşükse “idealizm” ortaya çıkar.
4. Hacim: İletişim aracın hangi büyüklükte ve boyutta iletileri aktardığıyla ilgilidir. Poe’ye göre eğer hacim genişse kültürel değer olarak “hazcılık”, hacim küçükse “çilecilik” ortaya çıkacaktır.
5. Hız: İleti göndermenin hızı diyolojik (çok sayıda kişinin hızlıca mesaj alışverişi yapması) ise, kültürel değer olarak “müzakerecilik” gelişir. Ancak monolojik (çok sayıda kişinin hızlıca mesajlaşmadığı durum) ise “otoriterizm” ortaya çıkar.
6. Menzil: İletişim aracını mesafeye göre ileti gönderme maliyetidir. Menzili yüksek olan iletişim aracı “çoğulculuk” düşüncesi oluşturacaktır. Eğer menzili düşükse “tekçi” bir anlayış gelişecektir.
7. Dayanıklılık: İletilerin iletişim aracında ne kadar süre muhafaza edildiğiyle ilgilidir. İletişim aracının dayanıklılığı yüksek ise “zamansalcılık” gelişecek, dayanıklılık düşük ise “sonsuzculuk” gelişecektir.
8. Aranabilirlik: İletişim aracında iletilerin bulunabilirliğinin kolaylığı ya da zorluğunu tanımlamak için kullanılır. Eğer aranabilirlik yüksekse “bireycilik”, düşükse “kolektivizm” gelişecektir.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Poe, *A History of Communications : Media and Society From The Evolution of Speech to The Internet*, 11-12.

Poe medya tarihini beş döneme ayırmıştır. Bunlar “konuşma döneminde insanlık”, “elyazmaları döneminde insanlık”, “matbaa döneminde insanlık”, “görsel-işitsel iletişim döneminde insanlık” ve “internet çağında insanlık”tır. Ona göre medya tarihinde iletişim araçlarının özellikleri, toplum üzerinde kültürel değerler oluşturmuş ve iletişim araçları sosyal gerçekliğe dönüşmüştür. Örnek olarak “elyazmaları” döneminde yazıyı okuma ve yazmanın rahiplerin ve belli elit kesimlerin elindedir ve kitlesel olarak yaygın hale gelmemiştir. Bu durum, yazının erişilebilirlik özelliği zayıf olduğu için, kültürel değer olarak eşitlikçilik yerine “seçkincilik” fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yazının gizlilik özelliği yüksektir, bundan dolayı “mahremiyetçilik” anlayışı gelişir. “Sadakat” düşük olduğu için idealizm, hacim alanı düşük olduğu için “çilecilik”, hız düşük olduğu için “otoriteryanizm”, menzil yüksek olduğu için çoğulculuk, dayanıklılık yüksek olduğu için “zamansalcılık” ve “aranabilirlik” düşük olduğu için kolektivizm ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵

Şekil 2: Poe'nin İtme Kuramı'nın Özeti

Kaynak: Marshall T. Poe, *A History of Communications : Media and Society From The Evolution of Speech to The Internet* (New York: Cambridge University Press, 2011), 98.

¹⁰⁵ Poe, *A History of Communications : Media and Society From The Evolution of Speech to The Internet*, 98.

2.2. Kitle İletişim

Kitle iletişim, uzmanlaşmış bir grup insanın teknolojik aletleri kullanarak farklı izleyici gruplarına sembolik içerikler yayması ve bu sürecin işleyebilmesi için kullanılan teknik organizasyonlardır.¹⁰⁶ Tanıma göre kitle iletişimin oluşabilmesi için uzmanlaşmış kişilerin ve üst düzey teknoloji aletlerinin kullanılması gerekir. 20. yüzyılın kitlesel ileti araçları göz önüne alındığında bu tanımın yeterli olduğu görülmektedir. Zira o dönemin en çok kullanılan kitle iletişim araçları televizyon ve radyo yayınının yapılabilmesi için stüdyolar, profesyonel spikerler ve teknolojik aletler gerekmektedir. Ancak, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında internetin popüler hale gelmesiyle, kitle iletişim için kullanılan “uzmanlaşmış kişiler ve profesyonel ekipmanların gerekliliği” olgusu değişmiştir. Artık sıradan teknolojik imkânlarla sahip insanlar tarafından milyonlarca kişinin izleyebileceği içerikler üretilebilmektedir. “Youtuber” olarak isimlendirilen youtube videosu içerik üreticileri, bunun en güzel örneğidir. Bu sebeple kitle iletişimin tanımını yaparken kullanılan uzmanlaşmış insanlar ve yüksek teknolojiye aygıtlar, 21. yüzyıl itibarıyla geçerliliğini (en azından internet ve dijital mecralar için) yitirmiştir. Bu bağlamda kitle iletişimi, her türlü iletinin kısa sürede geniş kitlelere ulaştırılması olarak tanımlamak makul görünmektedir.

Kitle iletişim açık ve kamusal yapıdadır. Bu sebeple mahrem ve özel iletiler kitle iletişimin kapsamı dışındadır. Alıcıların gönderi kaynaklarına sınırlı erişim imkânı bulunmaktadır. Örneğin televizyon izleyicisi ancak televizyonda kendisine gösterilmesine karar verilen içerik kadar iletiye ulaşabilir. Gönderici ve alıcı arasındaki ilişki kişisel boyutta değil, kurumsal düzlemde ilerlemektedir. Bununla birlikte kitle iletişimin evrensel tek bir şekli olmadığı için özellikleri altında sayılan maddeler, bazı kitle iletişim araçlarını zorunlu olarak kapsam dışında bırakacaktır. Örneğin “kontrollü erişim” ve “gönderici ve alıcı arasında kurumsal düzenleme” özelliği internet için geçerliliğini kaybetmiştir.

Kitle iletişimin oluşması ve dağıtımını sağlayan aygıtlar, “kitle iletişim araçları” olarak tanımlanmaktadır. İşlevsel olarak çok farklı kitle iletişim araçlarından bahsetmek

¹⁰⁶ Morris Janowitz, “The Study of Communication”, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. David L. Sills (USA: The Macmillan Company & The Free Press, 1968), 3/41.

mümkündür ancak konunun bağlamı gereği en popüler kitle iletişim araçları olan radyo, televizyon ve bilgisayar teknolojisinin tarihi hakkında kısa açıklamalar yeteli olacaktır.

Radyo sesin uzaya yansıtılıp, geri alıcıya aktarılmasını sağlayan aygıttır. Radyo özellikle deniz taşımacılığında ve deniz savaşlarında işlevsel olarak çokça kullanılmıştır. 1864’de James Maxwell ilk kez dünyada elektromanyetik dalgaların var olabileceği fikrini ortaya attı. 1887’de Hertz laboratuvar ortamında dalgaları deneyimledi. 1901’de Marconi telsiz telgrafi buldu. İlk olarak askeri amaçlarla kullanılan radyo, sonradan ticari amaçlarla gelişimine devam etti. 1910’lara geldiğinde Amerikan ordusu ilk kez radyoyu kullandı. 1922’de New York’ta ilk radyo reklamı yayımlandı. Türkiye’de ise ilk radyo yayını 1927’de gerçekleşti. İlk dijital radyo ağı da 1985’te kuruldu.¹⁰⁷

Televizyon, ses ve görüntünün bir yerden başka bir yere aktarılmasını sağlayan aygıttır. Televizyonun öncüsü fizikçi Zworykin, “iconoscope” diye isimlendirilen görüntü aletini bulmuştur. 1927’de Farnsworth ilk televizyon patentini aldı. 1939’da ilk ticari televizyon duyuruldu ve 1946’da yayına başladı. Türkiye’de ilk televizyon deneme yayını 1967’de Ankara’da başladı. Uydu yayın hizmeti ilk kez 1994’de ABD’de başladı.¹⁰⁸

Bilgisayar gibi karmaşık ve gelişimi sürekli olan bir aletin icadını belli bir kişi ya da zamana sıkıştırmak mümkün değildir. Ancak temellerini 1642’de Pascal’ın hesap makinesi atmıştır. Babbage, bilgisayarın kâşifi olarak bilinir. 1939’da Berry ve Atasnoff ilk bilgisayarda temel olarak kullanılan binary ve dijital makineyi bulmuşlardır. 1951’de ilk ticari bilgisayar bulunmuştur. Bilgisayar önceleri bilgileri tutmak ve saklamak için kullanılıyordu ancak 1969’a geldiğinde Amerikan Savunma Bakanlığı, bir bilgisayar şebekesi olan ARPANET’i kullandı. Sonradan İNTERNET oluşturuldu. 1990’larda ise internet yaygın olarak diğer sektörlerde de kullanılmaya başlandı. Dikkat çekici şekilde radyo, televizyon ve bilgisayar ilk olarak savunma sanayisinde kullanılmış, sonradan devlet kontrolünde yayın yapmaya başlamışlardır.¹⁰⁹ Günümüzde ise liberal şartlar ve özelleşmeyle, bu aygıtların yayınlarına devletler çok az müdâhele edebilmektedirler.

¹⁰⁷ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 27-28.

¹⁰⁸ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 29.

¹⁰⁹ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 30-31.

2.2.1. Kitle İletişim ve Sosyolojik Alan

İnsan (ya da toplum) dış dünya ile devamlı etkileşim halindedir. Bu sebeple “kitle iletişim toplumu etkiler mi?” sorusu çoğunlukla araştırmaların ana odağının dışında kalmıştır. Çünkü insanın vakit geçirdiği her şey insanı etkilemektedir. Tarih boyunca neredeyse tüm düşünürler ve kitle iletişim araştırmacıları, medyanın toplumu etkilediğini ileri sürer. Binlerce yıl önce yaşamış Platon, *Devlet*’te öyküleri gençler için olumsuz örnek olabilecek ozanları siteden kovmaya çalışan Sokrates’ten bahseder.¹¹⁰ Hz. Muhammed döneminde toplumu etkileme ve yönlendirmede şiir ve hitabet çok önemli bir konuma sahipti. 7. yüzyılın basını şairlerdi. Medine döneminde Yahudi menşeli şairler, peygamber ve müslümanlar aleyhine şiirler yazıyor, bugünkü tabirle basın toplantıları düzenleyip toplumu etki altına almaya çalışıyorlardı.¹¹¹ Aynı şekilde Hz. Peygamber insanları islâma davet ederken ikna için hitabeti kullanıyordu.¹¹²

Medya ve kamuoyunun kitle iletişim araçları üzerinden oluşması, daha çok teknolojinin geliştiği modern zamanların bir olgusudur. Bu doğrultuda, kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisini ölçen araştırmalar yaygınlık kazanmıştır. Bu konuda en fazla üzerinde araştırma yapılan kitle iletişim aracı televizyondur. 60’lı yıllarda Fransa’da çocuklara “babanızı mı daha çok seviyorsunuz, yoksa televizyonu mu” sorusu sorulmuş; çocukların büyük kısmı “televizyon” cevabını vermiştir.¹¹³ Televizyonu bir çocuk için babasının önüne geçiren motivasyonun neden, nasıl ve hangi boyutta olduğunun araştırılması sosyoloji ve iletişim araştırmaları için büyük önem arz etmektedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren konu ile ilgili bir hayli araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda araştırmacıların odaklandığı kısım etkinin olup olmadığı değil; etkinin nasıl, hangi boyutta ve hangi yöntemlerle gerçekleştirdiğidir.

Kitle iletişim araçlarının toplumu etkilemesi ile ilgili araştırmalar üç ana döneme ayrılır. 20. yüzyılın başlarından 1940’lara kadar, kitle iletişim araçlarının insanları doğrudan ve güçlü bir şekilde etkilediği öne sürülmekteydi. Uyarı tepki yaklaşımları olarak

¹¹⁰ Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, 70.

¹¹¹ İhsan Süreyya Sırma, *İslâmi Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1986), 58.

¹¹² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 326.

¹¹³ Mehmet Mete, *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumı Üzerindeki Etkisi* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999), 40.

adlandırılan kuramlar, insanın seçme ve doğruyu ayırt edebilme gibi özelliklerini görmezden geldiği için eleştirilmiştir.

1940’lardan 1960’lara kadar kitle iletişiminde etki araştırmaları, kitle iletişimin etkisinin sınırlı ve çok az olduğuna, kitle iletişimden ziyade diğer faktörlerin kişilerin tutum ve davranışlarını değiştirmede etkin olduğuna atıfta bulunur. Ancak 1960’lardan itibaren özellikle teknolojik ilerlemenin kitle iletişimin bağlamını değiştirmesiyle, kitle iletişimin etkilerinin hiçte az olmadığı fikri yaygınlık kazanmıştır. Araştırmalar, doğrudan davranışlara değil çoğunlukla tutumlardaki değişikliklere odaklanmıştır çünkü tutumlar daha hızlı değişir ve zamanla davranışa yansır.¹¹⁴ Aşağıda bahsedilecek kuramlar, kitle iletişimin toplum üzerindeki etkisinin psikososyal, kültürel, siyasi vb. yönlerine odaklanarak yapılmış kuramlardır.

2.3. Kitle İletişim Etki Teorileri

2.3.1. Uyarıcı Tepki Modeli

20.yüzyılın başlarında Chicago Üniversitesinden Harold Lasswell, kitle iletişim araçlarının propaganda ve kamuoyu oluşturulmak için kullanıldığını ileri sürdü. Ona göre toplumlar, kendisine sunulan bilgileri eleştiri süzgecinden geçirecek birikimden yoksundu. Seçkinler, kitle iletişimi kullanarak toplumu yönlendiriyordu. Bu yaklaşımdan geliştirilen uyaran tepki kuramları kitle iletişimin etkisini basit ve doğrusal bir nedensellik üzerinden ele alır. Göndericinin gönderdiği mesaj, alıcılar üzerinde doğrudan etkili olur.¹¹⁵ “Hipotermik iğne”, “sihirli mermi”, “uyaran tepki” gibi isimler verilen model, Lazarsfeld ve arkadaşlarının kitle iletişim araçlarının güçlü etkisine karşı ortaya koyduğu eleştirel yaklaşımla geçerliliğini ve şöhretini yitirmiştir.

2.3.2. Araçsallaştırılmış İleti Yaklaşımı

Innis ve McLuhan kitle iletişim için kullanılan araçların içeriklerden ve iletiden daha önemli olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre sözcüğün yazıldığı şey, sözcükten daha önemlidir. McLuhan ünlü “the medium is the message” (araç mesajdır) sloganının 4 anlamı olduğunu ileri sürer. Bunlar, (a) iletişim biçimi içerikten daha önemlidir. Çünkü biçim iletileri şekillendirir. (b) Araç ortak iletidir, araç bilinmezse ileti de anlaşılamaz. (c)

¹¹⁴ Metin Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2012), 28-32.

¹¹⁵ Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2019), 54-55.

Araç kullanıcıların algılama düzeylerini ve algılama alışkanlıklarını değiştirir. (d) Araç hem kişilere hem de topluma mesaj verir.¹¹⁶ McLuhan’a göre, iletişim medyasının en önemli etkisi kişinin duyu organlarına, düşünme ve algılama alışkanlıklarınadır. Örneğin televizyon duyuların birçoğuna hitap eder ve dünyayı ulusalcılık fikrinden uzaklaştırarak küreselcilik fikrine doğru yönlendirir.¹¹⁷

Innis de McLuhan’a benzer şekilde, toplumun kullandığı kitle iletişim araçlarının iktisadi ve sosyolojik yapının temeli olduğunu ileri sürer. İletişim araçları toplumun nasıl örgütleneceğini belirler. Teknolojinin ortaya koyduğu bilgi iktidarı belirlemektedir.¹¹⁸ Baudrillard, McLuhan’dan alıntılıyarak kitle iletişim araçlarındaki içeriğin aracın amacını sakladığını ve kitle iletişim araçlarının insanlar arasındaki ilişkileri yapısal olarak değiştirdiğini belirtir.¹¹⁹

2.3.3. Kültür Emperyalizmi

Kültür emperyalizmi kavramı gelişmiş ülkelerin egemen ve popüler kültürünün kitle iletişim vasıtasıyla diğer ülkelere empoze edilmesi anlamında kullanılmaktadır.¹²⁰ Frankfurt sosyoloji ekolü tarafından geliştirilen kurama göre popüler kültür, gelişen teknoloji ile, kendisini küresel bir olgu olarak göstermekte ve hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Medya, toplumu kitle toplumu haline getirerek “şekilsiz objelere” dönüştürmektedir.¹²¹

Kitle iletişim araçları kapitalist amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan icatlardır. Amaç, toplum için sorunlar, politikalar, tutum ve davranışlar üretmektir. Bu araçlar izleyicileri kitleler halinde üretir ve kapitalist piyasanın reklamcılarına satar. Herman ve Chomsky, medya ve propaganda arasında bağ kurarak, medyanın kasıtlı propaganda aracı olarak kullanıldığını, içte egemenliği, dışta emperyalizmi destelediğini ileri sürer.¹²²

¹¹⁶ Marshall McLuhan, *Understanding Media The Extension of Man* (London and New York: The MIT Press, 1994), 7-22.

¹¹⁷ Şermin Tekinalp - Ruhdan Uzun, *İletişim Araştırmaları ve Kuramları* (İstanbul: Beta, 2009), 129-130.

¹¹⁸ Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, 69-70.

¹¹⁹ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Hazal Deliçaylı - Ferda Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997), 147.

¹²⁰ Metin Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2012), 100.

¹²¹ Celaleddin Çelik, “Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Medyada Yeni Yaklaşımlar*, ed. Metin Işık (Konya: Eğitim Kitabevi, 2004), 69-74.

¹²² Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 235-245.

2.3.4. Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı

George Gerbner, 1960'ların ortalarında “Kültürel Göstergeler” isimli bir araştırma projesi başlattı. Projede televizyon izlemenin insanların günlük hayatlarını etkisini, eğer etkiliyorsa bu durumun nasıl ve ne boyutta gerçekleştiğini araştırdı. Araştırma sonuçlarına göre televizyonun etkisi uzun sürelidir. Etki azar azar ve dolaylı olarak meydana gelmektedir.¹²³

Fazla televizyon izlemek, kişinin zihninde televizyon dünyasına benzer tutumlar ekmektedir. Özellikle şiddet içerikleri üzerine yapılan çalışmaların sonucuna göre, şiddet içerikli televizyon programları izlemek, direkt şiddet davranışının ortaya çıkmasına sebep olmaz. Zamanla kişilerin şiddet hakkındaki düşüncelerini ve algılarını değiştirir. İzleyiciler yaşadığımız dünyanın şiddet dolu, tehlikeli ve yaşanılmaz olduğu algısına kapılır. Çok televizyon izleyen kişiler televizyonda yaratılan dünyadan, az izleyenlere göre daha fazla etkilenmektedir. İzleyici zamanla televizyonda sunulan olguları gerçek gibi algılamaya başlar. Televizyon toplumun dünya ile ilgili inanç, yargı ve tutumlarına etki ederek zamanla dönüştürür. Araştırma televizyonu yoğun izleyenler üzerinde gerçekleştirilmiştir.¹²⁴

Temel hipoteze göre televizyon izlemek, TV’de gösterilen haberlerde ve kurguya dayalı programlarda gösterilen çarpıtılmış bakış açısının zamanla izleyiciler arasında benimsenmesine yol açar. Televizyon tarafından ortaya atılan görüşler birbirleriyle uyumlu ve ilişkilidir. İnsanların büyük bölümü televizyonu seçici olmadan (dini ritüel gibi) izler.¹²⁵

Gerbner ve meslektaşları televizyonun “güçlü ideolojik bir etken” olup olmadığını, televizyonun insanları nasıl sosyalleştirdiğini ve yetiştirdiğini anlamak için geniş kapsamlı anket uygulamaları yapmışlardır. Sonuçlara göre fazla televizyon izleyenler, az izleyenlere göre dünyayı daha güvensiz ve acımasız olarak tanımlamaktadır. Gerbner’in araştırmasına göre 18 yaşında ortalama televizyon izleyen bir Amerikalı, o yaşına kadar 32000 cinayete ve 40000 cinayete teşebbüse tanıklık etmektedir. Birçok insan, gerçek

¹²³ Gerbner, “Toward ‘Cultural Indicators’”, 145-156.

¹²⁴ Karl Erik Rosengren, “Communication Research: One Paradigm, or Four?”, *Journal of Communication* 33/3 (1983), 195-196.

¹²⁵ George Gerbner vd., “The Demonstration of Power: Violence Profile No. 10”, *Journal of Communication* 29/3 (1979), 178-180.

dünyanın mevcut olandan daha şiddetli ve tehlikeli olduğunu düşünmekte, kendi güvenliklerinden kaygı duymakta ve ekstra koruma önlemleri almaktadır.¹²⁶

Gerbner'e göre televizyon, düşündüğümüz ve yaptığımız şeylere etki eden sembolik bir ortamdır.¹²⁷ Kitle iletişim araçları sembolik bir çevre oluşturarak bireyin yetişmesinde en az aile, öğretmen ve din adamları kadar etkilidir.

2.3.5. Gündem Belirleme

İnsanlar ülke ve dünyada neler olduğu medya yoluyla öğrenir. Toplum, kitle iletişim vasıtasıyla bilgi edindiğinde, medyanın olaylara verdiği önem sırasına göre bilgileri önemsemektedir. Kişi, medyanın oluşturduğu gündem sayesinde olayların hangi önemde olduğunu zihninde şekillendirir. Kitle iletişim araçları, bazı olaylara daha fazla ilgi göstermekte ve gündemde tutmaktadır; bazı olayları ise görmezden gelmektedir. Başka bir deyişle, kitle iletişim yoluyla kişi, sadece kendisini ya da toplumu ilgilendiren konuların ne olduğunu değil, aynı zamanda bir konu ya da probleme ne kadar önem vereceğini de öğrenir. Toplumda kitle iletişim araçlarının fazla önem verdiği konular gündemde olacak, az önem verdiği konular ise gündem dışı kalacaktır.¹²⁸

Gündem belirleme teorisi Cohen tarafından ortaya atılmış, McCombs ve Shaw tarafından geliştirilmiştir. Cohen'e göre, kitle iletişim araçları halkın "ne düşüneceğini" belirlemede başarılı olmasalar bile, "ne hakkında" düşüneceklerini anlatmada başarılıdır.¹²⁹ Gündem belirleme kuramı, kitle iletişimin enformasyon için kullanılışı ve insanlar arasındaki gündem belirleme rolü arasında pozitif bir ilişki olduğunu ileri sürer. Kitle iletişimin konuya verdiği öncelik toplum tarafından öğrenilir. Gündemin belirlenmesi zamanla gerçekleşen bir öğrenme sürecine atıfta bulunur.¹³⁰

McCombs ve Shaw gündem kurma teorisini kanıtlamak için 1968 seçimlerinde medyanın kararsız seçmenin kararlarını nasıl etkilediği üzerine çalışmıştır. Araştırmada kararsız seçmene ülkedeki sorunların ne olduğu sorulmuş ve alınan cevapların medyada onlara

¹²⁶ Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, 2012, 93-94.

¹²⁷ George Gerbner, "Cultivation Analysis: An Overview", *Mass Communication and Society* 1/3-4 (1998), 192.

¹²⁸ Werner J. Severin - James W. Tankard, *Communication Theories: Origins, Methods and Uses in Mass Media* (Essex: Pearson, 2014), 208-214.

¹²⁹ Cohen, *Press and Foreign Policy*, 38.

¹³⁰ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 212.

sunulan problemlerle eşleştigi ortaya çıkmıştır. Bulgulara göre medyanın önem verdiği olaylar insanlar için önemli hale gelmeye başlamaktadır. Medya oluşturduğu gündem ile kişilerin bilişsel dünyalarını şekillendirmektedir. İlk aşamada etki, konu hakkında “farkındalık yaratma” ve “haberdar etme” şeklinde gözükmektedir. İkinci aşamada ise insanlar, gündemlerindeki konular hakkında araştırma yapmakta ve meseleyi bilişsel olarak öğrenmektedir.¹³¹

Funkhouser gündem oluşturma kuramını sınamak için bir araştırma yapmıştır. Çalışmada Time, U.S. News, Newsweek ve World Report dergilerinin içerik analizini gerçekleştirmiş ve katılımcılara “Amerika’nın en önemli sorunun ne olduğunu” sormuştur. Kitle iletişimin kapsamlı olarak yer verdiği konuları, halkın önem sırasına göre verdiği konularla karşılaştıran Funkhouser, kitle iletişim hangi konuya ne kadar önem veriyorsa, halkın da aynı sırada önem verdiğini bulmuştur. Araştırmada gerçekte insanlar için sorun teşkil etmeyen konuların toplum nezdinde ön planda, önemli ancak medyada yer bulmayan konuların ise halk tarafından önemsiz olarak algılandığı sonucuna varılmıştır.¹³² Sinne ve Borre de, Danimarka genel seçimleri üzerine yaptıkları araştırmada benzer sonuçlara varmıştır.¹³³

2.3.6. Eşik Bekçiliği Teorisi

Kitle iletişim araçlarının kaynağı ajanslar, muhabirler, yapımcılar ve toplumdur. Bir kitle iletişim aracına yüzlerce materyal gönderilmektedir. Kitle iletişim araçlarının yöneticileri, gönderilen kaynakları süzgeçten geçirerek sunmakta veya sunmamaktadır. Eşik bekçiliği teorisi, topluma aktarılan haberlerin toplanması, seçilmesi ve topluma ulaştırılması sürecinde görevli olan kişilere atıfta bulunarak toplumun yönlendirildiği hipotezine dayanır. Teori, topluma sunulacak içeriğin seçilmesi, belli bir bakış açısından geçerek topluma sunulmasının toplumu etkilediği fikri ile ilintilidir.

“Eşik bekçisi” kavramını ilk kullanan Lewin’dir. Ancak teorinin kurucusu ve geliştirici White’dir. Kitle iletişim araçlarında çalışan genel yayın yönetmenleri, yazı işleri müdürleri veya kitle iletişim aracının sahibi eşik bekçiliği rolünü üstlenir. İnsanlara

¹³¹ Tekinalp - Uzun, *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, 126-127.

¹³² Severin - Tankard, *Communication Theories: Origins, Methods and Uses in Mass Media*, 224.

¹³³ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 213.

ulaştırılmasına karar verilen içerikler eşik bekçisinin bilgi ve denetimde topluma sunulur. Bu bağlamda eşik bekçileri, aracın niteliğine göre; yazı, ses veya resimleri kullanırlar. Sunulacak içerik tasarlanırken eşik bekçisinin dünya görüşü, değerleri, tutumları, tercihleri, ahlâki anlayışı, kişiliği vb. olgular önemli rol oynamaktadır.¹³⁴

White kitle iletişimde yayınlanan içerikleri ve sürecin işleyişini incelemiştir. Araştırmada, editörlerin bir hafta boyunca ulaştığı içeriklerin ortalama sadece %10'unu topluma aktardıkları keşfedilmiştir. White'a göre editörlerin haberleri çıkarırken yaptığı yorumların çoğu ideolojiktir. Editörler "propaganda", "yeri yok", "fazla komünist" gibi sebeplerle içeriği süzgeçten geçiriyordu. Bu bağlamda White, eşik bekçilerinin gerçekliği yeniden inşa ederek, topluma farklı bir gerçeklik algısı sunduğunu ileri sürmektedir.¹³⁵

2.3.7. Suskunluk Sarmalı Teorisi

"Suskunluk sarmalı" kavramı, Noelle Neuman'ın uzun süre üzerinde çalıştığı kamuoyunu ele alan bir araştırmasından alınmıştır. Sessizlik sarmalı bu araştırmanın bir ilkesi ile ilgilidir. Almanya'da 1965 yılındaki seçimlerde partilerin birbirine yakın oy oranları sebebiyle, kimin galip geleceği ile ilgili bir tahmin yapılamıyordu. Ancak bir şekilde kamuoyunda Hristiyan Demokratların kazanacağına dair bir hava oluştu. Hristiyan Demokratların seçimi kazanmasını, medya tarafından oluşturulan havaya bağlayarak üzerine araştırmalar yapan Neuman'a göre, kişinin düşüncesi, "başkalarının ne düşündüğüne" veya "başkalarının kendi düşüncesini nasıl algıladığına" bağlı olarak şekillenebilmektedir.

Kitle iletişim ve kişiler arasındaki ilişkiler kişinin bireysel algısını şekillendiren dört önemli faktör vardır. Neumann'a göre, (1) toplum normalden sapan bireyleri yalnız bırakmakla tehdit eder, (2) bireyler sürekli dışlanma endişesiyle yaşar, (3) bu dışlanma korkusu nedeniyle bireyler toplumun genel görüşlerini ve kamuoyunu sürekli takip eder, (4) bu takip süreci, kişinin fikirlerini açıklayıp açıklamamasını etkilemektedir.¹³⁶

¹³⁴ Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, 2012, 89-90.

¹³⁵ Tekinalp - Uzun, *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, 94.

¹³⁶ Denis Mcquail - Sven Windahl, *Communication Models for The Study of Mass Communication* (New York: Routledge, 2013), 116-117.

Birey toplumun görüşü ve kendi görüşü arasında devamlı denge kurma çabasıdır. Bu denge arayışı egemen fikirlere yönelme, uyumsuz ve azınlık fikirlerden kaçınma, böyle bir fikir taşıyorsa egemen fikir karşısında susma şeklinde gerçekleşmektedir.

Suslunluk sarmalı teorisinde kitle iletişimin rolü 3 aşamadır. (1) Kitle iletişim araçları toplumdaki yaygın olan fikirlerin neler olduğuna dair izlenimleri yönlendirmektedir. Kitle iletişim, (2) yaygınlaşmakta olan düşüncelerin neler olduğu ve (3) birey tarafından hangi fikirlerin rahatça ifade edilebileceğini belirler.¹³⁷

2.3.8. Kullanımlar-Doyumlar Teorisi

Kullanımlar doyumlar teorisi, “etkilenen izleyici” paradigması yerine “aktif izleyici” perspektifinden konuyu değerlendirir. İzleyiciler sanılanın aksine medyanın pasif alıcıları ve kurbanları değildir. Önemli olan konu, “medyanın, insanlara ne yaptığı” değil, “insanların medya ile ne yaptığı”dır. Kullanımlar ve doyumlar Katz’ın araştırmalarına dayanır. Ona göre insanların, psiko-sosyal ihtiyaçları vardır. Toplum ihtiyaçlarını gidermek için medyayı kullanır, yani kişi medyayı kullanarak doyuma ulaşmış olur. İzleyiciler medyada verilmek istenen mesajın dışında, kendine has anlamlar çıkarabilir. Önemli olan kişinin özneliği ve anlamlandırma mantığıdır.¹³⁸

İnsanlar, kitle iletişim araçlarını kullandıktan sonra belli doyumlar elde eder. Elde edilen doyumlar 4 başlık altında toparlanabilir. Bunlar, (1) Günlük stres ve sorunlardan kaçarak zaman öldürme / vakit geçirme, (2) kişinin sosyalleşmesi ve toplum içerisinde yer bulması için kişisel ilişki, (3) çevresini ve yaşadığı dünya hakkında bilgi edinmesini sağlayan gözetme, (4) toplum ve dünya hakkındaki olaylar hakkında taraf tutma ve sahip olduğu değerleri savunmak için kişisel özdeşlik şeklinde sıralanabilir.¹³⁹

Ancak geçen zaman içerisinde kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı yöntemsel ve teorik birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İnsanların gereksinimlerini karşılamak için medyayı kullanması karmaşık, belirsiz ve ampirik araştırmaya uygun olamayan bir varsayımdır.¹⁴⁰ Yaklaşım diğer etki araştırmalarının insanı hiç etkisi olmayan bir varlık olarak gördüğünü iddia etmektedir. Bazı araştırmalar için geçerliliği olsada, bilim

¹³⁷ Severin - Tankard, *Communication Theories: Origins, Methods and Uses in Mass Media*, 272-274.

¹³⁸ Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, 71-73.

¹³⁹ Erdoğan - Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*, 191.

¹⁴⁰ James Lull, *Medya İletişim Kültürü*, çev. nazife Güngör (Ankara: Vadi Yayınları, 2001), 128.

dünyasının geldiği noktada etki araştırmalarının böyle bir iddiası yoktur. Etki araştırmalarının birçoğu ampirik araştırma ve çözümleme üzerinden kurgulanırken, kullanımlar-doyumlar yaklaşımı bunun için elverişli gözükmemektedir.

2.3.9. Simülasyon Kuramı

Fransız düşünür Baudrillard, postmodernliği gerçeklik, imge, görünüm ve yanılsama üzerinden tahlil etmiştir. Postmodern dünyada görüntü ve imajların sayısı o kadar yoğunlaşmıştır ki, imajın ardındaki gerçeklik artık görülememektedir. Postmodern dünyada yeni gerçeklik illüzyondan ibarettir. Hiper gerçeklik (hyper-reality) kavramı, medyada imgeler ve simülasyonlar yaratılması ile imgesel olanla gerçeğin birbirine karışmasını ifade eder. Postmodernite ile birlikte, gerçeklik çökmüştür; imgeler, yanılsamalar ve simülasyon gerçek gibi görünmektedir. Hiper-gerçeklik yeniden üretilmiş gerçeklik anlamında kullanılmaktadır.¹⁴¹

Hiper-gerçeklik ve imgeler kendi dışındaki gerçekliğe atıfta bulunmaz. Bizzat kendi gerçekliklerini oluşturur. Başka bir deyişle medyada gösterilen imgeler, gerçek hayatın bir yansıması değil, gerçekliğini kendisi oluşturan bir olgudur. Bu aşamada artık gerçek ile imge aynı anlama gelir. Gerçeklik imgeler ve simülasyon üzerinden kurgulanır. İnsanların gerçek olarak isimlendirdikleri şey aslında bir zamanlar imge olan medyatik işaretlerdir.¹⁴² Bir siyasetçinin, gazetecinin, araştırmacının veya dizilerin sunduğu gerçeklik üstgerçekliktir. Onun gerçek hayatta olup olmamasının bir önemi yoktur. Televizyonda ya da diğer medya organlarında sunulduğu anda artık bir gerçeklik haline gelir.

Baudrillard'ın anlaşılması güç kavramlarla dizili kuramını somutlaştırmak gerekirse, hiper gerçeklik toplumda normal şartlarda var olmayan ancak medya eli ile kurgulanan olguların zamanla toplumsal olgulara dönüşmesi anlamındadır. Kişi, medyadan etkilenerek çevresini ve kendi gerçeklik algısını oluşturur. Kuram, “etki araştırmaları” bağlamında değerlendirilirse, medya toplumu etkileyen ya da ondan etkilenen bir olgu değil, bizzat toplumun gerçeklerini ve düşüncesini inşa eden bir simülatördür.

¹⁴¹ Tekinalp - Uzun, *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, 152.

¹⁴² Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulation*, çev. Sheila Faria Glaser (USA: Michigan, 1994).

Kitle iletişim araçları bize bir dünya sunmaz. Onlar yaşadığımız dünyayı bizim için inşa eder ve çevremizdekilerin “ne olduğunu” öğretir.¹⁴³ Çünkü insanlar teknoloji devrimiyle birlikte o kadar çok kitle iletişim araçlarına maruz kalmaktadır ki; bir saat televizyon izlemeyle sanayileşmemiş toplumlarda bir insanın hayatı boyunca görebileceğinden fazla imge görmektedir. Bu imge bombardımanı, parçalı kültürün özelliklerine uygundur. Bir televizyon dizisinin 15 dakikasında kişi, beş farklı anlatı öbeğinden kısa sahneler, yarım düzine ürünün reklamına, diğer programların tanıtımına maruz kalır. Hayattaki ile bire bir örtüşen olaylar bile farklı bakış açıları, yorumlar, sunuluş biçimi vb. değişkenlerle gerçeklikten kopabilir.¹⁴⁴ Kısaca, Baudrillard’a göre postmodern dünyada artık gerçeklik yoktur. Medya ve imgeler tüm hayatımız ve gerçeklerimizdir.

¹⁴³ Çelik, “Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişisine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, 72.

¹⁴⁴ John Fiske, “Postmodernizm ve Televizyon”, çev. Nilgün Gürkan, *Medya Kültür Siyaset*, ed. Süleyman İrvan (Ankara: Alp Yayınevi, 2002), 37-38.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Kitle İletişim Araçları İçerisinde Dizilerin Konumu

Kitle iletişim araçlarının en fazla takip edilen içeriklerini diziler oluşturmaktadır. “Bölümler hâlinde yayımlanan ve çoklukla aralarında konu bütünlüğü olan film, dizi, televizyon dizisi”¹⁴⁵ şeklinde tanımlanan bu tür için farklı kavramsallaştırmalar kullanılabilmektedir. Dizi-film ana karakterlerin etrafında, mekân ve tema ortaklığı bulunan olayları konu alırken, seriyaller işlenen konunun en heyecanlı yerinde kesilen ve “bitimsiz” olarak; yeni bölümün heyecanla beklendiği türü ifade eder. Ancak günümüzde dizi kavramıyla hem dizi-filmler hem de seriyaller kastedilmektedir.

Diziler kendi içlerinde birçok türe ayrılmaktadır. Bu türler polisiye, romantik, komedi vb. olabilir. Ancak günümüzde bir dizi, pek çok türden içeriklerle oluşturulmaktadır.¹⁴⁶ Bu sebeple dizi-filmi tek bir türün altından konumlandırmak mümkün görünmemektedir.

Önceleri sadece televizyonun bir içeriği olarak kullanılan dizilerin yayın ortamı, dijitalleşme devrimiyle birlikte büyük bir değişikliğe uğramıştır. Artık diziler sadece televizyonlarda değil aynı zamanda internet sitelerinde ve dijital ortamlarda yayınlanmaya başlamıştır. Özellikle televizyondaki uzun reklam süreleri ve izlenmek istenmeyen sahnelerin kolayca geçilebilmesi sebebiyle, birçok insan dizileri televizyon yerine internette izlemektedir. Diğer yönden sadece dizi ve film içeriklerinin bulunduğu dijital dizi film platformları kurulmuştur. Bu platformların kısa sürede insanlar tarafından benimsenmesiyle, internet ortamı, önceden yayınlanmış dizi-film içeriklerinin tekrarlandığı bir yer olmaktan çıkmış ve kendi içeriklerini üreten bir sektöre dönüşmüştür. Bugün önde gelen dijital platformlar, kendi yapımlarını çıkartmakta ve internet sitelerinden insanlara bu içerikleri pazarlamaktadır.

3.1.1. Diziler ve Kitlesele Olma Özellikleri

Kitle iletişim, iletilerin kitlesele olarak halka aktarılmasını ifade eder. Bu bağlamda dizi-filmler kitle iletişimin kapsamına girmektedir. Çünkü özellikle popüler kanallar ya da

¹⁴⁵ “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” (<https://sozluk.gov.tr/>, ts.).

¹⁴⁶ Hülya Uğur Tanrıöver, *Türkiye’de Film Endüstrisinin Konumu ve Hedefleri* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011), 112.

dijital platformlar tarafından üretilen diziler, kısa sürede milyonlarca kişi tarafından izlenmekte ve üzerine yorumlar yapılmaktadır.

2020 yılında dünyada ortalama televizyon izleme süresi 2 saat 54 dakika olarak ölçülmüştür. Türkiye’de kişi başı ortalama günlük televizyon izleme saatinin ise, son yılların ortalamasına göre 19 dakika artarak 4 saat 33 dakika olduğu saptanmıştır. Yıllık ortalamasına bakıldığında en fazla televizyon izlenen saat 20.00 ile 23.00 arasında olduğu görülecektir. Bu saatler arasında popüler kanalların hemen hemen hepsinde diziler yayınlanmaktadır. Diğer yandan 25 Türk dizisi 11 yabancı ülkede 2020 yılı boyunca en çok izlenen ilk 10 program arasına girmiştir. Bu durumda, Türkiye Amerika’dan sonra en çok televizyon dizisi ihraç eden ülke konumuna gelmiştir. Genel izleyiciler arasında diziler %29’luk bir payla ilk sıradadır. Yani televizyonun en fazla tüketilen içeriği dizilerdir.¹⁴⁷

Dijital çağda insanların internete erişim imkânının artması, dizi-film sektörü için yeni bir alanın açılmasına olanak sağlamıştır. 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın başlarında sadece televizyon vasıtasıyla yayınlanan diziler artık dijital bir kimlik kazanmıştır. Televizyon için üretilen diziler, televizyonda yayınlandıktan sonra resmi internet sitelerine veya video paylaşım platformlarına yüklenmektedir. Böylece dizi, hem gündemi daha uzun süre işgal etmekte hem de televizyon izlemeyen internet kullanıcılarına ulaşmaktadır. Zira internet kullanıcılarının kişisel kullanım gayeleri arasında, internet üzerinden televizyon içeriği takip etme oranı %40’dır.¹⁴⁸ İnsanlar izlemek istedikleri dizilerin tüm bölümlerine kolayca erişebilmektedir. Bunun sonucunda “aşırı izleme” olarak adlandırılan yeni bir izleme tecrübesi yaygınlaşmaktadır.

Diğer yandan son zamanlarda sadece internet için üretilen dizi içerikleri ve bu dizilerin yayınlandığı dijital platformlar (streaming services) ortaya çıkmıştır. Bu platformlarda, platformun üyeleri için dizi-filmler çekilmekte ve aylık ücret karşılığında abone olan izleyicilere sunulmaktadır. Bu dijital platformlar, (1) yüksek bütçeli yapımlar üretmesi, (2) farklı ülkelerde yayınlanan içerikleri altyazı ve dublaj seçenekleriyle diğer ülkelerdeki izleyicilerine sunması, (3) önceden yayınlanmış dizi ve filmlerin yayın haklarını alarak

¹⁴⁷ Ümit Önal (ed.), “Televizyon İzleme Ölçümü 2020 Yıllığı” (Televizyon İzleme Araştırmaları Anonim Şirketi, 2021).

¹⁴⁸ Selin Tüzün Ateşalp - Gülşah Başlar, “İnternette Dizi İzleme Pratiklerinin Dönüşümü: Aşırı İzleme (Binge-watching) Üzerine Bir Araştırma”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 32 (2020), 113.

diğer internet sitelerinden bu dizi-filmlere erişimi kısıtlaması gibi etkenlerle devasa boyutta içeriğe sahip olabilmektedir.

Dünyada milyonlarca insan bu dijital platformlara abone olmakta, üretilen dizi ve film içeriklerini izlemektedir. Önceleri sadece Netflix piyasaya hakim pozisyondayken, diğer büyük şirketlerin de sektöre girmesiyle hem sektör genişlemiş hem de izleyiciler, birden fazla platforma üye olarak dizi-film havuzlarını genişletmiştir. 2020 yılında dünyada 5 milyondan fazla aboneli olan dijital platformların sayısı 14'tür. Bu platformların toplam abone sayısı 907,1 milyon kişidir. Bunlardan 2020 yılında Netflix 203,7 milyon kişiyle birinci sırada, Amazon Prime 150 milyon abone ile ikinci sırada, Tencent Video 120 milyon abone ile üçüncü sıradadır. IQIY'nin 105 milyon, Disney+'ın 86,8 milyon aboneli bulunmaktadır.¹⁴⁹

1990 yılında DVD kiralama şirketi olarak kurulan Netflix, 2007 yılında içeriklerini dijital ortama taşımıştır. 2010 yılında sadece Amerika'da hizmet vermeye devam eden Netflix bu yıldan sonra büyük bir sıçrama yapmıştır. 2015'e kadar 50 ülkede faaliyet gösterirken, 2017 yılında 190 ülkede 130 milyon aboneye ulaşmıştır.¹⁵⁰ 2022 yılında dünya çapında Netflix üye sayısı 16 milyon artarak 214 milyon kişiye ulaşmıştır. Ancak izleyici sayısı abone sayısından daha da fazladır. Çünkü bir üyelikle birden fazla cihazda oturum açıp aynı üyelik birkaç kişi tarafından kullanılabilir. 2022 yılında Netflix izleyici sayısı Amerika'da yaklaşık 4 milyon artarak 178,5 milyon kişiye ulaşmıştır. Tüm dünyada ise izleyici sayısı 49 milyon artarak 579,3 milyon kişiye ulaşmıştır. Uzmanlar bu büyüme oranlarıyla devam ederse dünyada 2024 yılında 670,7 milyon Netflix izleyicisi olacağını tahmin etmektedir.¹⁵¹ Amazon Prime, Çin menşeli Tencent Video ve IQIY, Disney + gibi şirketler de düşünüldüğünde dijital platformların hem abone, hem de izleyici sayılarının hacmi büyük boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye'de Netflix ve yerli BluTv en fazla aboneli olan içerik üreticileri olarak göze çarpmaktadır. 2021'in sonu itibarıyla Türkiye'de BluTv %42'lik, Netflix %29'luk, Amazon Prime %19'luk bir pazar payına sahiptir.¹⁵² Ülkemizde Netflix'in 3,5 milyonu,

¹⁴⁹ "Türkiye ve Dünya Geneline En Çok Aboneli Olan Dijital Yayın Platformları", *Box Office Türkiye* (Erişim 30 Mayıs 2022).

¹⁵⁰ Louis Brennan, *How Netflix Expanded to 190 Countries in 7 Years* (Harvard Business Review, 2018).

¹⁵¹ Rimma Kats, *Netflix Statistics: How many subscribers does Netflix have? US Member Count and Growth* (Insider Intelligence, 2022).

¹⁵² "Türkiye'nin En Popüler Dizi ve Film Platformu Belli Oldu", *Webtekno* (Erişim 30 Mayıs 2022).

BluTV'nin 4 milyonu aşkın abonesi bulunmaktadır. Dijital platformda abonelikler birden fazla cihazda, birden fazla kişi tarafından kullanılabilir. Zira Netflix dünya çapında 214 milyon aboneye 670 milyon izleyiciye sahiptir. İstatistikler abone sayısının 3,13 katı kadar izleyicisinin olduğu göstermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Netflix'in Türkiye'de 3,5 milyonu aşkın abonesi 11 milyonu aşkın izleyicisi; BluTV'nin 4 milyonun üzerinde abonesi, 12,52 milyon izleyicisi olduğu sonucu çıkarılabilir. Ek olarak aynı ekrandan birkaç kişilik gruplarla içeriğin izlenebileceği göz önüne alındığında rakamlar astronomik boyutlara ulaşacaktır.

3.1.2. Dizilerin Kitle İletişim Teorileri Bağlamında Toplumu Etkileme Potansiyelleri

Yukarıdaki istatistikler bağlamında, dizilerin toplum tarafından en fazla izlenen kitle iletişim ürünü olduğu sonucu çıkarılabilir. Diziler, hem televizyonda hem de internet ortamında en fazla tüketilen kitle iletişim içeriğidir. Bu bağlamda kitle iletişim araçları için kuramsallaştırılan kitle iletişim etki teorileri, dizilerin toplumu etkileme potansiyeli için yol gösterici olacaktır. Kitle iletişim içerikleri ve kitle iletişimin etkileri üzerine yapılan araştırmaların sonucunda ortaya çıkan kitle iletişim teorileri, dizilerin toplumu etkileme potansiyelleri üzerinden kurgulanabilir. Bu bölümde yukarıda bahsedilen tüm kitle iletişim teorileri değil, sadece iletişim teorisinde ses getiren ve büyük ölçüde geçerliliğini koruyan teoriler özelinde bir değerlendirme yapılacaktır. Kitle iletişimin genel etkileri üzerine yapılan değerlendirmeler, diziler özelinde tartışılacaktır.

Gerbner'in "Kültürel Göstergeler" projesi kapsamında televizyon içerikleri üzerine geliştirdiği "ekme" (cultivation) kuramı, diziler bağlamında düşünüldüğünde, dizilerin toplumun tutumlarını değiştirdiği sonucu çıkarılabilir. İnsanlar, dizilerde gördüğü davranışları, direkt kendileri uygulamamaktadır ancak dizilerdeki davranışların toplumda bir gerçeklik olduğuna dair kanaat edinmektedir. Diziler, toplumun dünya hakkındaki kanaat, yargı ve inançlarını değiştirmektedir. Örneğin çok fazla şiddet içerikli dizileri izleyen kişiler, dünyanın şiddet dolu bir yer olduğu; çarpık ilişki, boşanma, aldatma vb. konuların işlendiği dizileri izleyenler, toplumda bu vakaların yaygın olduğu düşüncesine kapılmaktadır.

McCombs ve Shaw'ın geliştirdiği "gündem belirleme" teorisi, diziler bakımından değerlendirildiğinde, dizilerin halkın gündemini belirlediği sonucu çıkarılabilir. Kitle iletişim içeriği olarak dizi, insanların ne düşüneceğine direkt etki etmese bile, "ne

hakkında” düşüneceği üzerinde oldukça etkilidir. Türkiye’de sosyal medya trend topic gündemlerine bakılınca bu daha iyi anlaşılacaktır. Sevilen biz dizinin yeni bir bölümü yayınlandığında ya da dijital platformlar dizinin yeni sezonunu abonelerine sunduğunda, sosyal medyada en fazla konuşulan bu dizilerin konuları ve karakterleri olmaktadır. Kullanıcılar karakterler hakkında yorumlar yapmakta ve fan sayfalarında gelecek bölümler ile ilgili tahminlerde bulunmaktadır.

White’ın “eşik bekçiliği” teorisi bağlamında, dizi içeriklerinin medya patronları, yapımcılar, yönetmenler, senaristler vb. etkin kişiler tarafından süzgeçten geçirilerek izleyiciye sunulduğu ileri sürülebilir. Zira eşik bekçilerinin ideolojik zihin dünyası, bu içeriklere büyük etki etmektedir. Son zamanlarda istisnai diziler olsa da, toplumun gerçeğiyle uyuşmayan bir aile yapısını sürekli olarak işleyen diziler, Türk medyasının bir kaderi haline gelmiştir. Boşanma, nikâhsız birliktelik, aldatma vb. olguları sürekli olarak işleyen dizilerin yönetsel boyutunda ideolojik bir bakış açısının olmadığını düşünmek mümkün gözükmemektedir.

“Suskunluk sarmalı” teorisi kişinin, başkalarının düşünceleri ekseninde yaşamını yönlendirdiği tezine dayanır. Dışlanma korkusu sebebiyle kişiler, sürekli olarak popüler kültürün topluma sunduğu ve toplumda yaygın olarak tanımladığı davranışları sergilemektedir. Bu çerçevede, birey başkalarının düşündüğü gibi düşünmeye çalışmakta ve başkalarının davranışlarına ayak uydurmaya çalışmaktadır. Diziler, bireylerin düşünce zeminin şekillenmesinde popüler kültürün bir birimi olarak hizmet etmektedir.

Kitle iletişimin en fazla tüketilen ürünü olan diziler, toplumsal gerçeklikle alakası olmayan bir dünya çizmektedir. Çizilen ideal erkek veya kadın rolleri birbirinin aynısı olarak çoğaltılmakta ve bir süre sonra gerçekliğe dönüşmektedir. Postmodern dünyanın gerçekliği, imge, görünüm ve yanılsama üzerinden tahlil edilebilir. Simülasyon teorisi ile dizilerin ilişkisi düşünüldüğünde, aslında dizilerin konuları farklı olsa bile çizdikleri rol model algıları birbirine benzerdir. İstisnaları olsada, yerli ve yabancı dizilerde ideal kişi, modern, “ilerici”, din ile bir bağı olmayan, nikâhsız birlikteliklerde problem görmeyen, belirli bir fiziksel görünüme sahip olan (uzun boy, ince bel ya da kaslı vücut, kirli sakal) karakterdir. Bu görüntü o kadar çok tekrarlanmaktadır ki, insanlar artık gerçekliğin sunulanla aynı olduğunu düşünmektedir.

Bahsedilen teoriler bağlamında diziler değerlendirildiğinde, dizilerin toplumun tutumlarını dönüştürdüğü ve gündemini belirlediği ileri sürülebilir. İdeolojik bir süzgeçten geçiren eşik bekçileri, izleyicilere üst (hyper) gerçeklik sunarak gerçeklik algılarını şekillendirmektedir. Değişen gerçeklik ile kişiler, sunulan popüler kültürün büyüklüğü ve yaygınlığı sebebiyle suskun kalmakta ve toplumsal gerçekmiş gibi üst gerçekliğe uyum sağlamaktadır.

Anket formundaki sorulan sorulardan bir tanesi “Birgün isimli diziden etkilenerek eylemimi yapmıştım.” şeklindedir. Alınan cevaplardan bazıları “Breaking Bad’den etkilenip, uyuşturucuya başladım.”, “Aşk-ı Memnu’dan etkilenip, yasak aşk yaşadım.”, “Aşk-ı Memnu’dan etkilenip sevgilimi aldattım.”, “Masumlar Apartmanından etkilenip çamaşır suyu içtim.”, “Sadakatsiz dizisinden etkilenip sevgilimden ayrıldım.”, “Yasak Elma dizisinden etkilenip sevgilimi aldattım.”, “Aşk-ı Memnu dizisinden etkilenip eniştemle sevgili oldum.” şeklindedir. Bu cevaplar kitle iletişim kuramlarına paralel olarak dizilerin liseli gençleri etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

3.2. Liseli Gençlerin Dizi İzleme Alışkanlıkları

3.2.1. Yöntem

Birinci bölümde (Sosyal Bir Kurum Olarak Aile), aile kurumu teorik olarak incelenmiştir. İlk aşamada aile kurumu sosyolojik bir zeminde ele alınmış ve modern dönemde aile kurumunun işlevlerinin dönüşümü tartışılmıştır. Aile kurumunun sosyolojik zemini, “Evlilik Türleri”, “Aile Tipleri” ve “Aile Kurumunun İşlevleri” başlıkları altında ele alınmıştır. Modern dönemde ailenin dönüşümü olgusu, “Ailenin Dönüşümü” ve “Modern Türkiye’de Aile” başlıklarıyla çözümlenmiştir. İkinci aşamada aile kurumu için sosyolojik açıdan risk faktörleri belirlenmiş (boşanma, birlikte yaşama, mahremiyetin parçalanması, takılma kültürü) ve bu olguların neden risk faktörü olarak ayırt edildiği ampirik çalışmalardan alıntılanarak analiz edilmiştir.

İkinci bölümde iletişimin sosyal bağlamı ve kitle iletişim araçlarının toplumu etkileme potansiyelleri incelenmiştir. Bölümün birinci kısmında kitle iletişim araçlarının ortaya çıkma sebeplerindeki sosyal bağlam ve etkisi kavramsal olarak Poe’nin “itme kuramı” ile ele alınmıştır. İkinci kısımda kitle iletişim tarihinde ses getiren, çoğunluğu hala geçerliliğini koruyan kitle iletişim etki kuramları çözümlenmiştir.

Üçüncü bölümde nicel araştırma yöntemlerinden elde edilen veriler, nitel araştırmalarda kullanılan tematik içerik analizi ile çözümlenmektedir. Araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Karma araştırmalar nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin, yaklaşımlarının ya da diğer paradigma özelliklerinin karışımını içerir.”¹⁵³ İlk aşamada Türk dizilerinin genel görüntüsü ele alınmıştır. Nicel araştırmalar, (1) Nesnel olguları ölçer, (2) değişkenlere odaklanır, (3) büyük miktarda olgu ve katılımcı söz konusudur, (4) istatistiksel analiz gerektirir, (5) bağlamdan bağımsızdır.¹⁵⁴ Diğer taraftan nicel araştırma determinist paradigma ile tarama ve deneysel çalışmalarla problemlerin ve hipotezlerin yanıtlanmasına odaklanır.¹⁵⁵ Bu bağlamda liseli gençler arasında popüler olan dizileri saptamak için Nicel Araştırma Yöntemlerinden Toplumsal Anket Araştırması tekniğine uygun olarak anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formuna ön kontrol grubu ve tez danışmanı ile son hali verilmiş ve etik kurul başvurusu yapılmıştır. Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü 11.05.2022 tarihli, 45 sayılı toplantısında “11” nolu karar ile anketin etik açıdan uygun olduğuna karar vermiştir. Ardından anket Sakarya ilinde “rastgele” ve “kartopu” örneklem modeliyle, lise öğrencisi gençlere uygulanmıştır. Liseli gençler arasındaki popüler diziler tespit edilirken “okul türü” ve “yaş” değişkenlerinin evren ile az da olsa farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ancak yapılan araştırmada okul türünün ve yaş/sınıfın dizi izleme alışkanlıkları üzerinde bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Bu sebeple okul türü ve yaşın evren ile farklılık arz etmesi bir sınırlılık değildir. Bu konuda liseli gençlerin dizi izleme alışkanlıklarını etkileyen faktör cinsiyettir. Cinsiyet dağılımı, evrenle neredeyse bire bir örtüşmektedir. Bu sebeple örneklemin evreni doğru yansıttığı sonucu çıkartılabilir.

Anket formu beş demografik soru (cinsiyet, gelir durumu, yaş, okul türü, sınıf) ile başlamaktadır. Ardından katılımcılara hafta içi ve hafta sonu ortalama dizi izleme saatleri sorulmaktadır. Amaca uygun olarak en sevilen dizi, en son izlenen dizi, arkadaş ortamında en fazla konuşulan dizi, en çok izlenen dizi, en sevilen dizi türü vb. sorular

¹⁵³ Burke Johnson - Larry Christensen, *Eğitim Araştırmaları Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar*, ed. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap, 2014), 33.

¹⁵⁴ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge (Ankara: Yayın Odası, 2014), 1/21.

¹⁵⁵ John W. Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, ed. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap, 2017), 155.

sorulmaktadır. Son aşamada popüler dizilerden bir liste oluşturulmuş ve katılımcılardan izledikleri dizileri işaretlemeleri istenmiştir.

Toplamda 390 kişiye uygulanan anketler Sakarya Üniversitesi tarafından lisanslı olarak sağlanan IBM SPSS Statistics 26 programı ile analiz edilmiştir. Verilere göre öğrenciler beş okul türüne mensuptur. Bunlar Fen Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Özel Okuldur. Katılımcıların %50,3'ü erkek, %49,7'si kız öğrencilerdir. Yaş ortalamaları 15,57'dir. Ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu 9. (%24,6) ve 10. (%65,1) sınıf öğrencileridir.

Araştırmada anket uygulamanın amacı “liseli gençler arasındaki popüler dizilerin hangileri olduğu” sorusuna cevap aranmaktadır. Nicel araştırmanın mantığına uygun olarak “ne” ve “hangi” sorularına ön plana çıkmaktadır. Ölçülmek istenen olgu, liseli gençlerin hangi dizileri sevdikleri, hangi dizileri en fazla izledikleri, hangi dizileri en fazla konuştukları ve hangi dizileri en son izledikleridir. Araştırmada liseli gençler arasında popüler olan diziler bulunurken “neden” ve “nasıl” soruları kapsam dışında bırakılmıştır. Bu sebeple diziler saptanırken sadece nicel araştırmalardan anket kullanılmıştır. Verilerin sadece aritmetik ortalama, mod, medyan ve frekans değerleri incelenmiştir. Daha ileri analiz yöntemlerine ihtiyaç duyulmadığı ve araştırmanın kapsamını aştığı için başvurulmamıştır. Faktörler arasında çapraz tablolarla incelenen veriler yorumlanarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın içeriğine göre hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri, sırayla veya eş zamanlı olarak kullanılabilir.¹⁵⁶ Araştırmada liseli gençler arasında popüler dizilerin hangisi olduğu nicel araştırmalarla tespit edildikten sonra, diziler aile kurumunu olumsuz etkileyen temalar üzerinden tematik içerik analizi uygulanmıştır. “Nitel araştırma, kendi doğal ortamlarındaki şeyleri insanların olaylara verdiği anlamlar açısından, anlamlandırmaya çalışması ve yorumlaması anlamına gelir.”¹⁵⁷ Liseli gençler arasında popüler olduğu saptanan diziler (Kurtlar Vadisi, Aşk 101, Yasak Elma, Sadakatsiz) sunulan aile imajı açısından incelenmiştir. İnceleme yapılırken dizilerin ilk iki sezonlarına birinci bölümde teorik olarak aile kurumu için risk faktörü olarak değerlendirilen olgular (boşanma, birlikte yaşama, mahremiyetin parçalanması, takılma

¹⁵⁶ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 256-258.

¹⁵⁷ Norman K. Denzin - Yvonna S. Lincoln, “Introduction The Discipline and Practice of Qualitative Research”, *The Sage Handbook of Qualitative Research* (California: Sage Publication, 2011), 3.

kültürü) üzerinden tematik içerik analizi yapılmıştır. Bunun yanında, dizi forumları, kullanıcı yorumları, sosyal medya kullanıcılarının değerlendirmelerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın ilk iki bölümünde teorik ve kavramsal araştırma yöntemleri, üçüncü bölümünde hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Tematik içerik analizinin tercih edilme sebebi belirli temalar üzerinden dizilerin incelenecek olmasıdır. Aile kurumu için risk faktörü olabilecek olgular üzerinden diziler incelenecek ve analitik çözümlemeler yapılacaktır.

3.2.2. Cinsiyet Dağılımı

Ankete 196'sı erkek, 194'ü kadın 390 kişi katılmıştır. Tabloda cinsiyet dağılımları oransal ve sayısal olarak ifade edilmiştir. Cinsiyet oranlarının evrenle hemen hemen aynı olması, cinsiyetin diğer bulgularla çapraz tablo şeklinde incelendiğinde doğru sonuç vereceğinin göstergesidir. Dizi izleme alışkanlıklarının diğer değişkenlerden ziyade cinsiyete göre farklılaşması cinsiyet dağılımının araştırma için önemini ortaya çıkaracaktır.

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet Dağılımı					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	Erkek	196	50,3	50,3	50,3
	Kadın	194	49,7	49,7	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.3. Yaş Dağılımı

Katılımcıların yaşları 14 ila 18 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 15,57'dir. Lise 4. sınıf öğrencilerinin sınav yoğunluğu sebebiyle anketlere katılımının düşük olması 17 ve 18 yaşlarını birleştirip tek grup olarak incelenmesine sebep olmuştur. Diğer yandan lise son sınıf öğrencileri sınav hazırlıkları sebebiyle olağanın dışında bir sosyal yaşam sürmektedir. Son sınıfların dizi izleme alışkanlıkları normalden farklı olduğu için, katılım oranlarının düşük olması araştırmanın doğru sonuçlar vermesi için daha makuldür.

Tablo 4: Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş Dağılımı					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	14	45	11,5	11,5	11,5
	15	116	29,7	29,7	41,3
	16	195	50,0	50,0	91,3
	17-18	34	8,7	8,7	100,0
	Total	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.4. Kişisel Gelir Durumu Algısı

Ankete katılan liseli gençlerin kişisel gelir algıları sorulduğunda büyük çoğunluğu orta cevabını işaretlemiştir. Gelir miktarının sorulmamasının sebebi, Türkiye'nin içinden geçtiği ekonomik şartlar, yüksek enflasyon ve buna bağlı olarak yüksek maaş artışlarıdır.

Tablo 5: Katılımcıların Kişisel Gelir Algısı

Kişisel Gelir Algısı					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	Alt	5	1,3	1,3	1,3
	Ortanın Altı	18	4,6	4,6	5,9
	Orta	265	67,9	67,9	73,8
	Ortanın Üstü	90	23,1	23,1	96,9
	Üst	12	3,1	3,1	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.5. Okul Türü Dağılımı

Ankete beş okul türünden öğrenciler katılmıştır. Bu okul türleri Fen Lisesi (%24,4), Anadolu Lisesi (33,8), İmam Hatip Lisesi (13,1), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (19,5) ve Özel Okul'dur (9,2). Okul türlerinin dağılımı açısından Fen Lisesi'nin evrenden oransal olarak fazla olması çalışmanın olumsuz yönlerindendir. Ülkemizde lise öğrencilerinin %3-4'ü Fen Lisesinde okurken, örnekleme Fen Lisesinde okuyanların oranı %24 çıkmıştır. Ancak ileride de bahsedileceği üzere, dizi izleme alışkanlıkları okul türüne göre anlamlı şekilde fark etmemektedir. Farklı okul türlerine mensup öğrenciler benzer diziler izlemektedir. Farklılaşma dizi izleme saatlerinde daha fazla kendini göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Okul Türü

Okul Türü					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	Fen Lisesi	95	24,4	24,4	24,4
	Anadolu Lisesi	132	33,8	33,8	58,2
	İmam Hatip Lisesi	51	13,1	13,1	71,3
	Özel Okul	36	9,2	9,2	80,5
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	76	19,5	19,5	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.6. Sınıf Düzeyleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf dağılım verileri aşağıdaki tabloda sayısal ve oransal olarak gösterilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun 9. ve 10. sınıf olduğu, 11. ve 12. sınıfların oranının düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun en büyük sebebi 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin üniversite sınavı sebebiyle normalden farklı bir yaşam sürüyor olmalarıdır.

Tablo 7: Katılımcıların Sınıfı

Sınıf Düzeyleri					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	9.sınıf	96	24,6	24,6	24,6
	10.sınıf	254	65,1	65,1	89,7
	11-12.sınıflar	40	10,3	10,3	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.7. Hafta İçi Dizi İzleme Saatleri

Öğrencilere hafta içinde kaç saat dizi izledikleri sorulduğunda 0 ila 15 saat arasında değişen cevaplar alınmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu hafta içinde 1 ila 6 saat arasında dizi izlemektedir. 1 saat dizi izleyenler (%25,9), 2-3 saat dizi izleyenler (%32,4) ve 4-6 saat dizi izleyenlerin (%19,5) toplam oranı %77,7'dir. 390 öğrenci hesaba katıldığında hafta içi ortalama dizi izleme saati 2,64 (2 saat 38 dakika) olarak ölçülmüştür.

Tablo 8: Katılımcıların Hafta İçinde Dizi İzleme Saatleri

Katılımcıların Hafta İçinde Dizi İzleme Saatleri					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	K Yüzde
Valid	0 Saat	58	14,4	14,4	14,4
	1 Saat	101	25,9	25,9	40,3
	2-3 Saat	126	32,4	32,4	72,6
	4-6 Saat	76	19,5	19,5	92,1
	7-9 Saat	18	4,6	4,6	96,7
	10+ Saat	13	3,4	3,4	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.8. Hafta Sonu Dizi İzleme Saatleri

Katılımcılara hafta sonu dizi izleme saatleri sorulduğunda 0 ila 15 saat arasında cevaplar alınmıştır. Büyük çoğunluk hafta içinde olduğu gibi hafta sonunda da, 1 saat, 2-3 saat ve 4-6 saat aralıklarında toplanmıştır (toplam %74,1). Hafta içinde farklı olarak hafta sonunda hiç dizi izlemeyenlerin oranı azalmış, 4-6, 7-9 ve 10+ saat dizi izleyenlerin oranlarında artış olmuştur. Katılımcıların tamamı düşünüldüğünde öğrencilerin hafta sonunda dizi izleme ortalaması 3,21 (3 saat 12 dakika)'dır. Hafta sonunda 2 ve üzeri izleme saatlerinde artış, 0 ve 1 saat izlemelerde düşüş yaşanmıştır.

Tablo 9: Katılımcıların Hafta Sonunda Dizi İzleme Saatleri

Katılımcıların Hafta Sonunda Dizi İzleme saatleri					
		Sayı	%	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	0 Saat	48	12,3	12,3	12,3
	1 Saat	72	18,5	18,5	30,8
	2-3 Saat	139	35,6	35,6	66,4
	4-6 Saat	80	20,6	20,6	86,9
	7-9 Saat	28	7,2	7,2	94,1
	10+ Saat	23	5,9	5,9	100,0
	Toplam	390	100,0	100,0	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.9. En Sevilen Diziler

Araştırmada öğrencilerden en sevdikleri diziyi yazmaları istenmiş ve sonuçları aşağıdaki tabloda sayısal ve oransal olarak gösterilmiştir. Beşten daha az yazılan 54 dizi diğer seçeneği içerisinde değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre öğrencilerin en sevdiği beş dizi sırasıyla Kurtlar Vadisi (%11,5), Yasak Elma (%6,7), Medcezir (%6,2), Sadakatsiz (%5,1) ve Aşk 101'dir (%4,9).

Kurtlar Vadisi'ni yazanların 41'i erkek, 4'ü kadın; Yasak Elma'yı yazanların 18'i kadın, 8'i erkek; Medcezir'i yazanların 14'ü kadın, 10'u erkek, Sadakatsiz'i yazanların 16'sı kadın, 4'ü erkek; Aşk 101'i yazanların 12'si kadın 7'si erkektir. Kurtlar Vadisi'ni çoğunlukla erkekler, Yasak Elma ve Sadakatsiz'i çoğunlukla kadınlar, Medcezir ve Aşk 101'i birbirine yakın olsa da hem kadınlar hem de erkekler sevmektedir.

Erkeklerin en sevdiği dizi sırasıyla Kurtlar Vadisi, Ezel, Çukur, Poyraz Karayel ve Kuruluş Osman'dır. Kadınların sevdiği diziler ise sırasıyla Yasak Elma, Sadakatsiz, Medcezir ve Aşk 101'dir.

Okul türüne göre ayırım yapmak gerekirse, Fen Liseli öğrenciler en fazla Kurtlar Vadisi ve Aşk 101'i, Anadolu Liseli öğrenciler Kurtlar Vadisi ve Medcezir'i, İmam Hatip (kız)

öğrencileri Sadakatsiz'i, Özel Okul öğrencileri Aşk 101 ve Yasak Elmayı, Meslek Liseli (erkek) öğrenciler Kurtlar Vadisi ve Çukur'u sevmektedir.

Öğrencilerin en sevdiği diziler cinsiyete göre anlamlı derecede farklılık göstermekte, ancak okul türüne göre farklılık göstermemektedir. Okul türündeki farklılık okullardaki kız ve erkek sayılarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 10: Katılımcıların En Sevdiği Diziler

Katılımcıların En Sevdiği Diziler				
		Sayı	%	Geçerli Yüzde
Valid	Kurtlar Vadisi	45	11,5	11,5
	Yasak Elma	26	6,7	6,7
	Medcezir	24	6,2	6,2
	Sadakatsiz	20	5,1	5,1
	Aşk 101	19	4,9	4,9
	Ezel	12	3,1	3,1
	Çukur	11	2,8	2,8
	Kardeşlerim	11	2,8	2,8
	Diriliş Ertuğrul	10	2,6	2,6
	Poyraz Karayel	10	2,6	2,6
	Aşk-ı Memnu	9	2,3	2,3
	Kiralık Aşk	9	2,3	2,3
	EDHO	8	2,1	2,1
	Kuruluş Osman	8	2,1	2,1
	Yargı	8	2,1	2,1
	Akasya Durağı	7	1,8	1,8
	Gönül Dağı	7	1,8	1,8
	Söz	7	1,8	1,8

	Ufak Tefek Cinayetler	6	1,5	1,5
	Arka Sokaklar	5	1,3	1,3
	Aşk Yeniden	5	1,3	1,3
	Sıfır Bir	5	1,3	1,3
	Diğer	87	22,8	22,8
	Boş Bırakanlar	29	7,4	7,4
	Toplam	390	100,0	100,0
	*En sevilen dizi olarak yazılan 54 dizi beşten az seçildiği için diğer seçeneğine dahil edilmiştir.			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.10. En Son İzlenen Diziler

Öğrencilere en son izlediği dizi sorulduğunda ilk sırada Sadakatsiz (%17,4) cevabı verilmiştir. Sonrasında sırayla Kurtlar Vadisi (%8,5), Yasak Elma (%6,7), Aşk 101 (%4,1) ve Yargı (%4,1) cevabı verilmiştir. Beşten daha az yazılan 42 dizi diğer seçeneğinde toplanmıştır. Öğrencilerin en son izledikleri diziler muhtemelen en sevdikleri dizilerden bağımsız olarak evde en son izlenen dizi üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda aile ortamında en fazla izlenen dizinin Sadakatsiz olduğu sonucu çıkartılabilir.

Tablo 11: Katılımcıların En Son İzlediği Diziler

Katılımcıların En Son İzlediği Dizi				
		Sayı	%	Geçerli Yüzde
Valid	Sadakatsiz	68	17,4	17,4
	Kurtlar Vadisi	33	8,5	8,5
	Yasak Elma	26	6,7	6,7
	Aşk 101	16	4,1	4,1
	Yargı	16	4,1	4,1
	Medcezir	14	3,6	3,6

Ezel	10	2,6	2,6
Kardeşlerim	9	2,3	2,3
Gönöl Dağı	8	2,1	2,1
Masumlar Apartmanı	8	2,1	2,1
Sıfır Bir	8	2,1	2,1
EDHO	7	1,8	1,8
Poyraz Karayel	7	1,8	1,8
Diriliş Ertuğrul	6	1,5	1,5
Kuruluş Osman	6	1,5	1,5
Mahkum	6	1,5	1,5
Arka Sokaklar	5	1,3	1,3
Fi	5	1,3	1,3
Diğeri	103	26,4	26,4
Boş Bırakanlar	29	7,4	7,4
Toplam	390	100,0	100,0
*En son izlenen dizi olarak yazılan 42 dizi beşten az seçildiğı için diğeri seçeneğine dahil edilmiştir.			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.11. Arkadaş Ortamında En Çok Konuşulan Diziler

Katılımcıların “arkadaş ortamında en çok konuşulan 4 diziyi yazınız” ifadesine verdikleri cevapların sayısal ve oransal değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Arkadaş ortamında en çok konuşulan dizi Aşk 101 (18,5) dizisidir. Aşk 101 dizisini sırayla Kurtlar Vadisi (%16,9), Yasak Elma (%9,7), Sadakatsiz (%5,1) ve Aşk-ı Memnu (%2,8) takip etmektedir. Öğrencilerin %11,8’i soruyu boş bırakmışlardır.

Cinsiyete göre ayırım yapıldığında erkeklerin arkadaş ortamında en çok konuşulan dizi büyük farkla Kurtlar Vadisi’dir. Kurtlar Vadisi’ni Aşk 101 ve Çukur takip etmektedir.

Kız öğrencilerin arkadaş ortamında en fazla konuşulan dizi Aşk 101 dizisidir. Aşk 101 dizisini Yasak Elma ve Sadakatsiz dizisi takip etmektedir.

Diğer bulgularda olduğu gibi, okul türünün arkadaş ortamında en çok konuşulan diziler üzerinde belirgin bir farkı gözükmemektedir. Cinsiyet ise, arkadaş ortamında en fazla konuşulan diziler üzerinde etkilidir. Erkekler belirgin şekilde Kurtlar Vadisi hakkında konuşurken, kızlar Aşk 101 ve Yasak Elma dizilerini konuşmaktadır.

Tablo 12: Katılımcıların Arkadaş Ortamında En Çok Konuşulan Diziler

Arkadaş Ortamında En Çok Konuşulan Diziler				
		Sayı	%	Geçerli Yüzde
Valid	Aşk 101	72	18,5	18,5
	Kurtlar Vadisi	66	16,9	16,9
	Yasak Elma	38	9,7	9,7
	Sadakatsiz	20	5,1	5,1
	Aşk-ı Memnu	11	2,8	2,8
	Çukur	9	2,3	2,3
	Sıfır Bir	9	2,3	2,3
	Ezel	8	2,1	2,1
	Kardeşlerim	7	1,8	1,8
	Medcezir	6	1,5	1,5
	Yargı	6	1,5	1,5
	Camdaki Kız	5	1,3	1,3
	Diriliş Ertuğrul	5	1,3	1,3
	Fi	5	1,3	1,3
	Kuruluş Osman	5	1,3	1,3
	Diğer	72	18,5	18,5
	Boş Bırakanlar	46	11,8	11,8
	Toplam	390	100,0	100,0
	*Arkadaş ortamında en fazla konuşulan dizi olarak yazılan 44 dizi beşten az seçildiği için diğer seçeneğine dahil edilmiştir.			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.12. En Fazla İzlenen Diziler

Öğrencilerin en çok izledikleri diziler, en sevdikleri ve arkadaş ortamında en fazla konuşulan dizilerden bağımsız değildir. Üç soruda da sıralamalar farklı olsa da aynı diziler başı çekmektedir. Öğrencilerin en fazla izledikleri dizi Kurtlar Vadisi'dir (%12,1). Kurtlar Vadisi'ni sırayla Yasak Elma (%9,2), Sadakatsiz (%6,4), Aşk 101 (%4,9) ve Medcezir (%4,9) takip etmektedir.

Diğer sonuçlarla paralel olarak erkek öğrenciler en çok Kurtlar Vadisi ve Çukur, kız öğrenciler Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerini izlemektedir. Katılımcıların %9,5'u soruya cevap vermemiştir. Beşten az yazılan toplam 69 dizi de diğer seçeneğine dahil edilerek hesaplama yapılmıştır.

Tablo 13: Katılımcıların En Fazla İzlediği Dizi

Katılımcıların En Fazla İzlediği Dizi				
		Sayı	%	Geçerli Yüzde
Valid	Kurtlar Vadisi	47	12,1	12,1
	Yasak Elma	36	9,2	9,2
	Sadakatsiz	25	6,4	6,4
	Aşk 101	19	4,9	4,9
	Medcezir	19	4,9	4,9
	Kardeşlerim	10	2,6	2,6
	Kıralık Aşk	9	2,3	2,3
	Poyraz Karayel	9	2,3	2,3
	Diriliş Ertuğrul	8	2,1	2,1
	Söz	8	2,1	2,1
	Arka Sokaklar	7	1,8	1,8
	Aşk-ı Memnu	7	1,8	1,8
	Kuruluş Osman	7	1,8	1,8
	Sıfır Bir	7	1,8	1,8

	EDHO	6	1,5	1,5
	Ezel	5	1,3	1,3
	Ufak Tefek Cinayetler	5	1,3	1,3
	Diğer	119	30,5	30,5
	Boş Bırakanlar	37	9,5	9,5
	Toplam	390	100,0	100,0
	*En fazla izlene dizi olarak yazılan 69 dizi beşten az seçildiği için diğer seçeneğine dahil edilmiştir.			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.13. İzlenen Diziler

Katılımcılara son yıllarda yüksek reyting alan dizilerin bir listesi verilir, aralarında izlediklerini işaretlemeleri istenmiştir. Öğrenciler 59 popüler Türk dizisinden izlediklerini işaretlemişlerdir. 59 diziden 100’den fazla kişi tarafından işaretlenen 19 tanesi listelenmiş ve aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmıştır. Kişilerin dizileri izlemeleri o diziyi sevmeleri ya da çok izlemelerinden bağımsızdır. 100’den az işaretlenen dizilere ise tabloda yer verilmemiştir.

Tablo 14: Katılımcıların Yüzden Fazla İşaretledikleri Diziler

Katılımcıların Yüzden Fazla İşaretledikleri				
		Cevaplar		Öğrencilerin İzlemesi
		Sayı	%	
Yüzden Fazla İşaretlenenler	Ezel	127	4,6%	34,5%
	Sadakatsiz	186	6,8%	50,5%
	Çukur	141	5,1%	38,3%
	Yargı	118	4,3%	32,1%
	Kuzey güney	105	3,8%	28,5%
	Aşk Memnu	165	6,0%	44,8%

	Yasak Elma	149	5,4%	40,5%
	Medcezir	156	5,7%	42,4%
	Aşk 101	176	6,4%	47,8%
	Ufak Tefek Cinayetler	130	4,7%	35,3%
	Camdaki Kız	117	4,3%	31,8%
	Kıralık Aşk	189	6,9%	51,4%
	Aşk Yeniden	131	4,8%	35,6%
	Diriliş Ertuğrul	143	5,2%	38,9%
	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	120	4,4%	32,6%
	Kurtlar Vadisi	198	7,2%	53,8%
	Sen Çal Kapımı	116	4,2%	31,5%
	Poyraz Karayel	125	4,6%	34,0%
	Masumlar Apartmanı	150	5,5%	40,8%
Toplam		2742	100,0%	745,1%

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yüzden fazla işaretlenen 19 dizi cinsiyetlere göre ayrım yapılarak listelendiğinde diğer sorulara benzer sonuçlar çıkmıştır. Bu bağlamda erkeklerin en fazla izlediği diziler sırayla Kurtlar Vadisi, Çukur, Diriliş Ertuğrul; kız öğrencileri en fazla izlediği dizi Kıralık Aşk, Sadakatsiz ve Aşk 101'dir.

Tablo 15: Yüzden Fazla İşaretlenen Dizilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Yüzden Fazla İşaretlenenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı					
			Katılımcıların Cinsiyeti		Total
			Erkek	Kadın	
Yüzden Fazla İşaretlenenler	Ezel	Sayı	78	49	127
	Sadakatsiz	Sayı	66	120	186

	Çukur	Sayı	85	56	141
	Yargı	Sayı	38	80	118
	Kuzey güney	Sayı	52	53	105
	Aşk Memnu	Sayı	56	109	165
	Yasak Elma	Sayı	53	96	149
	Medcezir	Sayı	68	88	156
	Aşk 101	Sayı	64	112	176
	Ufak Tefek Cinayetler	Sayı	35	95	130
	Camdaki Kız	Sayı	41	76	117
	Kıralık Aşk	Sayı	61	128	189
	Aşk Yeniden	Sayı	32	99	131
	Diriliş Ertuğrul	Sayı	82	61	143
	Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Sayı	77	43	120
	Kurtlar Vadisi	Sayı	127	71	198
	Sen Çal Kapımı	Sayı	33	83	116
	Poyraz Karayel	Sayı	70	55	125
	Masumlar Apartmanı	Sayı	45	105	150
Toplam		Sayı	182	186	368

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıdaki tabloda yukarıdaki verilerin yukarıdan aşağıya (azalan) sıralanmış hali bulunmaktadır.

Tablo 16: Katılımcıların Tercihlerinin Özet Tablosu

Nu	En Sevilen	En Son İzlenen	Arkadaş Ortamında En Fazla Konuşulan	En Fazla İzlenen
1.	Kurtlar Vadisi	Sadakatsiz	Aşk 101	Kurtlar Vadisi
2.	Yasak Elma	Kurtlar Vadisi	Kurtlar Vadisi	Yasak Elma
3.	Medcezir	Yasak Elma	Yasak Elma	Sadakatsiz
4.	Sadakatsiz	Aşk 101	Sadakatsiz	Aşk 101

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablolar birlikte değerlendirildiğinde Kurtlar Vadisi, Yasak Elma ve Sadakatsiz dizileri “en sevilen”, “en son izlenen”, “arkadaş ortamında en fazla konuşulan” ve “en fazla izlenen” diziler listesinde ilk dörtte bulunmaktadır. Aşk 101 dizisi “en sevilen” diziler kategorisi haricinde diğer listelerde ilk dörtte bulunmaktadır. Bu bağlamda liseli gençlerin izlediği diziler söz konusu olduğunda Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerinin öne çıktığı ileri sürülebilir. Diğer taraftan Çukur, Ezel, Aşk-ı Memnu gibi diziler izlenmesine rağmen, bu dört kategoride yer almamışlardır. Medcezir dizisi ise en sevilen dizilerde üçüncü sırada olmasına rağmen, diğer kategorilerde sıralamaya girememiştir.

3.3. Liseli Gençler Arasındaki Popüler Diziler Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde araştırmalar sonucunda liseli gençler arasında popüler olduğu saptanan dört dizinin (Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz, Aşk 101) genel konusu, karakterleri ve olay örgüsü ile ilgili temel bilgiler verilecektir. Ardından aile kurumu için riskli sonuçlar doğurabilecek olgular üzerinden tematik içerik analizi yapılacaktır.

3.3.1. Kurtlar Vadisi

Kamu Güvenliği Teşkilatı’nın bir numaralı ajanı Ali Candan’a Türkiye’deki mafya, kaçakçılık, uyuşturucu, silah ticareti vb. işler yapan illegal bir örgütlenme ve bu örgütlenmenin en üst yönetim kurulu olan “konsey” isimli oluşumu çökertme görevi verilir. Ali Candan yeni bir kimlik ve yeni bir yüzle “Polat Alemdar” olarak mafyaya girer. Ancak konseyi çökertmek hiç kolay değildir. Çünkü konsey Türkiye’nin yıllık milli gelirinin yarısı kadar bir paraya hükmetmektedir. “Kurtlar Vadisi” ismiyle başlatılan

operasyon Polat Alemdar'ın mafya aleminde hızla yükselmesi ve en yükseğe gelmesiyle ilk aşamasını tamamlamıştır. Ancak yükseldikçe konseyin siyasi, iktisadi, hukuki birçok yurtdışı bağlantısı ve gizli tarikatlarla (Siyonizm, Tapınak Şovalyeleri, Masonlar vb.) ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Siyasi olarak konseyin hedefi Büyük Orta Doğu Projesinin Türkiye'de uygulanmasını ve Türkiye'nin projede paydaş olmasını sağlamaktır. Konseyin projeyi uygulamak için kullandığı birçok siyasetçi, hukukçu, iş adamı vardır. Büyük Orta Doğu Projesi Amerika'ya göre Orta Doğu'ya özgürlük getirme projesidir. Ancak Polat Alemdar ve arkasındaki derin devlet, projenin Orta Doğu'daki istikrarı bozma ve Büyük İsrail'in kurulması planının ilk aşaması olduğunu bilmektedir.

Kurtlar Vadisi dizisi konusunun derinliği, gerçeğe yaptığı referanslar, kurgu ve bütçesiyle Türkiye'deki dizi sektöründe çığır açıcı niteliktedir. 2003 yılında başlayan dizi, farklı isimlerle 2016 yılına kadar devam etmiş ve son iki sezonu haricindeki tüm sezonlarda reyting rekorları kırarak açık ara farkla izlenmede birinci sırada yer almıştır. Birçok izleyiciye göre Türkiye'de gelmiş geçmiş en iyi dizi konumundadır.

Kurtlar Vadisi dizisi yayınlanmaya başladığında o dönemki başbakanın Büyük Orta Doğu Projesi eş bakanı olması sebebiyle tartışmalara yol açmış ve 97. bölümde final yapmıştır. Ardından 2007 yılında "Kurtlar Vadisi Terör" ismiyle yayınlanma başlayan dizi, çözüm sürecinin ön çalışmaları yapılırken, devletin politikaları hakkında halkı yönlendirdiği gerekçesiyle gelen şikayetler üzerine ilk bölümden sonra yayından kaldırılmıştır. Sonrasında 2007 yılında dizi Kurtlar Vadisi Pusu ismiyle tekrar başlamış ve 300 bölüm devam etmiştir.

Kurtlar Vadisi yayınlandığı tarihlerde reytinglerde her zaman birinci sırada bulunmuştur. Yıllar sonra Youtube platformuna "Kurtlar Vadisi", "Kurtlar Vadisi Pusu" vb. belirli kanallar açılmıştır. Bu kanalların abone sayılarının toplamı 4,1 milyon kişiyi geçmektedir. Bu kanalların toplam izlenme sayısı 4 milyar 783 milyon'dur.

3.3.2. Yasak Elma

Zeynep ve Yıldız birbirinden farklı karakterlere sahip olan kardeşlerdir. Birbirlerine çok yakın olan ve birlikte yaşayan kardeşlerden Yıldız'ın yaşamı, aldığı teklifle farklı bir hal alır. Zengin olmanın hayallerini kuran Yıldız'ın önüne, büyük bir fırsat gelmiştir. Sosyetenin öncülerinden Ender Argun kocası Halit Argun'dan kurtulmak için Yıldız'ı

kullanmaya karar verir. Halit Argun büyük bir holdingin sahibi ve çok zengin bir iş adamıdır. Ancak Yıldız'ın da kendine göre planları ve zenginlik hayalleri vardır. Yıldız'ın hayatında bunlar olurken diğer kız kardeş Zeynep, iş yerinde oluşan problemlerle uğraşmaktadır. Zeynep'in çalıştığı firma zengin ve kibirli bir adam olan Alihan tarafından satın alınmıştır. Alihan, Halit'in ortağı ve ikinci karısının kardeşidir. Yıldız'ın vereceği karar sadece kendisinin değil kardeşinin de hayatını değiştirecektir.

Dizinin ana konusu, iki kardeşin sosyeteye adım atması, yükselmesi ve bunları yaparken kurdukları özellikle Yıldız'ın yaptığı planları konu almaktadır. Tabi ki, Yıldız'ın da düşmanları vardır ve onlar da Yıldız'ın ayağını kaydırmak için devamlı entrika kurmaktadır. Dizideki entrika ve planların hepsi sevgililik, aldatma, eski eş, istenmeyen çocuk, gayri meşru çocuk, nikahsız birliktelikler vb. olgular üzerinden kurgulanmaktadır.

Yasak Elma dizisinin tüm bölümlerinin entrika, aldatma ve arkadan iş çevirme şeklinde kurgulanması, problemlerin bir ya da iki bölümde çözülerek birbirine benzer yeni entrikaların kurulması gibi yönleri dikkat çekmektedir. Dizinin çekimlerinde uzun müzikler eşliğinde yürümeler, hiçbir mantığı olmayan eski kocalar, eski sevgililer, dizi süresini doldurmak için uzatılmış sahnelerle çokça yer verilmektedir.

Yasak Elma'nın lise gençliği arasında takip edilme ve izlenme oranı yüksektir. Fazla reyting alma sebepleri arasında; (1) insanların merak duyduğu lüks hayat ve detaylara çokça yer vermesi, (2) insanın dikkatini çeken aldatma, gayri meşru ilişkiler ağının dizinin ana konusu olması, (3) zenginlik ve gösterişin genç bir kızın hayali olarak tasvir edilmesi, (4) oyuncu grubunun şöhretli ve kendi hayran kitlelerine sahip insanlardan seçilmesi, (5) dizinin yayınlandığı televizyon kanalının Türkiye'de en fazla takip edilen televizyon kanalları arasında olması gibi sebepler sayılabilir.

Sonuç itibarıyla Yasak Elma yayınlandığı tarihten itibaren TV reytinglerinde çoğunlukla ilk 3'te olmuştur. Yayınlanan bölümler bütün ve sahneler halinde Youtube'a yüklenmektedir. Yasak Elma Youtube kanalının 3,5 milyona yakın abonesi bulunmakta, toplam izlenme sayısı 2022 Ağustos ayında 3 milyar 885 milyon civarındadır.

3.3.3. Sadakatsiz

Başarılı doktor Asya, mimar kocası Volkan ve oğlu Ali ile Tekirdağ'da mutlu bir hayat yaşamaktadır. Her şey Asya'nın kocasından şüphelenmesiyle başlar. Volkan Asya'yı 2

yıldır Derin isimli genç bir kızla aldatmaktadır. Asya çocuğu için evliliğini kurtarma ve sadakatsiz kocasından intikam alma arasında kalmıştır. Kocasına şanslar verse de bu gerçekleşmez ve Asya intikam alıp kocasından ayrılma planı yapar. Ancak Volkan'ın sevgilisi Derin'in ailesinin Tekirdağ'ın en güçlü ailelerinden birisi olması, durumu karmaşıklştırmaktadır. Dizide Volkan, Asya, Derin ve Ali'nin psikolojik ve duygusal durumlarının detayları, intikam duygusunun sevginin önüne geçmesi gibi konular işlenmektedir.

BBC yapımı “Doctor Foster” dizisinden esinlenerek uyarlanan dizi, özellikle Yasak Elma ve Aşk 101 ile kıyaslandığında çok daha derinlikli ve kalitelidir. Ancak dizide isminden de anlaşılacağı üzere karakterlerin neredeyse hepsi sadakatsizlik yapmakta ve bedelini ödemektedir. Özellikle dizideki evli tüm erkekler karılarını aldatmakta ve sonuçlarına zamanla katlanmaktadır. Aldatma temasının çok fazla işleniyor olması izleyicilerde “aldatmanın” yaygınlığı üzerine bir algıya sebep olabilmektedir.

Sadakatsiz dizisi 2 sezon toplam 60 bölümden oluşmaktadır. Yayınlandığı günlerde reytinglerde genellikle ilk sırada ya da ikinci sırada yer almaktadır. Liseli gençlerin “en son izlediği dizilerde” birinci sırada, en fazla izlenen, arkadaş ortamında en fazla konuşulan ve en çok sevilen diziler arasında ilk dörtte yer almıştır. Sadakatsiz dizisi yayınlandıktan sonra Youtube video platformuna yüklenmektedir ve tekrar izleyiciye sunulmaktadır. Sadakatsiz Youtube kanalının 1,04 milyon abonesi bulunmaktadır. Kanalın izlenme sayısı 935 milyondur. Bu konuda Sadakatsiz dizisinin diğer dizilere göre youtube performansının düşük olmasında dizinin bölüm sayısının azlığı ve iki sezon sürmesinin payı büyüktür.

3.3.4. Aşk 101

Dizi dört dışlanmış ve aykırı liseli öğrencisinin okuldan atılmamak için yaptıklarını ve planlarını anlatmaktadır. Sonradan ekibe Işık, ikinci sezonda da Elif katılmaktadır. Öğrenciler ebeveynlerin üzerindeki baskıyı ve hayatın onlara dayattığı zorlukları aşmaya çalışmaktadır. Dizi 1990'larda yaşayan liseli gençlerin hayatın zorluklarını, kendilerini ve aşk acısını keşfetmesini öğrencilerin iç dünyasına girerek seyirciye aktarmaktadır. Öğrenciler, yıllar sonra yetişkin olarak tekrar bir araya geldiklerinde de geçmişleri ile hesaplaşmak zorunda kalmışlardır.

Karakterleri tanımak gerekirse; Osman, zeki, maddi bağımsızlığını yaptığı yasa dışı ticari işlerle sağlayan lise öğrencisi; Kerem babası zengin ve saygın olan ancak babası tarafından hiç ilgilenilmeyen, devamlı kavga eden lise öğrencisi; Sinan anne ve babası ayrılmış ve ailesi tarafından terk edilmiş dedesi ile yaşayan, hayat hakkında felsefi düşünceleri olan ve devamlı sarhoş dolaşan lise öğrencisi; Eda her şeye isyan eden, dış görünüşüne önem veren ve sorunlarını fiziksel özellikleriyle çözmeye çalışan lise öğrencisi; Işık ekibe sonradan katılan, ekibe katılmadan önce kurallara uyan, ailesinin sözünden çıkmayan ve okulda birinci olan öğrenciyken, arkadaşlarıyla isyan etmeyi, “gerçek özgürlüğü” ve bağımsızlığın tadını çıkaran bir tiplere dönüşen lise öğrencisi; Elif 2. sezonda dahil olan piyanist, babası milli eğitim müdürü, Işık gibi ekip ile sonradan “özgürleşen” lise öğrencisi rolündedir.

Dizide kuralızsızlık ve her şeyi isteğine göre sınırsız bir şekilde yaşama olgusu gençlerin temel hareket noktası olarak sunulmaktadır. Liseli öğrencilerin bu temel dürtüyle hareket etmeleri ve bunun sonucunda duygusal ve cinsel yakınlaşmaları, devamlı alkol tüketmeleri ve öğretmenleriyle ilişkileri özellikle liseli öğrenciler için bir örneklik teşkil etmektedir.

Netflix Türkiye’nin yapımcılığını üstlendiği ilk dizilerden olan Aşk 101 dizisi hem ilklerden olma özelliğiyle hem de gençlerin ilgi duyacağı bir tarzı olması sebebiyle liseli gençler tarafından izlenen, konuşulan bir dizi haline gelmiştir. Aşk 101 dizisi lise öğrencilerin arkadaş ortamında en fazla konuştuğu dizi, en son izlenen ve en sevilen diziler arasında da ilk dört sırada yer almaktadır. Netflix’in Türkiye’de 3,5 milyondan fazla abonesi, 11 milyonu aşkın izleyici bulunmaktadır. Aşk 101 dizisinin ise izlenme sayısı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Aşk 101 başarılı oyunculuk performansları, akıcı temposu ve liseli gençlerin seveceği tarzıyla araştırmanın sonucunda en fazla konuşulan dizi olarak işaretlenmiştir.

3.4. Liseli Gençlerin İzlediği Dizilerin Aile Kurumu İçin Potansiyel Risk Faktörleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkileri, önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde, aile kurumu için potansiyel risk taşıyan olgular, (nikâhsız birliktelikler, boşanma, mahremiyetin parçalanması, takılma kültürü ve diğer risk

faktörleri) Gerbner'in "ekme" ve Mccombs ve Shaw'ın "gündem belirleme" teorileri ekseninde değerlendirilecektir. Araştırma yapılırken nicel araştırmalar sonucunda liseli gençler tarafından en fazla izlenen, arkadaş ortamında en fazla konuşulan, en son izlenen ve en sevilen yerli diziler olan Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizileri, tematik içerik analizi yöntemi ile incelenecektir.

3.4.1. Dizilerdeki Nikâhsız (Evlilik Öncesi) Birliktelikler ve Aldatma Temaları

Nikâh akdi, erkek ve kadın arasındaki birlikteliğin toplum, din, hukuk vb. faktörler ile meşruiyet kazanmasını sağlayan bir sözleşmedir. Nikâh, gerçekleşecek evliliği topluma ilan etme, dini olarak kişilerin birbirlerine helal olması, hukuki olarak kurulacak ailenin alanını tanımlar. Nikâh olmadan aile kurulamaz.

Aile kurumunu tehlikeye atan, etkisini azaltan ve toplum nezdinde değersizleşmesini sağlayan olgulardan birisi nikâhsız birlikteliklerdir. Nikâhsız birliktelik erkek ve kadının meşru bir zemine oturtmadan ilişki kurmaları, cinsel ve duygusal olarak yakınlaşmalarıdır. Evlilik olgusunu değersizleştiren ve bazı insanların zihninde "evliliğin aslında çok da gerekli olmadığı ve bu tip takılmaların daha rahat" olduğu fikrine sebep olan nikâhsız birliktelikler popüler yerli dizilerinde fazlaca işlenmektedir.

Dizilerde karakterler, "evliymiş gibi" partnerleriyle yaşamlarına devam etmektedir. İnsanlar doğal olarak evlenecekleri insanları yakından tanımak, duygusal açıdan duygu durumlarını öğrenmek, zihin dünyasında neyi nasıl anlamlandırdığını bilmek ister. Zaten evlilikten önce meşru zeminde tanışmada, görüşmede ve yakından birbirini anlamaya çalışmada beis yoktur. Ancak yerli popüler dizilerde olan şey, kişilerin evlilik öncesi birbirini tanımamasını aşmış adeta aile kurumunun yerini almış durumdadır. Karakterler duygusal, fizyolojik ve cinsel anlamda her türlü ilişkiyi yaşamaktadır. Dizilerde evlilik kurumunun hukuki konulardan (medeni, ceza, miras hukuku) başka bir anlamı kalmamaktadır. Evlilik öncesi birlikteliklerin artmasının ve evlilik kurumunun önüne geçmesinin sebep olacağı problemler ilk bölümde detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Bu sebeple konu bu bölümde, diziler üzerinden somutlaştırılarak işlenecektir.

Kurtlar Vadisi dizisinin temel konusu mayfa, derin devlet ve çıkar ilişkileri üzerine kurgulandığı için nikâhsız birliktelikler, erkek kadın ilişkileri, aşk gibi konular fazla

işlenmemektedir. Dizinin çoğu sahnesi çatışma, suikast gibi aksiyon konularından oluşmaktadır. Ancak karakterlerin ilişkilerine dizide az da olsa yer verilmektedir.

Dizideki kadın erkek ilişkilerinde nikâh akdi vb. olgular önemsenmemektedir. Örneğin Polat'ın eski hali Ali, Elif ile aşk yaşamaktadır. Ali ve Elif nişanlıdır. Ancak birinci bölümde Ali gurbetten döndüğünde Elif ile sarılmakta, öpüşmekte ve gecenin sonunda aynı yatakta uyanmaktadır. İlerleyen bölümlerde Polat (eski kimliğiyle Ali) tekrar Elif ile yakınlaşmaktadır. Dizinin ilerleyen bölümlerinde Polat, Elif ile romantizm eşliğinde sarılmakta, öpüşmekte ve bazı yatak sahneleri yaşamaktadır.

Dördüncü bölümde Çakır'ın baldızı, Çakır'ın adamlarından biriyle yatak odasında kokain çekmekte ve müstehcen davranışlarda bulunmaktadır. İlerleyen bölümlerde Meral alemin mafya liderlerinden Testere Necmi'ye âşık olmaktadır. Meral Testere Necmi (babasının düşmanı) ile yatarak babasından intikam almaya çalışmaktadır.

Dizide mafya aleminden çoğu kişi fahişelerle birlikte olmaktadır. Şevko, derin devlet ajanı Aslan Bey, Pala, Çakır ve Polat fahişelerle birlikte olmaya gitmektedir. Bu sahnelerde önemli detaylardan birisi Ali yani Polat'ın, muhafazakâr ve mütedeyyin bir ailenin oğlu olmasıdır. Polat'ın babası müezzinlik yapmaktadır. Polat bir bölümde Allah'a inandığını dile getirmekte ve birçok bölümde din, millet ve devlet ile ilgili sloganik cümleler kurmaktadır. Polat Alemdar'ın babası zaman zaman kendine gelenlere nasihâtlar vermektedir. Nasihâtlerinde ayetlerden, hadislerden ve kıssalardan bahsetmektedir. Ömer Baba, ebru sanatı ile uğraşmakta ve ney üflemektedir. İş yerinin duvarlarında hat çalışmaları, ayet, hadis, sahabe isimlerinin tabloları bulunmaktadır. Ancak Polat Alemdar dindar bir ailede yetişmesine rağmen ve mütedeyyin bir görüntü çizmesine rağmen Elif ile evlilik öncesi birliktelik kurmakta, ortağı Çakır ile fahişelerin yanına gitmekte, ilerleyen bölümlerdeki partnerlerinin hepsiyle yakınlaşmakta hatta İnci Tataroğlu'ndan gayri meşru bir çocuğu olmaktadır. Polat Alemdar tiplemesi özellikle toplumun örnek aldığı, muhafazakâr insanların kendisiyle özleştirdiği bir karakter olarak, dizide aile için risk faktörü olacak davranışlardan kaçınmamaktadır.

Yasak Elma dizisinin ana teması çıkar ilişkileri, entrika ve aldatma gibi konular olduğu için evlilik öncesi birliktelikler dizide fazlaca bulunmaktadır. Yıldız bir kafede garson olarak çalışırken zengin bir ailenin çocuğu olan Mete ile sevgilidir. Yıldız'ın Mete ile sevgili olma nedeni zenginleşmek istemesi ve lüks hayat düşkünlüğü; Mete'nin Yıldız ile

sevgili olmasının nedeni ise anlık hazlar ve cinsel isteklerdir. Mete devamlı olarak Yıldız'ı eve götürmeye çalışır ama Yıldız reddeder. Mete Yıldız'a "...seninle evlenecek değilim, Allah'ın varoşu...tabiki sadece takılacağız.." şeklinde sözler söylemektedir.

Halit'in karısı Ender sosyete doktoru Sinan ile görüşmektedir. Bu görüşmeler zamanla doktor hasta ilişkisinin ötesine geçmiştir. Ender ile Sinan sevgili olmakta ve yatmaktadır. Ender kocası Halit'i aldatmakta, diğer taraftan Halit, garsonu Yıldız ile yakınlaşmakta ve aralarında bağ oluşmaktadır. Yıldız Halit'e, (onu tavlama için) "... ben evlenemeyeceğim birisiyle görüşmem.." demiştir. Bunun üzerine ayrılmışlar ancak Halit Yıldız'ın evine gitmiştir. Yıldız orada hamlesini yaparak Halit'e "...sizin kızınız evlenme ihtimali olmayan biriyle görüşse (sevgili olsa), bunu onaylar mıydınız?..." Halit Yıldız'a "... onaylamam ama mutlu olacaksa engel olmam" diyor ve öpüşüyorlar.

Zengin ailenin çocuğu Mete gittiği mekânda garsona "... güzellik çıkışta bir şeyle yapalım mı?" sorusunu yöneltiyor. Zeynep patronu Alihan'a "...sen benim patronumsun ve yaptığımız yanlış.." diyor. Alihan "...ama başladık yine.." diyerek geçiştiriyor.

Yıldız Halit'e duygusal olarak açılıyor. Halit: "yaptığımız hiçbir şey yanlış değil." Yıldız öncesinde değerlerini ve hassasiyetlerini öne sürerek Halit ile yakınlaşmayı reddetmişti ancak belli bir zaman sonra Halit'e: "...ben değerlerimi duygularımın arkasında bırakmaya karar verdim. Her şeye razıyım. Sizinle bir ilişki yaşamaya hazırım.." diyerek sarılmaktadır.

Yıldız Halit'in eski sevgilisi Defne ile arkadaş oluyor. Kendi aralarında evlilik ile ilgi yaptıkları konuşmada Yıldız: "Sen hiç evlendin mi?" Defne: "Evlendim, ayrıldım." Yıldız: "Çok üzuldüm." Defne: "Bu devirde evlenen evde kalır, evlenmeyen gezer tozar. Ben gezici timim. Bir adamla onunla olacağına dair söz veriyorsun. Bunu devlete onaylatıyorsun. Sevmeyince bedel ödüyorsun. Büyük saçmalık." Başka bir sahnede Defne Yıldız'a "...bizim dünyamızda herkes birbirinin eski sevgilisi.." diyor.

Bu ve buna benzer birçok sahne ve temanın bulunduğu Yasak Elma dizisinin ilk iki sezonunda en az 100 nikâhsız birliktelik olayı, 20'nin üzerinde aldatma olgusu işlenmektedir.

Sadakatsiz, temeli aldatma olgusu üzerine kurulu ve yabancı dizi Doctor Foster'dan esinlenerek üretilmiş bir dizidir. Asya arabanın bagajında Volkan'ın telefonunu yakalıyor

ve tüm gerçekleri öğreniyor. Volkan Tekirdağ'ın eski belediye başkanı ve zengin iş adamı Haluk Güçlü'nün kızı Derin ile Asya'yı 2 yıldır aldatmaktadır.

Volkan bir sahnede: “evli olmak aşık olmaya engel değilmiş, ikisini de aynı anda seviyorum, insan iki kadını sevebilir.”

Haluk Güçlü'nün (Derin'in babası) eşi Gönül Hanım, Asya'nın hastası ve doktorunu çok seviyor. Asya ve ailesini akşam yemeğine davet ediyor. Asya orada her şeyi anlatıyor. “bu aralar biraz sinirlerim bozuk da...” Gönül: “iş yerinde bir sorun mu var?” Asya “yok kocam beni aldatıyor, o yüzden...” “iki senedir başka bir kadınla yatıyormuş, daha doğrusu genç bir kızla, sizin kızınızla...” Haluk: “Ne diyorsun sen be.” Asya: “yetmez, size bir haber daha vereyim. Kızınız kocamdan hamile...” Volkan Asya'ya: “Derin'i seviyorum ama seni de çok seviyorum”.

Asya babasının yasak aşkı, annesini aldattığı kişi ile karşılaşılıyor. Asya Derya'ya durumu anlatınca Derya da Asya'ya “babasının annesini aldattığını” söylüyor. Asya bir gün sonra babasının yasak aşkı Asya ile görüşüyor ve gerçekleri öğreniyor. Asya'nın babasının sevgilisi Asya, Doktor Asya'ya: “Biz babanla nişanlıydık, baban bir hata yaptı ve beni annenle aldattı. Annen hamile kaldı ve zorunlu olarak annenle evlendi. Baban ile ayrıldık. Ancak baban beni unutamadı hep benim yanıma geliyordu. Ama annen bu duruma çok sinirlendi ve akıl sağlığını yitirmeye başladı. Annen babandan ayrılmamak için çocuğunu bile kullandı ve babanı da öldürerek gitti.

Dizide geçen tüm ilişkiler nikâhsız olarak gerçekleşmekte ve tüm evlilikler aldatma ile bitmektedir. Evlilik ve nikâh dizideki pek çok ilişkide “yanlışlıkla” hamile kalmanın bir sonucu olarak gerçekleşmektedir.

Aşk 101 dizisi, kural tanımaz lise arkadaşları olan Sinan, Kerem, Eda, Osman, Işık ve Elif'in hikayesini anlatıyor. 1. bölümde Eda okuldan attırmak istediği bir hocasını ayartmaya çalışıyor. Hoca ile bir sınıfta yalnız kalıyor. Onu öpmeye başlıyor ve hoca karşı koymuyor. Tam öpüşürlerken önceden ayarladığı arkadaşı, müdüre şikâyet ediyor ve müdür Eda ile öğretmenini öpüşürken yakalıyor; öğretmen okuldan atılıyor. Öğrenci grubunun okuldan atılmamasını sağlayan sevdikleri öğretmenleri Burcu tayin istiyor. Ekip Burcu'yu bir diğer hoca olan Kemal'e aşık etmeye çalışıyorlar. Ancak Burcu nişanlı olduğu için planın ilk aşamasının Burcu'yu nişanlısından ayırmak olmasına karar veriyorlar.

Öğrenciler öğretmenleri birbirine aşık etmenin yolunun “cinsel ilişki” olduğunu düşünüyor. Bir konser esnasında Burcu ve Kemal’i bir tuvalete kilitliyorlar. Tam tuvaletteyken yan kabine başka bir çift geliyor ve onların seslerini duyuyorlar. Kemal kabini kırıp çıktıktan sonra sesli bir şekilde “kusura bakmayın, rahatsız ettik, siz devam edin” diyor. Sonrasında Kerem ve Eda, Eda’nın evinde (Burcu’nun komşusu) Burcu ve Kemal’i izlemek için baş başa kalıyorlar ve yakınlaşıyorlar. Kerem ve Eda öpüşüyor. Kemal Hoca ile Burcu Hoca dudak dudağa uyuyakalıyorlar.

Ertesi gün okulda başka bir bayan öğretmen Kemal öğretmene “Açık konuşacağım, sen ve ben eğlenelim diyorum. Açık teklif, ciddi düşünmeye gerek yok” diyerek yatma teklifinde bulunuyor. Dizinin 5. Bölümünde lise öğrencisi olan Kerem ile Eda yatıyorlar ve üstsüz bir şekilde aynı yatakta uyanıyorlar. Diğer yandan Sinan ve Işık sevgili oluyorlar ve onlarda öpüşüyorlar. Bu iki çiftin birlikteliği ve uygunsuz sahneleri sezon sonuna kadar devam ediyor.

Burcu ve Kemal öğretmen ilerleyen bölümlerde yakınlaşıyorlar ve sevgili oluyorlar. Burcu sonrasında nişanlısından ayrılıyor. Kemal ve Burcu öğretmen okulda yaklaşmış öpüşüyorlar ancak bir gerçek ortaya çıkıyor. Geçen sürede Kemal ve ona yatma teklifi eden diğer öğretmen birlikte olmuşlar.

2. sezon izleyicileri bir süre sonrasına götürüyor. Bölüm Kemal ve Burcu öğretmenin yatak sahnesiyle başlıyor. İkinci sezonda da Kerem ve Eda’nın birlikteliği devam ediyor. Her boş bulundukları ortamda uygunsuz davranışlar sergiliyorlar. Diğer öğrencilerden Işık ile Sinan, Osman ile yeni öğrenci Elif sevgililiğe devam ediyor. Tüm lise öğrencisi çiftler dizinin neredeyse tüm bölümlerinde öpüşüyor ve birlikte oluyor.

Burcu öğretmen aralarında problemler olsa da Kemal öğretmenin yanına gidiyor, birlikte olup yatıyorlar. Eda zorla sözlenirken Kerem Eda’yı kaçırıyor ve birlikte otele gidiyorlar. Birkaç gün otelde kalıp eğleniyorlar. Kemal öğretmen ve Burcu öğretmen de artık kavuşuyorlar ve rahatça sevgili oluyorlar. Dizi boyunca, bu çiftlerin girdikleri duygusal ilişkilerde ve birlikteliklerde evlilik, nikâh, yaş sınırı, meslek ahlakı vb. hiçbir kısıtlama yaşanmamaktadır.

Lise öğrencileri arasında popüler dizilerin nikâhsız birliktelikler ve boşanma konusundaki durumu, aile kurumu açısından problemlili olabilecek şekilde işlenmektedir. Dizilerde yaratılan karakterler için evlilik öncesi birliktelikler, “gayet normal” ve “olması gerektiği

gibi” havası verilerek işlenmektedir. Dizilerde nikâh ve evlilik, sadece hukuki olarak birlikteliği tanımlamak için kullanılmaktadır. Ahlaki ve duygusal açıdan evliliğin bir anlamı görülmemektedir. Çünkü incelenen dört dizide de, karakterler ilişkilerinde nikâha, evliliğe ve aile kurumunun sosyal işlevine dikkat etmemektedir.

Gerbner’in teorisine göre fazlaca televizyon izlemek, izleyen kişinin zihninde televizyonda sunulan dünyaya benzer tutumlar ekmektedir. Kişi bu içerikleri izlediğinde direkt olarak içeriklerdeki davranışları sergilemez ancak zamanla içerikler, kişinin düşüncelerini ve anlayışlarını değiştirir. İzleyici sunulan olguları gerçek gibi algılamaya başlar. Televizyonlarda ortaya atılan görüşler birbiriyle uyumlu ve ilişkilidir.¹⁵⁸

McCombs ve Shaw tarafından geliştirilen “gündem belirleme” teorisine göre kitle iletişim araçları insanlara “ne hakkında düşüneceklerini” öğretmektedir. Kitle iletişim araçlarının konulara verdikleri önceliklere ve konudan bahsetme sıklığına göre insanlar o konular hakkında düşünür.¹⁵⁹ Yani kitle iletişimin içeriği insanların ne hakkında konuşacaklarını ve hangi konuya önem vereceklerini öğretmektedir.

Kurtlar Vadisi dizisinde Ali, Polat, Çakır ve diğer karakterler nikâhsız birliktelikler yaşamakta ve evli bazı karakterler de koşullar oluştuğunda eşlerini aldatmaktadırlar. Kurtlar Vadisi dizisinde nikâhsız birliktelikler ve aldatma konularına önem verilmemiştir. Ancak Kurtlar Vadisi dizisinde bahsedilen konuların işlenme sıklığı çok nadirdir. Dizinin temel konusu mafya ve devlet ilişkisi olduğu için aksiyon ve macera sahneleri oldukça fazladır. Aile, evlilik, cinsellik, aldatma gibi konular ise sezonda birkaç kez gösterilmektedir. Dizi ekme ve gündem belirleme teorilerinde bulunun “sıklıkla maruz kalma” şartını sağlamamaktadır. Bu sebeple Kurtlar Vadisi’nin nikâhsız birliktelikler ve aldatma yönüyle aile kurumunu olumsuz etkileyen bir dizi olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yasak Elma dizisi ise her bölümde tüm karakterler evlilik öncesi ilişkiler yaşamaktadır. Neredeyse tüm karakterler çok sık sevgili değiştirmekte ve herkes birbirini aldatmaktadır. Yasak Elma dizisinde Yıldız karakteri Mete ile sevgili olmakta, sonra Halit ile evlenmekte; Halit ile evliyken Halit’i aldatarak eski kocası Kemal’i sevmekte ve Halit’i Kemal ile aldatmaktadır. Halit eşi Enver ile evliyken, kişisel garsonu Yıldız ile eşini

¹⁵⁸ Gerbner vd., “The Demonstration of Power”, 180.

¹⁵⁹ Severin - Tankard, *Communication Theories: Origins, Methods and Uses in Mass Media*, 208-214.

aldatmakta, sonra Yıldız ile evlenmekte, Yıldız'ı da eski eşi Enver ile aldatmaktadır. Halit Enver'i evliyken Defne ile aldatmıştı. Yıldız ile evliyken de Defne ile bazen yakınlaşmalar yaşamaktadır. Enver, Halit ile evliyken doktoru Sinan ile Halit'i aldatmakta, boşandıktan sonra tekrar Sinan ile ilişki kurmaktadır. Enver kocasının ortağı Alihan ile ilerleyen zamanlarda evlenmektedir. Sinan karısını aldatarak Enver ile birlikte olmakta, devamında Enver'in eski üvey kızı Zehra ile evlenmektedir. Zehra ile evliyken tekrar Enver ile yakınlaşma yaşamaktadır. Yıldız'ın eski eşi Kemal, Yıldız'ın kocasının kızı Zehra ile evlenmekte, evliyken Yıldız ile tekrar yakınlaşıp Zehra'yı aldatmaktadır. Alihan Hilal ile birliktelik kurmakta, ardından onu aldatarak Zeynep ile sevgili olmakta, sonra Zeynep'i aldatıp tekrar Hilal ile birlikte olmaktadır. Ek olarak Alihan Zeynep'i severken Hira ile birlikte olmakta, sonra Hira'yı aldatıp Zeynep'e tekrar dönmektedir. Ardından gelişen olaylar neticesinde Enver ile evlenmekte, Enver ile evliyken Enver'i Zeynep ile aldatmaktadır. Zeynep Alihan ile ilişki kurmakta, ardından Alihan kendisini aldatırken intikam için önce Cem ile sonra Dünder ile ilişki yaşamaktadır. Ailenin küçük kızı Lila, dayısının şirketinde çalışan Emir ile sevgili olmaktadır. Alihan'ın annesi eşini, eşinin yakın arkadaşı ve ortağıyla aldatmaktadır.

Yasak Elma dizisi nikâhsız birliktelik ve aldatma konusunda aile kurumu tehdit eden bir görüntü vermektedir. Dizide neredeyse tüm ilişkiler evlilik olmadan gerçekleşmekte ve tüm ana karakterler birbirini aldatmaktadır. Televizyonda sunulan içeriklerin kişinin zihnine, dizi dünyasına benzer tutumlar ektiği düşünüldüğünde bu daha iyi anlaşılacaktır. Yasak Elma dizisi izleyicilere evlilik öncesi nikâhsız birlikteliklerin gayet doğal ve yaygın olduğunu fikrini ekmektedir. Diğer taraftan aldatma olgusunun yaygınlığıyla izleyiciler aldatmanın insanın doğal yaşamı içerisinde gayet normal olduğu algısına kapılmaktadır. Nikâhsız birlikteliklerin ve aldatmanın sürekli ve birbiriyle uyumlu olması ekme kuramı açısından Yasak Elma dizisi aile kurumu için risk faktörleri barındırmaktadır. Ekme kuramına göre dizi fikirlerin yeni şekillenmeye başladığı lise çağında liseli öğrencilere evlilik öncesi ilişkileri meşrulaştırmakta ve aldatmanın yaygın olarak yapıldığını düşündürmektedir. Lise öğrencileri sunulan ilişki ağını ve aldatmayı toplumsal hayatın bir gerçekliği gibi algılamaya başlamaktadır. Bunun sonucunda şartlar oluştuğunda bu eylemleri, toplumsal yaygınlık ve “herkesin yaptığı” kanısıyla daha rahat gerçekleştirebilmektedir.

McCombs ve Shaw’ın kuramına göre Yasak Elma dizisi liseli gençlerin gündemlerini belirlemektedir. Kurama paralel olarak araştırma sonuçlarında arkadaş ortamında en fazla konuşulan üçüncü dizi Yasak Elma dizisi olmuştur. Kurama göre liseli öğrenciler Yasak Elma dizisini izlemeleri sebebiyle nikâhsız birliktelikler ve aldatma konusu hakkında konuşmaktadır. Evlilik öncesi birliktelikler ve aldatmanın liseli gençler arasında “konuşuluyor olması” gündemlerinin bu konu olmasına sebebiyet verebilir.

Sadakatsiz dizisinde özellikle aldatma olgusu fazlaca işlenmekte ve diğer ilişkilerin de birçoğu “nikâhsız birliktelikler” şekline yürütülmektedir. Volkan karısı Asya’yı genç bir kızla aldatmaktadır, sonrasında Asya ile boşanmakta ve Derin ile evlenmektedir. Derin ile evliyken bu sefer Derin’i Asya ile aldatmaktadır. Asya kocası Volkan’ın kendisini aldattığını öğrendiğinde intikam için hem komşusu hem de arkadaşı olan Bahar’ın kocası Mert ile Volkan’ı aldatmaktadır. Ardından Asya Turgay ile yakınlaşmakta, sonrasında Aras ile ilişki kurmaktadır. İlerleyen bölümlerde evli eski kocası Volkan ile birlikte olmaktadır. Derin evli olan Volkan ile sevgili olmakta ve ilişki kurmaktadır. Sonraki bölümlerde kocasının eski karısını hala unutmadığını anlayınca Asya’nın arkadaşı Sinan ile birlikte olmakta, ardından Volkan’dan intikam almak için Onur ile ilişki yaşamaktadır. Komşuları Bahar’ın eşi Mert ilk önce Asya ile birlikte olarak, sonrasında da kafede tanıştığı garson bir kızla ilişki yaşayarak Bahar’ı aldatmaktadır. Selçuk Nil ile birlikte olmakta, ardından onu bir kızla aldatmaktadır. Sonrasında Nil’e tekrar geri dönmektedir. Derin’in babası karısı Gönül’ü Selçuk’un annesi ile aldatmaktadır. Asya’nın babası annesini aldatmaktadır ancak gerçek sonradan ortaya çıktığında anlaşılmaktadır ki Asya’nın babası nişanlısını annesi ile aldatmış ve mecburiyetten Asya’nın annesi ile evlenmiştir.

Sadakatsiz dizisinde doğan çocukların çoğu evlilik dışı doğmuş gayri meşru çocuklardır. Karakterler hamile kalmakta ve doğacak çocuk için evlenmektedirler. Volkan ve Asya’nın çocuğu Ali, Volkan ve Derin’in çocuğu Zeynep, Haluk’un gayri meşru çocuğu Selçuk nikâhsız birliktelikler sonucunda dünyaya gelmişlerdir. Ana karakter Asya da babasının nişanlısını annesi ile aldatması sonucu dünyaya gelmiştir.

Diziden anlaşılabacağı gibi tüm ilişkiler nikâhsız evlilik öncesi birliktelikler şeklinde gerçekleşmekte ve neredeyse tüm çiftler birbirini başkalarıyla aldatmaktadır. Sadakatsiz dizisini diğer dizilerden ayıran temel konu ise şüphesiz aldatma olgusudur. Dizinin temel

konusu aldatma, aldatmanın gerçekleşme sebepleri, nasıl gerçekleştiği, aldatan kişinin yaşadığı ikilem ve zorluklar tüm açıklığıyla seyirciye sunulmaktadır. Gerbner'in ekme kuramı ile düşünüldüğünde Sadakatsiz dizisi, izleyicilere “aldatmanın çok yaygın olduğu” ve “evlilik öncesi nikâhsız birlikteliklerin gayet doğal olduğu” fikrini eker. Fazlaca aldatma olgusuna maruz kalan liseli gençler aldatma olgusu hakkındaki düşünceleri değişebilir.

Gündem belirleme teorisine göre Sadakatsiz dizisi liseli gençlerin gündemlerine aldatma olgusunu sokmaktadır. Sadakatsiz dizisinin yapılan araştırmada “en son izlenen”, “en sevilen”, “en fazla izlenen” ve “arkadaş ortamında en çok konuşulan” diziler kategorilerinin tümünde ilk dörde girdiği görülmektedir. Bu durum “gündem belirleme” kuramı gereği Sadakatsiz dizi içeriğinin liseli gençlerin ne hakkında konuşacağına etki ettiğini göstermektedir. Yani dizi, liseli gençlerin ana gündemlerinin boşanma ve nikâhsız birliktelikler olmasına katkı sağlamaktadır. Diğer yandan dizide aldatan kişilerin “ne hissettiği” konusu işlenmiş ve izleyicinin aldatan kişi ile empati kurması ve ona acıması sağlanmıştır. Bu durum, aldatmanın “insanı ne hale getireceği” yönünden düşünüldüğünde olumlu katkı sağlayabilir, ancak diğer yönden kişinin “iki kişiyi de sevebileceği” şeklindeki bakış açısıyla aldatmayı duygusal zeminde ele alıp meşrulaştırabilir.

Aşk 101 dizisinde liseli gençlerin ilişkileri ve maceraları ele alınmaktadır. Dizinin ana konusu Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinde olduğu gibi nikâhsız birliktelikler ve aldatma değildir ancak karakterlerin ilişkilerinin tümü nikâhsız zeminde gerçekleşmektedir. Eda ile Kerem, Işık ile Sinan, Osman ile Elif sevgili olmakta ve ilişki yaşamaktadır. Lise öğrencilerinin yaşadığı bu ilişkiler, tüm aşamalarda gerçekleşmektedir. Dizinin Netflix'te bir sansür engellemesi olmadan yayınlanması ilişkileri daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Diğer yandan öğretmenleri Kemal ve Burcu da birliktelik kurmaktadır. Eda'nın ilk bölümde öğretmenini ayartmaya çalışarak onunla öpüşmesi, Burcu'nun Kemal ile birlikte olarak nişanlısını aldatması, Kemal'in “sadece takılmalık” diyerek başka bir öğretmenle birlikte olması dizideki diğer ayrıntılardır.

Yapım, ekme ve gündem belirleme teorileri bağlamında değerlendirildiğinde, Yasak Elma ve Sadakatsiz dizisi kadar ilişkileri ön plana çıkarmadığı görülecektir. Ancak çoğu

bölümde “nikâhsız birliktelik” sahneleri bulunmaktadır. Bu bağlamda diğer diziler gibi nikâhsız evlilik öncesi birlikteliklerin gayet doğal ve hayatın akışına uygun olarak sunulduğu sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda liseli öğrencilerin zihninde, bu tip birliktelikler meşruiyet kazanmakta ve gündemlerinde ilk sıralarda bulunmaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda liseli gençlerin en fazla izlediği, en son izlediği, en çok sevdiği ve arkadaş ortamında en çok konuştuğu dört dizide nikâhsız birliktelikler ve aldatma konusu sunulmaktadır. Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinin ana konusu bu ilişkiler ağı üzerine kurgulanmıştır. Aşk 101 dizisinde ana konu bu tür temalar olmasa bile, bu tip ilişkilere bolca yer verilmiştir. Kurtlar Vadisi’nde ise bu çeşit birlikteliklere çok az yer verilmiştir. Ancak tüm dizilerde özellikle nikâhsız birliktelik “gayet normal ve doğal” olarak sunulmaktadır. Dizilerde erkek-kadın ilişkilerinin neredeyse tümü nikâhsız olarak yürütülmekte ve çok sık tekrar etmektedir. Lise öğrencileri ekme kuramına göre farklı dizilerden sürekli olarak nikâhsız birliktelikler ve aldatma konularını görmektedir. Sürekli olarak bu olguların tekrarlanması liseli öğrencilerin zihninde nikâhsız birlikteliklerin normal ve doğal olduğu algısına sebep olabilmektedir. Diğer yandan boşanma olgusunun yaygın olduğu ve herkes tarafından gerçekleştirildiği anlayışı gelişmektedir. Dizilerdeki bir konu hakkındaki yaklaşımın birbiriyle aynı ve sürekli olması lise öğrencilerinde ekme kuramına göre nikâhsız birlikteliklerin normal ve olağan olduğu tutumunu ekmektedir.

Liseli öğrenciler arasında incelenen dört dizi en popüler olanlarıdır. Arkadaş ortamında en fazla konuşlan diziler sırasıyla Aşk 101, Kurtlar Vadisi, Yasak Elma ve Sadakatsizdir. Bu istatistik gündem belirleme kuramının bulgularıyla örtüşmektedir. Gündem belirleme kuramı bağlamında öğrenciler en fazla bu diziler ve doğal olarak dizilerin içerikleri ve karakterler hakkında konuşmaktadır. Dizilerde nikâhsız birliktelikler ve aldatmaya çokça yer verildiği için liseli öğrencilerin gündemlerinde nikâhsız birliktelik ve aldatma konularının işlendiği sahneler bulunmaktadır. Bu sahnelere yer yer özenmekte, yer yer benimseyerek bu eylemlerin içerisine girebilmektedir.

3.4.2. Birlikte Yaşama

Birlikte yaşama olgusunun nikâhsız birlikteliklerden ayrı olarak ele alınmasının nedeni literatürde birlikte yaşama üzerine birçok çalışmanın olmasıdır. Temelde nikâhsız birliktelikler ve birlikte yaşama somut olarak birbirinden ayrılamaz. Nikâhsız bir ilişki

yaşayan kişilerin bazıları partneriyle birlikte yaşamaktadır. İncelenen dizilerde karakterler birlikte yaşama eylemini gerçekleştirmemektedir. Aşk 101 dizi karakterleri lise öğrencileri olduğu için ayrı bir evleri yoktur ve birlikte yaşamamaktadır. Kurtlar Vadisi dizisinde de birlikte yaşama olgusu ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinde ise birkaç günlük birbirlerinde kalma şeklinde olay gerçekleşmektedir. Örneğin Sinan ile Zehra evlenmeden önce bir süre birlikte yaşamaktadır. Alihan ve Zeynep birliktelik kurdukları zamanlarda birlikte kalmaktadırlar. Sadakatsiz dizisinde de birlikte yaşama eylemi birkaç gün süreyle gerçekleşen olgulardır.

Bu bağlamda diziler değerlendirildiğinde dizilerin birlikte yaşamayı özendirme, teşvik etme, yaygınlığı hususunda kanaat yaratma gibi toplumu etkileyen boyutları bulunmamaktadır. Sonuç olarak konunun lise öğrencileri üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkisinden bahsetmek mümkün değildir. Zaten lise öğrencilerinin tamamına yakını aileleri ile birlikte yaşamakta ve maddi bağımsızlığını elde etmemiş insanlardan oluşmaktadır. Bu durumda lise öğrencileri arasında evlilikten önce birlikte yaşama eyleminin gerçekleşme ihtimali görünmemektedir.

3.4.3. Boşanma ve Evliliği Değersizleştirme

Liseli gençlerin yaygın olarak izlediği dizilerde evlenme, yuva kurma ve aile kavramları önemsiz olarak gösterilmektedir. Karakterler aile kurumu içerisinde gerçekleşmesi gereken ilişkileri evlenmeden ve bir meşruiyet kazanmadan gerçekleştirmektedir. Dizilerde nikâh akdi birlikteliğin hukuki boyutunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Karakterle, özellikle maddi haklar, miras bölüşümü, nafaka vb. konular sebebiyle birbirleriyle nikâhlanmaktadır. Zaten diğer ilişkilerin tümü, hiçbir duraksama olmadan nikâhsız geçekleşmektedir. Yasak Elma dizisinde ise yapılan evliliklerin çoğun evlilik sözleşmesi (boşanırken sahip olunana mallarda hak iddia etmeyeceğine dair sözleşme) imzalanmaktadır. Bu bağlamda liseli gençlerin izlediği dizilerde nikâh tarafların kendisini hukuki bir güvenceye aldığı bir sözleşmeye indirgenmiştir.

Boşanma olgusunun aile kurumu açısından riskleri ve önceden yapılan araştırmaların sonuçları önceki bölümlerde ele alınmıştı. İncelenen diziler arasında Kurtlar Vadisi dizisinde herhangi bir boşanma durumu gösterilmemektedir. Aşk 101 dizisinde de Burcu öğretmenin nişanlısından ayrılması söz konusudur. Burcu tam evlenecekken nişanlısını aldatmış ve nişanlısından ayrılmıştır. Ancak Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinin temel

temaları aldatma, nikâhsız birliktelikler vb. konular olduğu için, bu iki dizide boşanma ve evlilik müessesini küçümseme sahneleri bulunmaktadır. Bahsedilen dizilerdeki karakterlerin tek boşanma sebepleri eşini aldatmasıdır. Geçimsizlik ve diğer sebeplerden dolayı boşanan karakter olmamıştır. Dizilerde boşanma olayı aldatma olgusunun bir sonucu olarak var olmaktadır.

Yasak Elma dizisinde cemiyetin doktoru karısını Ender ile aldatıyor ve Ender ile birlikte olabilmek adına karısından boşanıyor. Ender de doktora kocasından kurtulup kavuşma sözü veriyor. Yıldız Halit'i elde edebilmek için Ender'i oyuna getirerek boşanmalarına sebep oluyor. Halit böylelikle üçüncü karısından boşanmış oluyor. Halit'in boşanma sebeplerinin hepsi aldatma, aldatılma vb. konulardan oluşuyor. İlerleyen bölümlerde Yıldız Halit'ten ayrılıyor ancak Halit bunu hazmedemediği için bir şekilde Yıldız'ı ikna edip tekrar birlikte oluyorlar.

Halit'in eski sevgili Defne ile Halit'in karısı Yıldız arasında geçen diyalog boşanma ve evlilik müessesine bakış açısını göstermekte ve izleyiciler mesaj verme niteliği taşımaktadır. 13. bölümde Defne ile Yıldız muhabbet ederken Yıldız: "Sen hiç evlendin mi?" Defne: "Evlendim, ayrıldım." Yıldız: "Çok üzüldüm." Defne: "Niye üzülyorsun tatlım boşanmak bence harika bir şey. Bu dönemde evlenen evde kalır. O eskidendi. Evlenmeyen gezer ve tozar. Ben gezici tayfadanım. Düşenebiliyor musun? Bir adama onunla olacağına dair söz veriyorsun. Bunu devlete onaylatıyorsun. Sevmeyince beden ödeyip boşanıyorsun. Büyük saçmalık. Başkasını sevdim, kocamdan boşandım." Yıldız: "Ben hiç bu açıdan düşünmemiştim." Yıldız sahnede "böyle düşünmemiştim" derken aslında "haklısın, böyle düşünmek gayet mantıklı" anlamında jest ve mimiklerde bulunmaktadır.

15. bölümde Sinan, Zehra ile boşanıyor ve boşanırken Zehra'nın 2 milyonunu alarak gidiyor. İlerleyen dakikalarda Yıldız'ın Kemal isimli birisiyle evlenip boşandığı anlaşılıyor. Zeynep "beni seven birine şans vermek istedim" Alihan'ı sevdiği halde Dünder'a evlenme teklifi ediyor.

Sadakatsiz dizisinde de karakterler birbirlerini sürekli aldatıyor. Aldatılan kişilerin çoğu karı ya da kocalarının yaptığını çocukları için kabullenip affediyorlar. Ancak Asya ile Volkan boşanıyor. Arın Volkan Derin ile evliyken Derin'i Asya ile aldatıyor. Volkan bu sebeple Derin'den de boşanıyor. Bahar kocası Mert kendisini aldattığında bebek

vesilesiyle kocası Mert'i affediyor ancak Mert kendisini ikinci kez aldatınca Mert'ten ayrılıyor. Asya'nın babası nişanlısını Asya'nın annesi ile aldatıyor. Annesi hamile kalınca onunla evleniyor ve nişanlısından ayrılıyor.

Boşanma olgusu bir sonuçtur. Dizilerde boşanma sadece aldatmanın bir sonucu olarak işlenmektedir. Dizilerin, ekme ve gündem belirleme kuramları bağlamında boşanma konusuna etkisi önceki bölümde tartışılmıştı. Buna göre diziler lise öğrencilerinin zihnindeki aile imajına boşanmanın mümkün ve olağan olduğu fikrini ekmektedirler. Çünkü aldatmanın mümkün ve “zaten çok fazla gerçekleşen” bir olgu olarak sunulması, zorunlu olarak boşanmanın bu şekilde sunulmasına sebep olur. Çünkü boşanma aldatmanın bir sonucudur.

İncelenen dizilerde, evlilik kurumuna sadece formalite ve hukuki olarak kurulan birliği tanımlama girişimi anlamı verilmiştir. Karakterlerin devamlı evlilik öncesi birliktelikler kurması, birbirlerini aldatması, boşanması kişinin zihnine evlilik kurumunun önemsiz bir formaliteden ibaret olduğu fikrini ekmektedir. Özellikle karakterlerin aralarında geçen diyaloglarda evlilik kurumunu küçümseyen, “bekârlığın sultanlık” olduğunu, evlenmeden hayatın daha yaşanılabilir ve eğlenceli olduğu, evlenmeden de aile hayatındaki şeylerin hepsinin yapılabileceğini öne süren söylem ve eylemler bu durumu pekiştirmektedir. Bu bağlamda özellikle Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinin evliliği ve aile kurumu önemsizleştirme yönünde bir fikir ektiği ve gündemlerini bu yönde belirlediği sonucu çıkartılabilir.

3.4.4. Mahremiyetin Parçalanması

Araştırmaya konu olan dizilerden Yasak Elma, Sadakatsiz ve kısmen Aşk 101'in temel temaları ilişkiler, skandallar, aldatma, boşanma, kaçamak yasak aşklar vb. olgular üzerine kurgulanmaktadır. Bu temaların fazlaca işlendiği dizilerde gizlilik ve mahremiyetten bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

Dizilerde iş arkadaşları arasında, akrabalar, komşular vb. sosyal gruplar içerisinde mahremiyete ters ilişkiler yaşanmaktadır. Zeynep patronu Alihan ile yakınlaşmakta, ardından onu aldatmakta, tekrar barışmakta, tekrar aldatıp başkasıyla evlenmektedir. İlerleyen bölümlerde ise tekrar barışmaktadır. Zeynep iş yerinde patronu Alihan ile, sonrasında Alihan ile arasının kötü olduğu bir dönemde şirkette müdür pozisyonunda

alışan Cem ile ilişki yaşamaktadır. Ender kocası Halit'i rahatça boşayıp mallarına el koyabilmek için garson Yıldız'ı kocasının yanına yerleştirmekte ve ona bir görev vermektedir. Yıldız'ın görevi Halit'i kendisine aşık etmektir ve bunu Halit'in karısı vasıtasıyla yapmaktadır. Zehra babasının eşlerini numaralandırarak babası ve eşile dalga geçmektedir. Dizideki tüm karakterler sürekli gece kulübü, disko, bar ve gazineye giderek eğlenmekte ve mahremiyetin sınırlarını zorlayan eylemler gerçekleştirmektedir. Mete kafedeki kızlarla ilişki kurmaya çalışarak, gece eve atmaya çalışmaktadır.

6. bölümde Yıldız Halit'i kıskandırmak için başka erkekleri kullanmaktadır. Dizide karakterle birbirlerinin eski eşleri ile sevgili olmakta ve bazen birlikte vakit geçirmektedir. Alihan, Zeynep, Hira ve Cem'in birlikte yemek yiyip vakit geçirmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Başka bir örnek vermek gerekirse, 26. Bölümde Yıldız (Halit'in karısı), Zeynep (Yıldız'ın kardeşi), Halit (Ender'in eski kocası ve Yıldız'ın eşi), Alihan (Zeynep'in eski sevgilisi ve Ender'in eşi) ve Ender (Halit'in eski karısı ve Alihan'ın eşi) birlikte yemek yemekte ve sohbet etmektedirler. Halit Alihan'ın annesi ile geçmişte birlikte olmakta, yıllar sonra bu sefer Alihan'ın ablası ile evlenmektedir. 21. bölümde Ender Halit'in kocası Yıldız'a yatak fotoğrafı atmaktadır. 22. Bölümde ise bu sefer Yıldız Ender'e Halit ile fotoğrafını atmaktadır. Dizide patron-çalışan, eş-eski eş, yenge vb. ilişkiler tamamen mahremiyetin olmadığı bir ölçüde devam etmektedir.

Sadaksız dizisinde de durum Yasak Elma dizisinden farklı değildir. Dizide komşu, arkadaşın eşi, doktor-hasta, patron-çalışan, müşteri-garson vb. olağanın dışında ilişkiler yaşanmaktadır. 1. bölümde Asya kocasının sevgili Derin'i kıskandırmak için kocası Volkan'ı herkesin önünde dudağından pmektedir. Başka bir bölümde hastası Asya'ya kocasının kendini aldattığına atıfta bulunarak "erkekler için basit bir şeydir seks, onun asıl sahibi benim" demekte ve bu söyleme benzer olarak dizide aldatılan kişinin eşinin yaptığı şeyi basite indirgeyerek kabullenmesine yönelik teşvik edici bir tavrın olduğu söylenebilir.

Komşu ve arkadaş olan Asya ve Bahar'ın birbirlerinin kocaları hakkında yaptıkları imalı espriler dikkat çekmektedir. Asya Bahar'a Volkan'dan şüphelendiğini söylediğinde Bahar dalga geçerek Asya'ya: "biz Volkanla sevişiyoruz, şaka şaka." Birkaç bölüm sonra Bahar Asya'ya kocasından şüphelendiğini söyleyince Asya Bahar'a: "Mert ile İstanbul'a gidiyoruz, sevişiyoruz biz Mertle. şaka hani sen yapmıştın ya." Komşuların bu

diyalogları bazı sosyal medya kullanıcılarına “bu ne genişlik?” yorumlarını yaptırmıştır. Diğer yandan Volkan yatırım almak istediği Haluk’un kızı ile karısını, Asya komşusunun kocası Mert ile kocasını, Mert yakın arkadaşının eşi ile karısını aldatmaktadır. Derin avukatı ile, Mert kafedeki garson kız ile, Asya meslek arkadaşı ile yakınlaşmakta ve ilişki yaşamaktadır.

Aşk 101 dizisi mahremiyet kuralları ve normların aşıldığı bir dizi olarak görünmektedir. Sevilen ana karakter Eda sevmediği hocasını okuldan attırmak için onunla öpüşmekte ve kendini müdüre ihbar ettirmektedir. İki öğretmeni aynı tuvalete kilitlemeleri, erkek öğretmenin bayan öğretmeni “eve atması” için plan yapmaları, bayan hocaların meslektaşına ilişki teklif etmesi gibi olgular mahremiyet algısı açısından problemli bir görüntü vermektedir. Diğer yandan sevilen ana karakterlerin tümü birbirleriyle sevgili olduğu için dizi boyunca birbirleriyle farklı ilişkilere girmektedir.

Sonuç olarak lise gençlerin en fazla izlediği, sevdiği ve konuştuğu dizilerin tümü çarpık ilişkileri konu edinmektedir. Kurtlar Vadisi konusu itibarıyla bu tip anomik ilişkilere daha az yer vermektedir ancak diğer dizilerin temelleri mahremiyet normlarına dikkat edilmeyen bu konular üzerine kurgulanmaktadır. Zaten nikâhsız birlikteliklerin bu kadar normal ve olağan olarak gösterildiği, neredeyse herkesin birbirini aldattığı, boşanma ve aile kurumunun önemsizleştirildiği yerli popüler dizilerde mahremiyet algısına dikkat etmesi beklenemez.

Bu haliyle incelenen diziler liseli gençlerin zihnine mahremiyetin aşıldığı ve parçalandığı bir ilişki modeli ekmektedir. Çünkü dizilerde kurama uygun olarak bu tip ilişkiler çok sık ve sürekli gösterilmektedir. Bu ilişki ağına sevilen ve özenilen karakterler de katıldığında liseli gençler bu çarpık ilişki ağını zamanla normal karşılamaktadır. Kuramın varsayımlarına göre lise öğrencisinin aklına bu tip ilişkilerin yaygın ve neredeyse herkes tarafından yapıldığı imajı oluşturulmaktadır. Bu imajın bir yansıması olarak liseli birey bu tip bir ilişki ağını gerçekleştirme potansiyeli olan durumlarda “başkasının da yaptığı” gerekçesiyle kendisine meşruiyet kazandırmaktadır. Mahremiyetin parçalandığı tutum zamanla kendisini davranışa bırakmaktadır.

Diğer risk faktörleri arasında sayılabilecek gay ve lezbiyen ilişkiler, ensest ilişkiler vb. temalara incelenen dizilerde rastlanmamıştır. Ancak dizilerde “her şeye özgürlük” paradigmasının hakim olduğu bir paradigmanın olduğu yadsınamaz. Avrupa bu özgürlük

furyası farklı sonuç olabilmektedir. Bu durumun örneklerinden birinci bölümde bahsedilmiştir.

İncelenen dizilerde karakterlerin alkolle ilişkisi oldukça yüksektir. Kurtlar Vadisi dizisinde herkes sürekli viski içmektedir. Yasak Elma dizisinde karakterler gece kulüplerine ve alkollü mekânlara gitmekte, Sadakatsiz dizisinde karakterle kafa dağıtmak üzere belirli aralıklarla içmektedir. Televizyonda yayınlandığında sansürden dolayı bulanıklaştırılan alkol mamülleri internet yayınlarında açıkça gösterilmektedir. Ancak incelenen diziler arasında alkol kullanımı bakımından aslan payı Aşk 101 dizisindedir. Dizide liseli öğrenciler her gün ve devamlı farklı alkollü içecekler tüketmektedir. Öğretmenler kendi arasında, öğretmen öğrencisi ile devamlı bira, şarap, viski vb. alkollü içecekler tüketmektedir. Hatta karakterler alkol kullanmayan Işık’a baskı yaparak ve “prangalarından kurtulmasını” tavsiye ederek alkol içirtmektedirler.

Diğer yandan Aşk 101 dizisinde ebeveynlere, kurallara ve geleneksel yaşama karşı bir itirazın esintileri göze çarpmaktadır. Eda Işık’a: “Annenin her dediği doğru mu? Edep dediğin nedir ki.” Sinan Edaya: “Bu ebeveynlik b.ktan iş. Sen kimsin birinin hayatına karışıyorsun? Gerizekalı da olsa doğurmuş, ne yapacaksın?”

Dizide bir diğer dikkat çeken husus ise iyi öğretmen ve kötü öğretmen profilidir. “İyi öğretmen” olarak gösterilen Burcu ve Kemal evlilik dışı ilişkiler yaşamakta, devamlı alkol tüketmekte ve takılmalık ilişkiler yaşamaktadır. Kötü öğretmen profili Nejdet ise geleneksel bir tiplere olarak gösterilmekte ve gaddarlığı vurgulanmaktadır.

İncelenen dizilerde bu ve buna benzer birçok örnek ele alınabilir ancak konular direkt aile kurumunu etkileyecek mahiyette olmadığı için araştırma alanının dışındadır.

SONUÇ

Araştırmada aile kurumunun önemi ve aile kurumu için risk faktörü oluşturabilecek olgular ele alınmıştır. Kitle iletişim araçları ve içeriklerinin toplumu etkileme potansiyelleri detayları ile ele alındıktan sonra, lise öğrenimi gören gençlerin “en sevdikleri”, “arkadaş ortamında en fazla konuştukları”, “en fazla izledikleri” ve “en son izledikleri” diziler tespit edilmiştir. Bu maddelerin altında konumlanan dört diziye, aile kurumunu tehdit eden risk faktörleri bağlamında tematik içerik analizi uygulanmıştır.

Aile kurumunun birçok işlevi bulunmaktadır. Ancak bunların temelde iki fonksiyonu vardır. Bunlar (1) bireyin sosyalleşmesi ve yetiştirilmesi ve (2) aile fertlerinin birbirleriyle kurduğu ilişkilerdir. Birey ailesi vasıtasıyla sosyalleşir ve toplum içerisinde bir statü elde eder. Bireye ilk eğitimi aile tarafından verilir. Bireyin tutumları, davranışları, değerleri ve kimliği, ailesi tarafından verilen eğitimin sonucunda ortaya çıkar. Bu bağlamda ailenin en önemli misyonu, topluma bireyler kazandırmak ve bu bireyleri yetiştirmektir. Modern dönemde ailenin bu misyonunda bir gerileme¹⁶⁰ olsa da, ailenin bu konudaki rolü azımsanamaz.

Ailenin ikinci önemli işlevi bireylerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler ağıdır. Bunlar karı-kocanın kurduğu cinsel ve duygusal ilişkiler, çocukların ebeveynleriyle kurduğu psiko-sosyal ilişler, çocukların kendi aralarında kurduğu sosyal ve duygusal ilişkiler olarak boyutlandırılabilir. Sevgi, fedakârlık, sabır, sevinç vb. duyguların paylaşıldığı bu ilişkiler ağının sonucunda bireyler mutlu ve huzurlu olabilir. Bu ilişkilerin sağlıklı yürümediği ailelerde ise problemler kaçınılmazdır.

Türk toplumunun %97’si aileyi “çok önemli” bir kurum olarak görmektedir. Bu oran Avrupa’da %80’ler civarındadır. Ancak toplumun aileyi “çok önemli” olarak görmesi, aile kurumunun olumsuz anlamda dönüşmesine engel değildir. 1968 yılında dağılmış ailelerin toplam aileler içerisindeki oranı %8,3’tür. 2016 yılında ise dağılmış aileler %19,9’luk orana tekabül etmektedir. Geçen altmış yılda dağılmış aileler oransal olarak neredeyse 2,5 katına çıkmıştır. Türk toplumu aile kurumuna büyük önem vermesine

¹⁶⁰ Modern dönemde uzmanlaşmanın da etkisiyle aileler çocuklarıyla daha az vakit geçirmektedir. Öğretim faaliyeti okullara, din eğitimi dini kurumlara, çocukların birebir bakımı bakıcılara, sosyal etkinlik ve faaliyetler kurs merkezlerine devredilmiştir.

rağmen, aile kurumunun muhafazası ve sürdürülebilirliği konusu problemli bir alana işaret etmektedir.

Aile kurumunun çözülmesine ve fonksiyonlarının azalmasına sebep olarak birçok etken sayılabilir. Ancak boşanma, birlikte yaşama, mahremiyetin parçalanması ve takılma (hook-up) kültürü vb. olgular göze çarpan etkenlerdir. Literatürdeki araştırmalar bu durumu destekleyici niteliktedir. *Boşanmanın* eşler ve çocuklar üzerinde tespit edilmiş birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları (1) özellikle boşanan bireyler üzerindeki toplumsal baskı ve değişim, kişinin dengesini bozabilecek olan bazı psiko-sosyal kriz durumlarına yol açabilmektedir, (2) eşlerin maddi durumları, iş hayatları ve yaşamları dramatik bir şekilde değişmekte ve bununla baş etmek için bireyler oldukça zorlanmaktadır, (3) çocuklar çoğunlukla babalarından ayrı kaldığı için babalarına nefret duymaktadır, (4) küçük yaşta büyük değişim yaşadıkları için çoğunun hayatında dengesizlikler oluşmakta, uyum sorunu ortaya çıkmakta ve depresif duygu bozukluğu yaygın görülmemtedir, (5) boşanmış çocukların akademik ve sosyal başarıları diğer çocuklara göre olumsuz seyretmekte ve ileride evlendiklerinde boşanma oranları daha yüksektir.

Birlikte yaşama olgusu üzerine Avrupa’da birçok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarının bazıları (1) evlenmeden önce birlikte yaşamış çiftlerin evlendikten sonra boşanma oranları diğer çiftlere göre daha yüksektir, (2) evlenmeden önce cinsel birliktelik kurmuş ve birlikte yaşamış çiftlerin evlenme oranı 6 ayın sonunda %3,4, 12 ayın sonunda ise (hala ayrılmadılar ise) %33’tür. (3) Birlikte yaşama deneyimler olgusu anlık haz ve cinsel tatminden ileriye gitmemektedir. Çünkü yapılan araştırmalarda birlikte yaşayan çiftlerin paylaştıkları tek olgu cinsellik olduğu, bunun ötesinde duygusal ve maddi bir paylaşım yapılmadığı sonucuna varılmıştır.

Takılma kültürünün yaygınlaşması da birlikte yaşama ile benzer sonuçlar vermektedir. Kişilerin hiçbir duygusal bağ kurmadan salt haz ve cinsellik aradığı bu olgu, bireylerin (1) gelecekteki evlilik hayatlarını, (2) duygusal ve psikolojik durumlarını, (3) yaşamlarının temeline bu olguyu koydukları için kişiliklerini olumsuz etkilemektedir.

Mahremiyetin parçalanması ise bu tip anomik ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan bir konudur. Mahrem ve gizlilik kavramlarının yok sayıldığı özgürlükçü hedonist kültür, aile

kurumunun hem kendi içerisindeki değerleri parçalamakta, hem de genç bireyler gözünde “evlilik” ve “aile” gibi kavramları değersizleştirmektedir.

Kitle iletişimin fazla kullanıldığı çağımızda liseli gençler, vakitlerinin çoğunu kitle iletişim araçları ile geçirmektedir. Kitle iletişim araçlarının da liseli öğrenciler özelinde en fazla tüketilen içerikleri dizilerdir. Liseli öğrenimi gören gençler, hafta içi ortalama 2 saat 38 dakika, hafta sonu ortalama 3 saat 12 dakika dizi izlemektedir.

Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının ve içeriklerinin toplumu etkileme potansiyelleri üzerine yapılan araştırmalar önem kazanmaktadır. Konu üzerine iletişim bilimlerinde yapılan neredeyse tüm çalışmalar kitle iletişim araçlarının toplumu etkilediğini ileri sürer. Araştırmaların üzerinde durduğu kısım, bu etkileme işleminin “nasıl” gerçekleştiğidir. (1) Ekme kuramına göre, kitle iletişimin etkisi uzun süreli ve dolaylı olarak meydana gelmektedir. Televizyon içeriklerini izlemek, direkt bireylerin davranışlarını etkilemez ancak toplumun içeriklere dair tutum ve algılarını değiştirir. Bu değişim uzun süreli maruz kalma sonucunda oluşur. Kitle iletişim içerikleri toplumun inanç, tutum ve yargılarına etki etmektedir. Şiddet içerikli kitle iletişim üzerinde kapsamlı bir araştırma yapan Gerbner, televizyonun düşündüğümüz ve yaptığımız şeylere etki eden sembolik bir ortam ve ideolojik bir etken olduğunu ileri sürmektedir. (2) Gündem belirleme kuramı, toplumun ülke ve dünyada neler olduğunu medya aracılığıyla öğrenmesi üzerine kurgulanmıştır. Kişi medyanın oluşturduğu gündem sayesinde olayların “hangi önemde” olduğunu zihninde şekillendirir. Teoriye göre kitle iletişim araçlarının toplumun gündemini belirlediği ve toplumun neyi önce, neyi sonra düşüneceğine karar verdiği sonucu çıkartılabilir.

Kitle iletişim araçları arasında en fazla takip edilen ve izlenen içerik dizilerdir. İkinci sırada haber içerikleri gelmektedir. Bu bağlamda toplumun en fazla kitle iletişime, diziler aracılığıyla maruz kaldığı sonucu çıkartılabilir.

Lise çağı kişilik ve kimliğin şekillendiği ve ortaya çıktığı önemli bir dönemdir. Bu sebepten dolayı liseli gençlerin izlediği diziler ve dizilerden etkileme potansiyelleri liseli gençlerin hayatı algılama biçimlerini ve kişiliklerini etkileme potansiyelleri taşımaktadır. Oluşturulan ankette liseli gençlere “en sevdikleri diziler”, “en son izledikleri diziler”, “arkadaş ortamında en fazla konuşulan diziler” ve “en fazla izledikleri diziler” sorulmuştur. Sonuçlara göre lise öğrenimi gören gençlerin (1) en sevdikleri diziler

sırasıyla Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Medcezir ve Sadakatsiz; (2) en son izledikleri diziler sırasıyla Sadakatsiz, Kurtlar Vadisi, Yasak Elma ve Aşk 101; (3) arkadaş ortamında en fazla konuştukları diziler sırasıyla Aşk 101, Kurtlar Vadisi, Yasak Elma ve Sadakatsiz; (4) en fazla izledikleri diziler ise sırasıyla Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101'dir. Bu bağlamda liseli gençler arasında en popüler dört dizinin Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 olduğu sonucu çıkartılabilir.

Bahsedilen dizilerin tümünde *nikâhsız birliktelikler ve evlilik öncesi ilişkiler* mevcuttur. Özellikle Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinin temeli bu tip çarpık ilişkilere dayanmaktadır. Bu iki dizide hemen hemen tüm bölümlerde nikâhsız birliktelikler, aldatma ve evlilik öncesi ilişkiler yaşanmaktadır. Aşk 101 dizisinde de benzer şekilde, neredeyse tüm karakterler bu tip birliktelikler kurmaktadır. Ancak konusunun temeli, bu tip çarpık ilişkiler olmadığı için diğer iki diziyeye göre daha az işlenmektedir. Kurtlar Vadisin dizisinde bu tip ilişkiler mevcut olsada, dizide konu gereği bu tip ilişkiler çok sınırlı ve az miktarda gösterilmiştir. Bu bağlamda Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerinin *nikâhsız birliktelikler ve evlilik öncesi ilişkiler* konusunda liseli izleyicilerin zihnine bu tip ilişkilerin fikrini ektiği; gündemlerini ise bu tip birliktelikler üzerine kurguladığı sonucu çıkartılabilir.

Birlikte yaşama olgusu, nikâhsız birlikteliklerin başka bir versiyonudur. Bu sebepten dolayı iki olgu arasındaki fark dizilerde somut olarak ayırt edilememiştir. Ancak Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerinin karakterleri yeri geldiğinde aynı çatı altında tamamen “cinsel haz” odaklı beraber kalmaktadırlar.

Boşanma ile ilgili Kurtlar Vadisi ve Aşk 101 dizilerinde bir içeriğe rastlanmamıştır. Ancak Yasak Elma ve Sadakatsiz dizilerinde evlilik, aldatma ve aldatmanın sonucunda boşanma dizinin temel kurgusunu oluşturmaktadır. Dizilerde boşanma durumu, sadece aldatmanın sonucunda gerçekleşmektedir. Dizilerde evlilik öncesi birliktelikler zaten çok yaygın olarak izleyiciye aktarıldığı için, evlilik müessesesi birlikteliği hukuki olarak tanımlamadan ibarettir. Çiftler evlenmeden önce her türlü, fiziki, duygusal ve cinsel beraberliği kurmaktadır. Evlilik kişinin kendisini maddi olarak güvence altına alması, mirastan pay alması gibi sadece maddi çıkarlarla yapılmaktadır. Nikahsız birliktelikler otomatik olarak *evliliği değersizleştirici* bir etkiye sahip olduğu için, Yasak Elma,

Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerinin evliliği değersizleştirdiği, liseli izleyicilerin zihnine bu yönde bir fikir ektiği ve gündemlerini bu tip olgularla oluşturduğu sonucu çıkartılabilir.

Mahremiyetin parçalanması ise diğer risk faktörlerinin bir sonucudur. İnsanların nikâhsız birlikte olduğu, birbirini aldattığı, sonra boşandığı ve evliliğin değersizleştiği bir ortamda herhangi bir mahremiyet karinesinden bahsetmek mümkün değildir. Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizileri, liseli gençlerin zihnine mahremiyet sınırlarının olmadığı bir dünya fikri ekmekte ve gündemlerini mahremiyetsiz bir yaşam ile belirlemektedir. Kurtlar Vadisi de bu konuda “farkında ve bilinçli” bir görüntü vermemektedir. Ancak dizinin mafya dizisi olması otomatik olarak bu tip eylemlerin görünürlüğünü sınırlı kılmaktadır.

Araştırmada liseli gençlerin dizilerden etkilenip hangi eylemleri yaptığına dair bir soru sorulmuştur. Alınan cevaplardan bazıları “Breaking Bad’den etkilenip, uyuşturucuya başladım.”, “Aşk-ı Memnu’dan etkilenip, yasak aşk yaşadım.”, “Aşk-ı Memnu’dan etkilenip sevgilimi aldattım.”, “Masumlar Apartmanından etkilenip çamaşır suyu içtim.”, “Sadakatsiz dizisinden etkilenip sevgilimden ayrıldım.”, “Yasak Elma dizisinden etkilenip sevgilimi aldattım.”, “Aşk-ı Memnu dizisinden etkilenip eniştemle sevgili oldum.” şeklindedir.

Araştırmanın sonucunda analitik/ genellemeler çıkarmak gerekirse;

1. Boşanma, birlikte yaşama (nikâhsız birliktelikler), takılma kültürü ve mahremiyetin parçalanması, aile kurumu tehdit etmekte ve aile kurumu için riskler barındırmaktadır.
2. Kitle iletişim araçları ve en fazla tüketilen içeriği diziler, toplumu farklı boyutlarda ve farklı yönlerden toplumu etkilemektedir.
3. Liseli gençler kitle iletişim araçlarından dizileri fazlaca izlemektedir. (hafta içi 2 s. 38 dk. / hafta sonu 3 s. 12 dk.)
4. Liseli gençler arasında en popüler diziler Kurtlar Vadisi, Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101’dir.
5. Liseli gençler arasındaki popüler dizilerden Yasak Elma, Sadakatsiz ve Aşk 101 dizilerin aile kurumu için risk oluşturabilecek olguları Ekme kuramına göre liseli gençlerin zihnine ekmekte ve bu konular üzerinden gündemlerini belirlemektedir.

Buradaki risk, aile kurumunu yıkma teriminden çok, aile kurumunun olgusal gerçekliğine ve algılanma biçimine yöneliktir.

KAYNAKÇA

- Adak, Nurşen. “Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Sosyoloji Dergisi* Armağan Sayısı (2016), 23-40.
- Ateşalp, Selin Tüzün - Başlar, Gülşah. “İnternette Dizi İzleme Pratiklerinin Dönüşümü: Aşırı İzleme (Binge-watching) Üzerine Bir Araştırma”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 32 (2020), 108-136.
- Austin, John L. *Söylemek ve Yapmak*. çev. R. Levent Aysever. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Baudrillard, Jean. *Simulacra and Simulation*. çev. Sheila Faria Glaser. USA: Michigan, 1994.
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*. çev. Hazal Deliçaylı - Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.
- Bauman, Zygmunt. *Akışkan Aşk İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*. çev. Işık Ergüden. İstanbul: Versus, 2012.
- Beck, Ulrich. *World at Risk*. çev. Ciaran Cronin. Cambridge: Polity Press, 2011.
- Benokraitis, Nijole V. *Marriages & Families Changes, Choices and Constraints*. USA: Pearson, 8. Basım, 2015.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 29. Basım, 2019.
- Brennan, Louis. *How Netflix Expanded to 190 Countries in 7 Years*. Harvard Business Review, 2018. <https://hbr.org/2018/10/how-netflix-expanded-to-190-countries-in-7-years>
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Büyükyonca, Gizem. *Türk Televizyon Dizilerinin Geleneksel Türk Aile Yapısına Olan Etkisinin Popüler Kültür Bağlamında İncelenmesi: Bir Aile Dizisi Üzerine Analiz*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Canatan, Kadir. “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılımkitap, 3. Basım, 2013.
- Cohen, Bernard C. *Press and Foreign Policy*. New Jersey: Princeton University Press, 1963. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt183q0fp>
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. ed. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap, 3. Basım, 2017.
- Çağan, Kenan. “Ailenin İşlevleri”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılımkitap, 3. Basım, 2013.

- Çankaya, Koray. 2000 *Sonrası Dönemde Türk Televizyon Dizilerinde Tüketim İdeolojilerinin Temsili*. İzmir: Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Çelik, Celaleddin. “Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişisine Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Medyada Yeni Yaklaşımlar*. ed. Metin Işık. Konya: Eğitim Kitabevi, 1. Basım, 2004.
- Denzin, Norman K. - Lincoln, Yvonna S. “Introduction The Discipline and Practice of Qualitative Research”. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. California: Sage Publication, 2011.
- Doğan, Cihangir. “Türkiye’de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açından Değerlendirilmesi”. *İstanbul Journal of Sociological Studies* 25 (1998), 59-69.
- Durkheim, Emile. *The Division of Labour in Society*. çev. W. D. Halls. London: Macmillan, 1984.
- Enneli, Çağlar. *Televizyonun Toplumsal Tüketimi ve Toplumsalın Yeniden Üretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.
- Erdim, Leyla - Ergün, Ayşe. “Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri”. *HSP* 3/1 (2016), 78-84.
- Erdoğan, İrfan - Alemdar, Korkmaz. *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Değerlendirilmesi*. Ankara: Erk, 2002.
- Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?* çev. Nilgün Çelebi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Fiske, John. “Postmodernizm ve Televizyon”. çev. Nilgün Gürkan. *Medya Kültür Siyaset*. ed. Süleyman İrvan. Ankara: Alp Yayınevi, 2. Basım, 2002.
- Furtstanberg, Frank F. - Kiernan, Hathleen E. “Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit?” *Journal of Marriage and Family* 63 (2001), 446-457.
- Garcia, Justin R. - Reiber, Chris. “Hook-up Behavior: A Biopsychosocial Perspective”. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology* 2/4 (2008), 192-208.
- Gerbner, George. “Cultivation Analysis: An Overview”. *Mass Communication and Society* 1/3-4 (1998), 175-194.
- Gerbner, George vd. “The Demonstration of Power: Violence Profile No. 10”. *Journal of Communication* 29/3 (1979), 177-196. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1979.tb01731.x>
- Gerbner, George. “Toward ‘Cultural Indicators’: The Analysis of Mass Mediated Public Message Systems”. *AV Communication Review* 17/2 (1969), 137-148. <https://doi.org/10.1007/BF02769102>

- Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*. çev. İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Giddens, Anthony. *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 4. Basım, 2001.
- Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 1990.
- Güneş, Fatime. “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”. *Aile Sosyolojisi*. 253. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Heldman, Caroline - Wade, Lisa. “Hook-up Culture: Setting a New Research Agenda”. *Sexuality Research and Social Policy* 7/4 (2010), 323-333.
- Huuree, Taina vd. “Long-term Psychosocial Effects of Parental Divorce: A Follow- up Study from Adolescence to Adulthood”. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 256/4 (2006), 256-263.
- Innis, Harold A. *The Bias of Communication*. Canada: University of Toronto Press, 2. Basım, 2008.
- Işık, Metin. *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi, 4. Basım, 2012.
- Işık, Metin. *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi, 4. Basım, 2012.
- İbn Sina. “Aile Siyasetine Dair Risale”. çev. Vecdi Akyüz. *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992. Basım, 1992.
- İnce, Abdullah - Koçak, Muhammed Furkan. “Türk Dijital Platform Dizilerin Aile Kurumuna Etkisi”. 8. *Dini Yayınlar Kongresi*. 607-630. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Janowitz, Morris. “The Study of Communication”. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. ed. David L. Sills. USA: The Macmillan Company & The Free Press, 1968.
- Johnson, Burke - Christensen, Larry. *Eğitim Araştırmaları Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar*. ed. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap, 2014.
- Kandiyoti, Deniz. “Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”. *Türkiye’de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*. ed. Türköz Erder. 15-33. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984.
- Karadeniz, Elifcan. *Türk Televizyon Dizilerinde Tüketim Kültürü Pratiklerinin Liseli Gençlere Yansıması*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Karkiner, Nadide. “Türkiye’de Aile Kurumu ve Nüfusla İlgili Sorunlar”. *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. ed. Zerrin Sungur. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 5. Basım, ts.
- Karslı, Bahset. *Medyadaki Reality Show ve Kadın Programlarının Türk Aile Yapısına Etkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006.
- Kats, Rimma. *Netflix Statistics: How many subscribers does Netflix have? US Member Count and Growth*. Insider Intelligence, 2022.
- Kelly, Joan B. “Children’s Living Arrangements Following Separation and Divorce: Insights From Empirical and Clinical Research”. *Family Process* 46/1 (ts.), 35-52.
- Kelly, Joan B. “Risk and Prospective Factors Associated with Child Adolescent Adjustment Following Separation and Divorce”. *Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court*. ed. Kathryn Kuehnle - Leslie Drozd. 49-84. New York: Oxford University Press, 1. Basım, 2012.
- Keskin, Enes Battal. *Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa’da Bir Alan Araştırması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Kınalızade Ali Çelebi. *Ahlak-ı Alai*. çev. Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Kırtepe, Selçuk. *Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkileri Sosyo-Kültürel Bir Çözümleme (Erzurum Örneği)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Koç, İsmet. “Türkiye’de Aile yapısının Değişimi 1968-2011”. *Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları Tespitler, Öneriler*. ed. Mustafa Turgut - Semiha Feyzioğlu. İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 1. Basım, 2014.
- Koç, İsmet. “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu”. *Aile, Çalışma ve Sosyal hizmetler Bakanlığı: Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018*. Ankara: TDV, 1. Basım, 2019.
- Kongar, Emre. *Türkiye Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Lull, James. *Medya İletişim Kültür*. çev. nazife Güngör. Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- Lundberg, Gerorge A. vd. *Sosyoloji*. çev. Ozankaya Özer - Güran Ülker. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, 1970.
- Maigret, Eric. *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. çev. Halime Yücel. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınbay - Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 4. Basım, 1999.

- Mcluhan, Marshall. *Understanding Media The Extension of Man*. London and New York: The MIT Press, 1994.
- Mcquail, Denis - Windahl, Sven. *Communication Models for The Study of Mass Communication*. New York: Routledge, 2013.
- Mete, Mehmet. *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumı Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Murdock, George Peter. *Social Structure*. New York: Macmillan, 2. Basım, 1965.
- Neuman, W. Lawrence. *Tompumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası, 7. Basım, 2014.
- Oktay, Hüseyin Tuğrul. *Televizyon Dizilerinin Toplumun Milli ve Manevi Değerleri Açısından Değerlendirilmesi; Aşk-ı Memnu Dizisi Örneği*. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Uzmanlık Tezi, 2011.
- Önal, Ümit (ed.). “Televizyon İzleme Ölçümü 2020 Yıllığı”. Televizyon İzleme Araştırmaları Anonim Şirketi, 2021. <https://tiak.com.tr/upload/files/2020yillik.pdf>
- Öngider, Nilgün. “Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (2013), 140-161.
- Pınar, Gül. “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğe Bakış Açısı”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 14/14 (01 Eylül 2008), 49-60. <https://doi.org/10.21560/spcd.64821>
- Poe, Marshall T. *A History of Communications : Media and Society From The Evolution of Speech to The Internet*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Rodman, Hyman. Wayne State University Press. “Talcott Parsons’s’ View of the Changing American Family”. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development* 11/3 (1965), 209-227.
- Rosenfeld, Michael J. - Roesler, Katharina. “Cohabitation Experience and Cohabitation’s Association With Marital Dissolution”. *Journal of Marriage and Family* 81/1 (2018), 42-58.
- Rosengren, Karl Erik. “Communication Research: One Paradigm, or Four?” *Journal of Communication* 33/3 (1983), 185-207. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1983.tb02420.x>
- Sarıçam, İbrahim. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 9. Basım, 2014.
- Sassler, Sharon vd. “Transitions From Sexual Relationships Into Cohabitation and Beyond”. *Demography* 55/2 (Nisan 2018), 511-534. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0649-8>

- Sassler, Sharon - Lichter, Daniel T. "Cohabitation and Marriage: Complexity and Diversity in Union-Formation Patterns". *Journal of Marriage and Family* 82 (2020), 35-61.
- Severin, Werner J. - Tankard, James W. *Communication Theories: Origins, Methods and Uses in Mass Media*. Essex: Pearson, 5. Basım, 2014.
- Shifflett, Kelly - Cummings, E. Mark. "A Program for Educating Parents about the Effects of Divorce and Conflict on Children: An Initial Evaluation". *Family Relations* 48/1 (1999), 79-89.
- Sırma, İhsan Süreyya. *İslâmi Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1. Basım, 1986.
- Süleymanov, Abulfaz. "Üniversite Gençliği ve Aile (Sosyoloji Araştırmanın Sonuçları)". *Felsefe ve SosyalSiyasi İlimler Dergisi* No: 1/25 (2009).
- Tanrıöver, Hülya Uğur. *Türkiye’de Film Endüstrisinin Konumu ve Hedefleri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011.
- Tekinalp, Şermin - Uzun, Ruhdan. *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Beta, 3. Basım, 2009.
- Thompson, John B. *The Media and Modernity A Social Theory of The Media*. Cambridge: Polity Press, 1995.
- Thorns, David C. *Kentlerin Dönüşümü*. çev. Esra Nal - Hasan Nal. İstanbul: Soyak Yayınları, 2004.
- Topal, Merve. "Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Ailenin Dönüşümü". *Tehditler Bildiriler Kitabı*. 381-398. Samsun: Sinop Üniversitesi Basın yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü, 2020.
- Turner, Bryan S. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1. Basım, 2006.
- Türkarıslan, Nesrin - Yurtkuran, Semra. *Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Ünal, Ali. "Kırgız Toplumunda Evlilik Türleri". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)* Güz/25 (2016), 229-259.
- Vaidya, Saurabh vd. "Industry 4.0 – A Glimpse". *Procedia Manufacturing* 20 (2018), 233-238.
- Vatandaş, Saniye. "Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal ve İşlevsel Dönüşümü". *Erciyes İletişim Dergisi* 7/2 (Temmuz 2020), 813-832.

- Yaylagül, Levent. *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları, 10. Basım, 2019.
- Yenen, İbrahim. *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Türk Sinemasında Din Dindarlık ve Din Adamı Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Yıldırım, Ergün. “Aile ve Evlilik Türleri”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılımkitap, 3. Basım, 2013.
- Yıldırım, Ergün. “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılımkitap, 3. Basım, 2013.
- Yıldırım, Neşide. *Ailenin Yapısı ve Problemleri*. İstanbul: Yeşerim Bilim-Araştırma Yayınları Dizisi, 2006.
- Cambridge Dictionary*. Erişim 18 Ekim 2021. <https://dictionary.cambridge.org>
- “Eurostat - %42 of Births in the EU are Outside Marriage”. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200717-1#:~:text=The%20proportion%20of%20live%20births,were%20born%20within%20a%20marriage., 2020>.
- “Liberated: The New Sexual Revolution”. Belgesel. haz. Benjamin Nolot. USA. Yayın Tarihi 2017.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Erişim 18 Ekim 2021. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>,
- “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021”. <https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021. <https://tuikweb.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 10 Mart 2022
- “TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021”. <https://tuikweb.tuik.gov.tr>, 2021. <https://tuikweb.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 10 Mart 2022
- “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”. <https://sozluk.gov.tr/>, ts. <https://sozluk.gov.tr/>
- Box Office Türkiye. “Türkiye ve Dünya Geneline En Çok Abonesi Olan Dijital Yayın Platformları”. Erişim 30 Mayıs 2022. <https://boxofficeturkiye.com/haber/turkiye-ve-dunya-geneline-en-cok-abonesi-olan-dijital-yayin-platformlari--3084>
- Webtekno. “Türkiye’nin En Popüler Dizi ve Film Platformu Belli Oldu”. Erişim 30 Mayıs 2022. <https://www.webtekno.com/turkiye-en-populer-dizi-ve-film-platforumu-belli-oldu-ocak-2022-h120519.html>

EK

Ek 1: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.05.2022-130487

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-130487
Konu : 45/11 Arş. Gör. Muhammed Furkan
KOÇAK

12.05.2022

Sayın Muhammed Furkan KOÇAK

İlgi : 22.04.2022 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 11.05.2022 tarihli ve 45 sayılı toplantısında alınan "11" nolu karar ile Arş. Gör. Muhammed Furkan KOÇAK'ın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Bayram TOPAL
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSF5MA343S Pin Kodu :50842

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=57838&eD=BSF5MA343S&eS=130487>

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

KARAR

11. Arş. Gör. Muhammed Furkan KOÇAK'ın “ Televizyon ve Dijital Platform Dizilerinin Lise Gençliğinin Aile Algısına Etkisi (Sakarya Örneği) ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Arş. Gör. Muhammed Furkan KOÇAK'ın “ Televizyon ve Dijital Platform Dizilerinin Lise Gençliğinin Aile Algısına Etkisi (Sakarya Örneği) ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 2: Anket Formu

Diziler ve Aile İmajı

Saygıdeğer katılımcı,

Bu anket formu Doç. Dr. Abdullah İNCE danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tezi kapsamında veri toplamak üzere tasarlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilecek veriler, **sadece bilimsel amaçla** kullanılacaktır. Araştırmanın başarısı açısından, soruları gerçeği yansıtacak şekilde cevaplamanız önemlidir. Lütfen hiçbir ifadeyi eksik bırakmayınız. Araştırmaya yapmış olduğunuz katkı için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Muhammed Furkan KOÇAK
mfkocak@sakarya.edu.tr

SORULAR

1. Cinsiyetiniz: ☐ Erkek ☐ Kadın
2. Gelir durumunuzu nasıl tanımlarsınız? ☐ Alt ☐ Orta ☐ Normal ☐ Normalin Üstü ☐ Üst
3. Yaşınız:
4. Okulunuz:
5. Sınıfınız:

1. Hafta içinde..... saat dizi izliyorum.
2. Hafta sonunda saat dizi izliyorum.
3. En sevdiğiniz 5 yerli diziyi yazınız.
a.
b.
c.
d.
e.
4. En son izlediğiniz 5 yerli diziyi yazınız.
a.
b.
c.
d.
e.
5. En sevdiğiniz dizi türünü yazınız.
(romantik/aksiyon vb.)
.....
6. Arkadaş ortamınızda en çok konuşulan 4 diziyi yazınız.
a.
b.
c.
d.
e.
7. En çok izlediğiniz 5 yerli diziyi yazınız.
a.
b.
c.
d.
e.
8. Birgün isimli diziden etkilenerek eylemini yapmıştım.
9. isimli diziyi izledikten sonra konusundaki düşüncem değişti.

10. Aşağıdaki dizilerden izlediklerinizi işaretleyiniz.

☐ Fi	☐ Hakan Muhafız	☐ Gönül İşleri	☐ Camdaki Kız	☐ Kurtlar Vadisi
☐ Ezel	☐ Paramparça	☐ Yasak Elma	☐ Karadayı	☐ İstanbullu Gelin
☐ Gel Dese Aşk	☐ Kardeş Çocukları	☐ Unutulmaz	☐ Suskunlar	☐ Yaprak Dökümü
☐ Aşkım Aşkım	☐ İlk ve Son	☐ Atiye	☐ Kiralık Aşk	☐ Sen Çal Kapımı
☐ Sadakatsiz	☐ Kuzey Güney	☐ Medcezir	☐ Aşk Yeniden	☐ Poyraz Karayel
☐ Çukur	☐ Aşk-ı Memnu	☐ Hükümsüz	☐ Ömre Bedel	☐ Avrupa Yakası
☐ Aşk ve Mavi	☐ Yalancı Yarım	☐ Aşk 101	☐ Binbir Gece	☐ Yaprak Dökümü
☐ Yalancı	☐ Evli ve Öfkeli	☐ Meryem	☐ Lale Devri	☐ Koca Koca Yalanlar
☐ Yargı	☐ Uysallar	☐ Payitaht	☐ Diriliş Ertuğrul	☐ Masumlar Apartmanı
☐ Küçük Sırlar	☐ 7 Yüz	☐ Ufak Tefek Cinayetler	☐ Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz	

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Muhammed Furkan KOÇAK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Abdullah İnce - Muhammed Furkan Koçak, “Türk Dijital Platform Dizilerin Aile Kurumuna Etkisi”, 8. <i>Dini Yayınlar Kongresi</i> (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 607-630.	